

Bygglekplatsens utmaningar och möjligheter

- om barns behov av utmaningar och
samhällets behov av säkerhetskrav

Sofie Berg

Alla illustrationer och figurer i uppsatsen
är utförda av uppsatsförfattaren.

Bygglekplatsens utmaningar och möjligheter

- om barns behov av utmaningar och samhällets behov av säkerhetskrav

Challenges and opportunities of adventure playgrounds

- on children's need for risky play and society's need for safety regulations

Sofie Berg

Handledare: Helena Mellqvist, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande handledare: Maria Nordström, SLU Alnarp, institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Examinator: Märit Jansson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande examinator: Maria Kylin, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0846

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2019

Omslagsbild: Sofie Berg

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: bygglekplats, adventure playground, risktagande, lek, utmaningar, säkerhet, barn, lekplats, svensk standard

SAMMANDRAG

Under 60- och 70-talen var bemannade lekplatser där barn fick tillgång till material och verktyg för att själva bygga upp sin lekmiljö vanliga i Sverige. Dessa skapades för att ge barn möjlighet att testa sina förmågor och fantasi i en trygg miljö. Idag har dock nästa alla dessa, så kallade bygglekplatser, lagts ner. Studien undersöker sambandet mellan barns behov av utmaningar i leken och de säkerhetskrav som ställs på bygglekplatser och tittar på om bygglekplatsen är möjlig att bedriva 2019.

Genom en litteraturstudie har en kunskapsöversikt sammanställts över barns behov av utmaningar och risktagande i leken och rådande säkerhetsregler för lekplatser. Detta har kompletterats med intervjuer med personer som har erfarenheter inom frågor som rör barns lekmiljöer. Två platsbesök på bygglekplatser har även gett insyn i hur denna typ av verksamhet kan utformas och organiseras.

Undersökningen visar att barn naturligt har en stark inre drivkraft att söka upp risker runt omkring dem. De utmaningar som dessa risker ger upphov till när de behöver hanteras är viktiga för barns utveckling på många plan. Dock leder de säkerhetsregler och riklinjer som gäller för lekplatser ofta till torftiga lekmiljöer där möjligheterna till utmaningar är begränsade.

Vidare visar undersökningen att det egentligen inte finns samma säkerhetsregler för bygglekplatser som vanliga lekplatser men att ett allmänt ökat fokus på säkerhetsfrågor troligen har bidragit till deras nedgång. Bygglekplatser har stor möjlighet att inom de regelverk som finns tillhandahålla barn en balanserad riskfylld miljö där de kan testa sina förmågor. Avvecklingen av bygglekplatser kan dock inte enbart tillskrivas ökad säkerhetsiver utan de har flera utmaningar, såsom faktorer som ekonomi. Samtidigt har dessa lekmiljöer många möjligheter att ta fördel av.

ABSTRACT

During the 1960s and 1970s staffed playgrounds where children could work with wood and tools and build their own play environment, were common in Sweden. These playgrounds were introduced as places where children could use their imagination, challenge them self and do risky play, in a safe environment. Today almost all of these playgrounds - so called adventure playgrounds - are gone.

This study investigates the connection between children's need of taking risks while playing and the safety regulations for playgrounds. It also investigates if it is possible to run adventure playgrounds in Sweden today.

A literature study has been conducted in which children's need for risky play and safety regulations for playgrounds has been reviewed. The literature has been combined with interviews of people working with children's outdoor environments. Visits at two adventure playgrounds have contributed, to give an insight into how these playgrounds can be designed and organized.

The result of the study shows that children have an urge to seek risks in play. The challenges the risks afford when they need to be mastered are important for children's development in several ways. The possibilities for risky play are often limited because of safety regulations, which in many cases contribute to poor/meagre playgrounds. Furthermore, the study shows that adventure playgrounds are not covered by some of the safety regulations applicable for general playgrounds. However, an increased general focus on safety issues have contributed to the reduction in adventure playgrounds.

Adventure playgrounds have the possibility to cater children's need of risky play and at the same time be safe environments within the current regulatory framework. Although, the study also found that adventure playgrounds have several other challenges to deal with, not only related to safety regulation, for instance economy. At the same time they do have many advantages and benefits to use and pay attention to.

FÖRORD

Bygglekplatsen har, sedan min utbildning till landskapsarkitekt påbörjades, fascinerat mig. Frågan kring varför det inte finns fler av dem idag [2019] - eftersom det verkar vara så bra - har kommit upp flera gånger. Med tanke på att det finns gott om dem i andra länder, så som i Danmark och Japan, så verkar de fungera bra där och detta har lett mig in på en nyfikenhet i att undersöka konceptet närmare. Kan det finnas en motsättning mellan verksamheten och säkerhetsregler? Kan detta vara en anledning till att det inte finns fler av dem idag?

De personer som har bidragit till arbetet med uppsatsen i störst utsträckning är ni intervjupersoner. Ert engagemang i frågor om barns lek har berikat mitt arbete och gett energi till att vilja utforska ämnena ännu djupare. Många gånger har jag behövt stoppa mig från att ta upp en ny intressant tråd som ni har gett mig. Så tack för det ni gör och arbetar för. Ni ger alla hopp om en utveckling av barns lekmiljöer.

Tack till mina handledare, Helena Mellqvist och Maria Nordström, för det stöd ni har gett under arbetets gång. Tack Erik för alla diskussionerna, din uppmuntran och korrekturläsning.

Malmö, 13 september 2019

Sabir Dany ✖

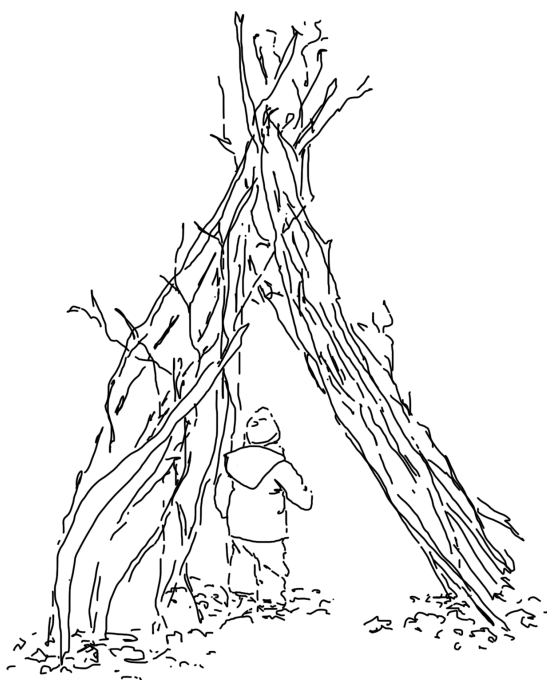
"En bra miljö för lek får inte vara färdig!"

Mats Niklasson
(Lenninger & Olsson 2006, s. 62)

INNEHÅLL

Inledning	11
Bakgrund	12
Syfte & mål	15
Frågeställningar	15
Metod	16
Arbetsprocess och uppsatsens upplägg	17
Litteraturstudie	17
Platsbesök	17
Platsanalys	18
Intervjustudie	20
Avgränsningar	22
Begrepp	23
Barns lek	25
Det lekande barnet	26
Barns risktagande i leken	27
Lekmiljöer och risktagande	30
Lekplatsen	35
Vad är en lekplats och hur förhåller vi oss till den?	36
Lekplatsens säkerhet	37
Historia	37
Lagar och riktlinjer som påverkar lekplatsen 2019	38
Vem har ansvar för lekplatsen?	43
Risk-benefit assessment	44
Hitta balansen	44
Olyckor på lekplatsen	45

Bygglekplatsen	47
Historia	48
I Sverige	49
Hur fungerar bygglekplatsen?	51
Bygglekplatsens miljö	51
Den bemannade lekplatsen	53
Bygglekplatsens karaktärsdrag	55
Säkerhet, lagar och riktlinjer på bygglekplatser	57
Olyckor på bygglekplatser	58
Omgivningens oro	59
Bygglekplatser i världen	60
Adventure playgrounds	61
Varför har antalet bygglekplatser i Sverige minskat de senaste decennierna?	63
Två svenska bygglekplatser	67
Kronoparkens parklek	68
Guldängens bygglek	72
Analysresultat av bygglekarna	76
Bygglekplatsens utmaningar och möjligheter	79
Diskussion	83
Slutsats och vidare studier	92
Referenser	95
Bilagor	101

Inledning

BAKGRUND

Det är genom leken som barnet lär sig hantera verkligheten - erfarenheter och utmaningar utvecklar förmågan att förstå möjligheter och begränsningar (Voce 2008; Norén-Björn 2016). Fokuset på barns säkerhet har ökat den senare tiden (Sandseter 2010) och de riktlinjer och lagar som finns för utformning av lekplatser är otydliga (Jansson, Bucht & Bodelius 2016). Förvaltaren önskar oftast lekplatser som är så säkra som möjligt vilket i sin tur i stor utsträckning leder till torftiga lekmiljöer med liten variation. Ett exempel på detta kan vara den vanligt förekommande [i denna studie kallad] traditionella lekplatsen, med prefabricerade lekredskap ofta i form av klätterställning, gungor och rutschkana och med gummiastfalt som underlag (Beckman 2018).

Bygglekplatsen beskrivs många gånger som den idealiska lekplatsen (Jansson 2016b). Det är en plats som ger utrymme för kreativitet. De färdiga lekredskapen är för det mesta obefintliga utan istället finns tillgång till byggmaterial och verktyg. Odling och någon form av djurhållning är även vanligt på bygglekplatsen (Nilsson 1972). De ger barnen en möjlighet att själva utforska och skapa sin egen plats utefter deras egna premisser (Nilsson 1972; Rasmussen 2013). Miljön stärker deras självständighet och utgår från deras naturliga sätt för inläring (Staempfli 2009).

Ungefär samtidigt som arbetet med denna undersökning påbörjade gavs det ut en bok som berör frågorna jag vill undersöka. Boken, som heter Gropen, riktar sig till barn och är skriven av Emma AdBåge (2018). Den handlar om Emma själv och hur hon och hennes klass, gissningsvis i lågstadiet, lekte under rasterna. På gården, bakom gymnastiksalen, fanns en stor grop som var barnens absoluta favoritlekplats och ingen annan plats på gården var lika rolig eller spännande. Den hade allt - och inget. Där fanns grus, uppforsbackar och nedforsbackar, gul lera som aldrig tog slut, sly och stubbar. Där fanns också en stor rot som ”Den kan man leka vadsomhelst med.” (AdBåge 2018) Det fanns dock ett problem och det var att de vuxna inte alls tyckte om Gropen, den var farlig.

”Dom vuxna hatar gropen. Dom tycker inte att vi ska vara där och leka, för man kan dö.

- Åtminstone ramla och slå sej! säger Eva. [läraren]

- En gång ramlade jag och slog mej, säger jag. Men det var inte i Gropen för det var i kuddis när Hannes skulle hoppas från ribbstolen och landade på mej istället för på tjockmattan. Eva svarar inte. Hon gör bara liten mun och tittar bort.

- Gropen är ändå farlig, mumlar hon.”

(AdBåge 2018)

Gropen fylldes så småningom igen av de vuxna, men barnen upptäckte då en stor Hög som hade hamnat bredvid gamla Gropen och den var täckt med sand, grus, stubbar, sly och stenar - den var till och med ännu roligare än Gropen (AdBåge 2018).

Boken har uppmärksammats och tilldelades Augustpriset 2018 (Svenska Dagbladet 2018). Hallemar (2018), i sin recension av boken, drar paralleller till C Th Sörensens tankar bakom Skrammellegepladsen. I Svenska Dagbladets (2018) intervju med AdBåge berättar hon att hon kommer ihåg gropen från när hon var liten och även om hon själv var blyg och försiktig så fick hon vara med i den. Den hade plats för alla barnen och det gick att vara på så många olika sätt i den (Svenska Dagbladet 2018).

"Lekens främsta fiende är vår överdrivna passion för ordning och prydlighet. Vi sopar och städar bort det mesta som normalt skulle ge impulser till lek. Regnvatten leds till närmaste avloppsledning och naturens under göms under asfalt och putsade gräsmattor. Härtill kommer vår tendens till överbeskydd, som ser faror i det mesta som barn på eget initiativ tar sig till.

Lek är inte underhållning, det är att undersöka, pröva, lära och att själv hitta på. För att barn ska kunna göra detta behövs miljöer där barnens fantasi och kreativitet stimuleras."

Lady Allen of Hurtwood (1897-1976)
(Lenninger & Olsson 2006, s. 82)

SYFTE & MÅL

Syftet med denna uppsats är att undersöka möjligheterna att öka variationen av lekplatser och se om de behöver vara utformade som den traditionella lekplatsen för att kunna möta de säkerhetslagar och riktlinjer som gäller. Jag vill undersöka sambandet mellan barns eventuella behov av risktagande och de säkerhetskrav som ställs på bygglekplatser och se om bygglekplatsen är möjlig att bedriva 2019.

Målet är att ta fram en kunskapsöversikt över bygglekplatsens möjligheter och utmaningar för att kunna ställa det i relation till aspekter som barns behov i leken och deras risktagande.

FRÅGESTÄLLNINGAR

HUVUDFRÅGESTÄLLNING:

- Går det att tillgodose barns behov av utmaningar utan att bryta mot kraven på säkerhet på bygglekplatser?

UNDERFRÅGESTÄLLNINGAR:

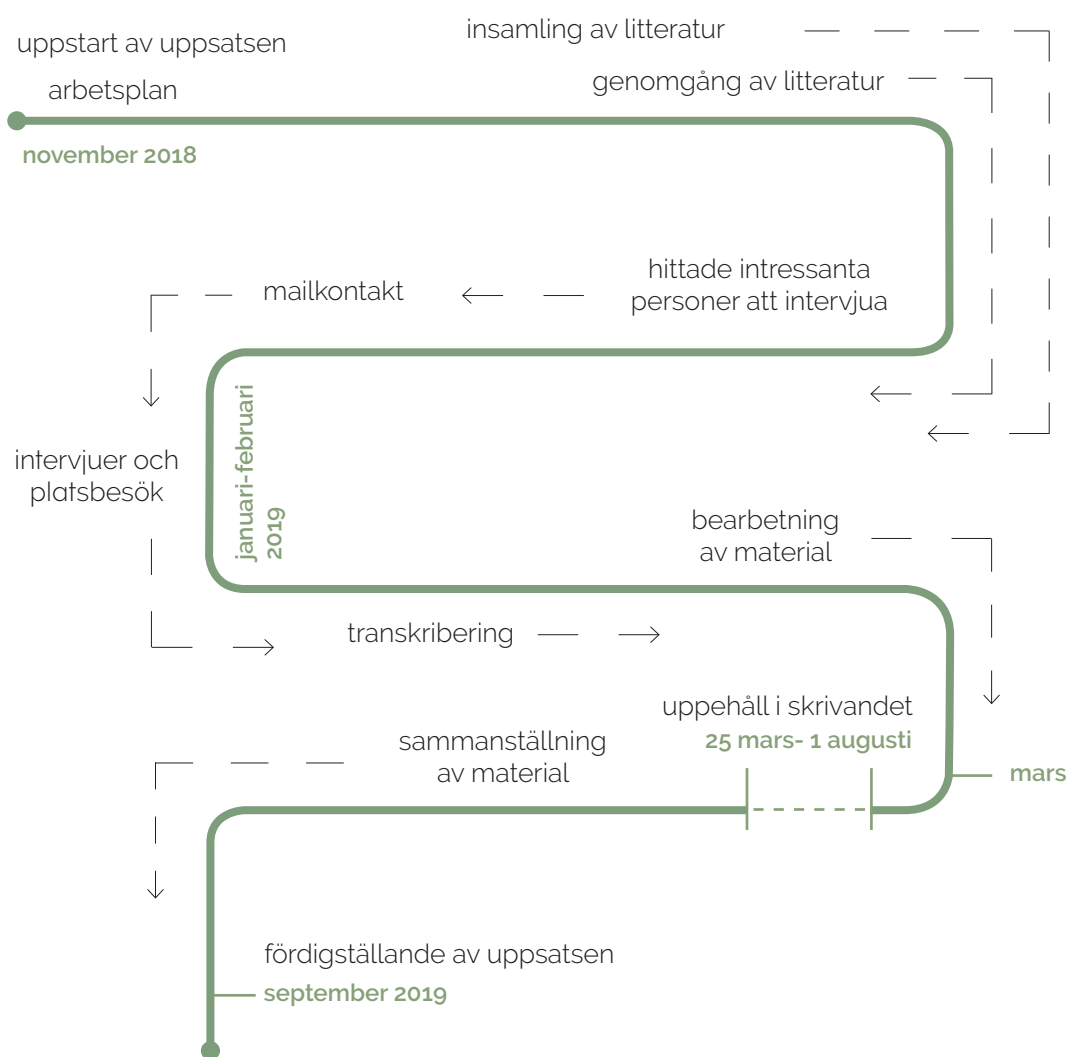
- Vad har bygglekplatser för utmaningar och möjligheter i en svensk kontext på 2000-talet?

- Vad har lek och lekplatser för betydelse i barns utveckling?

METOD

Inledningsfasen av uppsatsen bestod av en litteraturgenomgång för att bygga upp en grund av kunskap inom områdena Barns lek, Lekplatsen och Bygglekplatsen. Genom läsningen fann jag intressanta personer att intervjua och platser som kunde vara relevanta att besöka.

Två platsbesök, på Kronoparkens parklek och Guldängens bygglek, har genomförts och även analyser av dem har gjorts.

Figur 1: Tidslinje över arbetsprocess. Figuren ger en överblick över de olika momenten och delarna i arbetet med uppsatsen.

ARBETSPROCESS OCH UPPSATSENS UPPLÄGG

Studien påbörjades i november 2018 och avslutades i september 2019, med ett längre uppehåll skedde mellan april och augusti. Tidslinjen, figur 1, ska ses som ett stöd för förståelse av arbetets gång. Den visar inte korrekta proportioner av tidsdisponering eller alla delar av arbetet med uppsatsen. Många moment har överlappat varandra eller återupptagits senare i arbetets gång.

De tre första kapitlen är baserade på litteraturstudier och har flätats samman med material från intervjuerna. Tillsammans skapar litteraturen och intervjuerna en bredare förståelse för studiens delar. Intervjumaterialet berikar och nyanserar litteraturen delvis genom liknande upplevelse hos intervjupersonerna och delvis med andra perspektiv från intervjupersonernas erfarenheter. Detta är anledningen till att kapitlens innehåll växlar mellan material från litteratur och intervjupersoner. Fjärde kapitlet innefattar de två platsbesöken och analyser gjorda av dem. Det femte kapitlet sammanställer material som har kommit ur de tidigare kapitlen för att få en tydligare översikt och grund för diskussionen. Därefter avslutas uppsatsen med diskussionsdelen.

KAPITEL	SYFTE
Barns lek	- skapa förståelse för barns lek, vad den har för betydelse och hur den tar sig uttryck
Lekplatsen	- skapa förståelse för lekplatsens roll och säkerhet
Bygglekplatsen	- skapa förståelse för vad en bygglekplats är, hur den fungerar och vad den har för förutsättningar

LITTERATURSTUDIE

Litteratursökningen började med en sökning på relevanta nyckelord och intressanta källor ledde vidare till nya. Litteraturstudien baseras delvis på vetenskapliga källor och delvis på erfarenheter från intervjupersoner som engagerat sig i frågorna jag berör. En blandning av olika kategorier av källor har gett en bredare bild och förståelse i arbetet. Frågor som har rört bygglekplatser har varit svåra att hitta vetenskaplig källor till då det inte skrivits mycket om ämnet och de flesta som har skrivit om det har varit eldsjälar och personal på bygglekplatser. Genom kontakt med personer har jag fått tips om nya referenser och kontakter.

PLATSBESÖK

Att göra platsbesök var nödvändigt för att konkret se hur bygglekplatser kan vara utformade och fungera. Fallstudier har potentialen att ge ”realistiska beskrivningar” av processer och företeelser (Alvehus 2013, s. 76).

Utbudet av bygglekplatser är litet i Sverige vilket gjorde att det inte fanns många att välja mellan. Att besöka en parklek, med inkluderad bygglek, i Karlstad var relevant med tanke på Karlstads flertal aktiva parklekar som funnits sedan 1960- och 1970-talen (Sjöstedt 2019). Valet att besöka Guldängens bygglek i Malmö baserades på att det är en ny verksamhet som

endast har varit igång ett par år (Stiber 2019), vilket gör den intressant i relation till Karlstads parklekar. De två olika platserna som besöktes, Kronoparkens parklek i Karlstad och Guldängens bygglek i Malmö, är intressanta att studera genom deras olika förutsättningar, karaktärer och historia.

Platsbesöken kombinerades med en intervju med någon av ledarna på platsen. Ingen av verksamheterna hade öppet den tidpunkt som besöket genomfördes. Till besöken medfördes skissblock, penna och kamera. Till Kronoparkens parklek medfördes inget kartunderlag utan en plan över området mättes upp på plats med hjälp av att stega. En ungefärlig plan togs fram, främst i syfte för att anteckna hur platsen disponerades och vart redskap befann sig. Vid senare tillfälle gavs tillgång till kartunderlag från Karlstad kommun, vilket låg till grund när den slutgiltiga planen över området gjordes. Vid besöket hos Guldängens bygglekplats hade kartunderlag fåtts från Växtverket innan, vilket underlättade utförandet av anteckningar på plats. Båda platserna fotades, dels för bildmaterial till uppsatsen, dels som minnesstöd och dels som stöd vid genomförandet av de digitala planerna över områdena. Intervju på Guldängen skedde i början av besöket och var utomhus på plats i byggleken. Intervjun på Kronoparkens parklek genomfördes efter platsbesöket och var inomhus.

PLATSANALYS

Analysen gjordes av både Kronoparkens parklek och Guldängens bygglek och genomfördes någon dag efter platsbesöken beroende på det kalla vädret. De analysmetoder som utfördes efter platsbesöken var utemiljövärde, lekvärdesfaktor och OPEC (bilaga 1-3), vilka är etablerade metoder för analys av förskolegårdar, skolgårdar och utomhusmiljöer för lek (Malmö Stad 2011; Mårtensson 2013; Utemiljövärde 2018). Utemiljövärde och lekvärdesfaktor liknar varandra i stor utsträckning då utemiljövärde är utvecklat utifrån lekvärdesfaktor (Crawley 2019). Anledningen till att jag valde att använda mig av båda är på grund av att de är framtagna av respektive städer. Lekvärdesfaktor är framtaget för analys av förskolegårdar (Malmö Stad u.å.) vilket inte gör det troligt att det skulle användas på bygglekplatser.

Med hjälp av analysverktyg går det att snabbt och enkelt få en överblick över miljön (Mårtensson 2013). Genom att använda flera olika analysverktyg går det att se om det finns likheter eller skillnader mellan resultaten från de olika analyserna och på så sätt eventuellt få ett bättre grepp om hur väl de stämmer överens med verkligheten. Lekvärdesfaktor och utemiljövärde används båda på så sätt att poängsättning utförs för var och en av de sju punkterna med poängen -1, 0 eller +1. Värderingen sker utefter den beskrivning som finns för punkten. För analysverktygen i helhet, se bilaga 1 och 2. OPEC används genom poängsättning av de tre punkterna med poängen 1, 2 eller 3. Värderingen sker utefter den beskrivning som finns för punkten. För OPEC i sin helhet, se bilaga 3.

Utifrån Kleppes (2018) sammanställning över element som kan erbjuda barn utmaningar i lekmiljön [se sid 33] har jag analyserat Kronoparkens byggleksområde och Guldängens bygglek. Materialet har gjorts till en checklista över Element som erbjuder utmaningar i lekmiljön. Se figur 3. Med den går det att få en överblick över vad lekmiljön erbjuder barnen för olika möjligheter till riskfylld lek.

ANALYSVERKTYG

Lekvärdesfaktor (Malmö Stad 2011)

1. Friyta
2. Zonering av gården
3. Tillgänglighet
4. Vegetation och topografi
5. Integrering av lekutrustning i landskapet
6. Möjlighet till förståelse av sin omvärld
7. (Utsikt över grönska/Samspel mellan ute och inne)

(Aspekt 7 är inte relevant för de platser jag analyserar eftersom det hos dem endast är utemiljöerna som används av barnen. Detta gör att jag har valt att ta bort aspekt 7 i analysen.)

OPEC - Outdoor Play Environment Categories (Mårtensson 2013)

- A. Utomhusarean
- B. Andelen yta med buskar, träd och kuperad terräng
- C. Integrationen mellan vegetation, öppna ytor och lektytor

Utemiljövärde (Utemiljövärde 2018)

1. Friyta
2. Topografi
3. Vegetation och skugga
4. Mångfald av platser (inkluderande landskap - Tillgänglighet)
5. Zonering
6. Föränderlighet
7. (Samspel mellan ute, inne och när miljön)

(Aspekt 7 är inte relevant för de platser jag analyserar eftersom det hos dem endast är utemiljöerna som används av barnen. Detta gör att jag har valt att ta bort aspekt 7 i analysen.)

Element som erbjuder utmaningar i lekmiljön

Se figur 3

Figur 2 *Analysverktyg*. De fyra analysverktygen som har använts i studien. Lekvärdesfaktorn och utemiljövärde påminner om varandra medan OPEC tar med färre aspekter och fokuserar på areal och vegetation. Element som erbjuder utmaningar i lekmiljön ser till objekten på platsen och hur de bidrar till riskfylld lek.

ELEMENT SOM ERBJUDER UTMANINGAR I LEKMILJÖN

KRONOPARKENS
BYGGLEKSOMRÅDE

GULDÄNGENS
BYGGLEK

klättrvänliga objekt		
hoppa ned från-vänliga objekt		
balansera på-vänliga objekt		
platta, jämna och/eller mjuka underlag		
sluttningar och rutschkanor		
gungvänliga objekt		
lösa föremål (inlk. pinnar, hammare, spadar)		
farliga verktyg		
madrasser, soffor, kuddar och mjuka underlag och väggar		
fönster mot utomhusområdet eller tillbringa tid och dela plats med äldre barn		

 = Ja, finns tillgängligt
  = Liten tillgång
  = Nej, ingen tillgång

Figur 3: *Element som erbjuder utmaningar i lekmiljön*. Analysverktyg som har tagit fram under arbetet med uppsatsen.

INTERVJUSTUDIE

Urvalet av intervjupersoner började tidigt i undersökningens skede. Genom litteratur, hemsidor och kontakter fick jag fram namn på personer som hade relevant kunskap eller erfarenhet för uppsatsen. En del personer valdes ut eftersom de är eller har varit verksamma på park- eller bygglekplatser. Andra personer tillfrågades för intervju baserat på deras yrke relaterat till andra frågor inom uppsatsen. Se tabell 1 och 2 för detaljer.

Intervjuerna genomfördes i en form av halvstrukturerad intervju. Den halvstrukturerade intervjun ska dock ställa samma frågor till alla intervjupersoner (Gillham 2008), vilket inte gjordes. Två huvudfrågor ”Vad har du för tankar kring relationen mellan barn utmaningar och risktagande i leken och lekmiljöns säkerhet?” och ”Vad har du för tankar kring konceptet bygglek?” ställdes till alla intervjupersoner. Utöver dessa togs individuella frågor fram för var och en av intervjupersonerna baserade på deras roll och bakgrund, för att på bästa sätt bidra till uppsatsens olika delar. Frågorna var till som stöd under intervjun och det fanns utrymme för intervjupersonen att utveckla ämnen eller lägga till andra. Alla intervjuerna spelades in för att ha möjlighet att lägga fokus på intervjupersonen istället på att anteckna.

Efterhand som intervjuerna genomfördes transkriberades dessa. Det är omöjligt att transkribera en intervju utan att på något vis reducera data eftersom det inte går att återge alla nyanser hos intervjupersonen (Gillham 2008).

Efter transkriptionen delades materialet upp i stycken som kodades och kategoriserades. Under arbetets gång har det varit möjligt att plocka fram relevant kategori för att arbeta med materialet. Kategorin har då innehållit material från flera intervjuer. En sammanställning av intervjuerna har inte gjorts då detta skulle blivit komplext och spretigt.

Tabell 1: *Intervjupersonerna*. De personer som har intervjuats i studien.

Anders Wänge Kjellsson

Intervjudatum: 21 jan 2019
Plats: Naturskolan, Lund

Anders arbetar som verksamhetschef på Naturskolan i Lund, som riktar sig till förskolor och skolor i kommunen. De är en stödjande resurs inom naturvetenskap och lärande för hållbar utveckling och håller i programmet Gröna skolgårdar. Anders är engagerad i International School Grounds Alliance och inom frågor som rör barns rättigheter till lek.

Intervjutid: 1:06 min

Har bidragit med i uppsatsen:

I samtalet med Anders fick jag förståelse för att frågan om ansvar och säkerhet för lekmiljöer, i detta fall framför allt för skolgårdar, är komplex eftersom få känner till alla lagar och riktlinjer.

Emma Crawley

Intervjudatum: 23 jan 2019
Plats: Restaurangen, Alnarp

Emma är utbildad lärare och miljöpsykolog. Hon har tagit fram analysverktyget Hitta Balansen och Utemiljövärde i samarbete med Karlstad kommun, arbetat med skolgårdsutveckling och driver Lead for ESD som ger stöd och utbildning inom utveckling av lärmiljöer.

Intervjutid: 1:19 min

Har bidragit med i uppsatsen:

Hon har bidragit till en insyn i verktyget Hitta Balansen och värdefulla erfarenheter av att arbeta med och för barn.

Tabell 2: *Intervjupersonerna*. De personer som har intervjuats i studien.

Barbro Samuelsson

Intervjudatum: 25 jan 2019
Plats: Hotellobbyn Scandic Continental, Stockholm

Barbro har arbetat på parklekar i Stockholm i 40 år. Hon började som lekfull mamma och utbildade sig senare till fritidspedagog. Hon har jobbat med utbildning av parklekspersonal och varit engagerad i Lekfrämjandet.

Intervjutid: 1:16 min

Har bidragit med i uppsatsen:
Hon har bidragit med en större insikt i park- och bygglekens historia och hur verksamheterna fungerar idag.

Jenny Sjöstedt

Intervjudatum: 28 jan 2019
Plats: Kronoparkens parklek, Karlstad

Jenny är utbildad fritidsledare och jobbar sedan 2001 på Kronoparkens parklek.

Intervjutid: 45 min

Har bidragit med i uppsatsen:
Hon har bidragit med en insikt i och förståelse för hur Kronoparkens parklek, och framför allt hur deras bygglek, fungerar.

Bosse Svensson

Intervjudatum: 28 jan 2019
Plats: Stadsbiblioteket, Karlstad

Bosse är utbildad fritidspedagog, jobbade 25 år på Kronoparkens parklek och sedan 15-17 år som chef för parklekarna och fritidsgårdarna i Karlstad kommun. Han har varit engagerad i Lekfrämjandet sedan 1973.

Intervjutid: 1:23 min

Har bidragit med i uppsatsen:
Han har gett mig en större förståelse för hur park- och bygglekarna fungerade förr, vad som är viktigt för att verksamheten ska fungera och hur den fungerar idag.

Sara Frid

Intervjudatum: 6 feb 2019
Plats: Malmö Stad, Malmö

Sara arbetar som landskapsarkitekt på Malmö Stad och är ansvarig för Malmös lekplatser.

Intervjutid: 42 min

Har bidragit med i uppsatsen:
Hon har gett mig en inblick i hur Malmö Stad arbetar med lekplatser och vad de har för inställning till bygglekplatser.

Sara Stiber

Intervjudatum: 13 feb 2019
Plats: Guldängens bygglek, Malmö

Sara har en bakgrund som barnkulturdesigner. Hon började bygga kojor med barn på Malmö Garden Show 2014, utvecklade det senare till bygglek i Folkets Park i Malmö över en sommar och startade därefter Guldängens bygglek i Malmö. Nu jobbar hon på Växtvärket som driver Guldängens bygglek.

Intervjutid: 1:09 min

Har bidragit med i uppsatsen:
Hon har bidragit med en insikt i och förståelse för hur Guldängens bygglek fungerar.

Helle Nebelong

Intervjudatum: 29 mars 2019
Plats: The Garden Café, Köpenhamn

Helle är verksam i Köpenhamn och är en av de främsta landskapsarkitekterna som arbetar med barns lekmiljöer. Hon har flera uppdrag i Sverige vid intervjuens tidpunkt. Hon designar även sinnesträdgårdar för demensboenden.

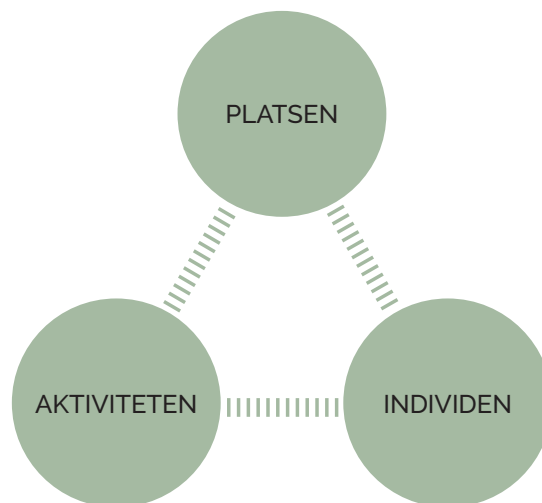
Intervjutid: 1:07 min

Har bidragit med i uppsatsen:
Hon har gett mig en bättre förståelse för hur Danmark arbetar med lekplatser och bygglekplatser och en generell, djupare förståelse för vikten av lekplatser för barn.

AVGRÄNSNINGAR

Det går att dela in studiens delar i tre olika områden: platsen, aktiviteten och individen. Platsen står för bygglekens fysiska miljö, aktiviteten för leken som pågår där och individen för barnet. Eftersom uppsatsens fokus är landskapsarkitektur så ligger mitt huvudfokus på den fysiska miljön - platsen. Detta skapar avgränsningar och kan ha bidragit till att jag har missat eller missförstått information och aspekter.

Med tanke på att lekplatser ser ut och fungerar olika världen över hade det varit möjligt att ta ett större grepp och tittat mer på exempel utifrån - så som att titta närmare på bygglekplatser i Danmark, Tyskland eller Japan eller på adventure playgrounds i England. Jag har valt att titta på hur bygglekplatser fungerar i Sverige för att få ett klarare fokus i relation till de säkerhetsregler som gäller här.

Figur 4: *Platsen, aktiviteten och individen*. Figuren visar de tre delar som studien bygger på - bygglekplatsen, leken och barnet. Den gör det tydligt att det går att ha olika fokus och ingångar till ämnet. I denna studie ligger fokuset på platsen genom ingången via landskapsarkitektur.

BEGREPP

RISK:

”Risk betyder att det finns en möjlighet till att något negativt eller skadligt händer.” (Nationalencyklopedin 2019-08-13) I uppsatsen kan begreppet även användas i positiv bemärkelse då risk i leken kan ha en utvecklande effekt hos barnet (Voce 2008; Brussoni, Olsen, Pike & Sleet 2012).

RISKTAGANDE OCH RISKFYLLD LEK:

Rishtagande och riskfylld lek används i uppsatsen i positiv mening. Rishtagande syftar på rishtagande i lek. Jag använder mig av Sandseter definition ”it involves thrilling and exciting forms of physical play that involve uncertainty and a risk of physical injury” (Sandseter 2010, s. 22).

BYGGLEK/BYGGLEKPLATS:

De syftar en form av verksamhet som är utomhus, platsen är bemannad med personal och fungerar som en lekplats där barn har tillgång till byggmaterial och verktyg. Begreppet äventyrslekplats används av en del källor likvärdigt med bygglekplats. När Kronoparkens bygglek nämns syftar det på byggleksområdet inne på Kronoparkens parklek. Kronoparken är inte en bygglekplats utan en parklek med byggleksverksamhet.

ADVENTURE PLAYGROUND:

Adventure playground är den engelska utvecklingen av bygglekplatsen och vid översättning kan begreppet adventure playground och bygglekplats användas likvärdigt.

UTMANING:

I uppsatsen syftar utmaning på de utmaningar som barn kan ta i leken, liknande rishtagande. Det används i positiv mening.

LEKREDSKAP:

Lekredskap syftar i uppsatsen på prefabricerade lekprodukter som kan finnas på lekplatser. De konstruktioner som barnen bygger på en bygglekplats definieras inte som lekredskap.

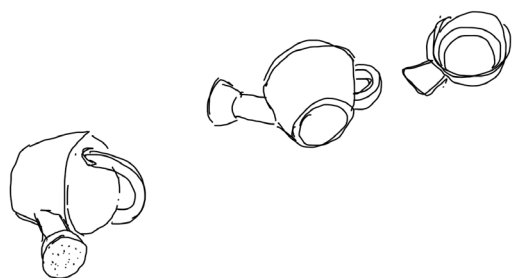
TRADITIONELL LEKPLATS:

Traditionell lekplats syftar i uppsatsen på lekplatser med prefabricerade lekredskap som klätterställning, gungor och rutschkana. Ofta är de inhägnade och idag har många av dem nyanlagda markmaterial i form av gummiastfalt (Beckman 2018).

Barns lek

Vad innebär leken för barn? Har barn ett behov av risktagande lek? Om så, hur kan då lekmiljön erbjuda dessa risker? Kapitlet ger en introduktion till barns behov av utmaningar i leken och utmaningarnas betydelse.

DET LEKANDE BARNET

Leken är glädjefull, bygger på lust och är en nödvändighet. Den går inte att tvinga fram, men har en essentiell plats hos barnet (Norén-Björn, 2016). Barns lek är idag en rättighet enligt FN:s Barnkonvention (UNICEF 2009). Det är i leken som kulturens olika delar uppstår, den övar upp färdigheter så som rumsuppfattning, problemlösning och hur vi förhåller oss till omgivningen och ger oss kvalitéer som skratt och fantasi (Norén-Björn, 2016). ”Lek är ett sätt för barn att få grepp om verkligheten. Barn måste få rika möjligheter att uppleva verkligheten och att ge uttryck åt hur de upplever den” (Norén-Björn 1977, s. 40).

Att beskriva lek är svårt och att hitta en definition verkar vara näst intill omöjligt. Leken går att jämföra med kärleken i den aspekten - det är svårt att greppa vad den egentligen är men de allra flesta av oss är överens om att den finns (Lenninger & Olsson 2006).

Både hjärnforskaren Matti Bergström (1997) och psykologen Eva Norén-Björn (2016) anser att leken är nödvändig för barnet och att den fungerar som en stark drivande kraft - det är leken som lär barnet att bli kreativt. Bergström (1997) menar att barnets lek är detsamma som den vuxnes kreativitet, den har fortfarande leken inom sig. Leken är inte logisk, långtifrån, den ger nya idéer och skapar nya oväntade möjligheter. Om ordningskraven blir för höga tar det död på leken eftersom det är kaoset som är det centrala i den (Bergström 1997).

Bergström (1997) menar att det är i förhållandet mellan ordning och kaos som leken uppstår. När barnet föds har det med sig kaoset medan ordningen utvecklas under hela barndomen och är fullt utvecklad först i vuxen ålder. Detta gör att barnets hjärna ser och fungerar annorlunda än den vuxnes, vilket gör det i princip omöjligt för en vuxen att sätta sig in i barnets sätt att uppleva världen - en värld som är mycket större och mer fascinerande. I relationen mellan kaos och ordning så måste barnet själva hitta ett sätt att skapa kreativa lösningar. Detta i sin tur stärker barnets förmåga att ta egna beslut och att värdera situationen på ett självständigt sätt. Att exempelvis försöka lära barnet, genom teori, om hur det ska värdera en situation är långt ifrån lika effektivt som att barnet får lära sig det genom erfarenheter i leken (Bergström 1997).

"Lek är att föra in kaos i ordnade system."

(Lenninger & Olsson 2006, s. 51)

BARNES RISKTAGANDE I LEKEN

BEHOV AV RISKTAGANDE I LEKEN

Rishtagande är en naturlig del av barnets lek (Sandseter 2010; Nebelong 2019) och dess behov av riskfylld lek utomhus kan ses som ”att lära sig av sina erfarenheter”, vilket har fördelar för barnets utveckling och hälsa på många plan, både fysiskt och mentalt (Brussoni et al. 2012). Stephenson (2003) har i sina observationer blivit övertygad om att många barn tycker om och söker upp situationer som innebär rishtagande och Sandseter (2010) är inne på samma linje och menar att barn verkar söka upp dessa miljöer just därför att de är farliga (Sandseter 2010). Barnen är ständigt aktiva i beslutstagning när de leker. De letar efter olika nivåer av risker och bedömer om de vill ta dem eller inte, vilket gör att de hela tiden får fler och fler erfarenheter och därmed även färdigheter. Genom lek bygger barnen upp sitt självförtroende men de lär sig också begränsningar, vad som är möjligt och vad som är säkert (Voce 2008).

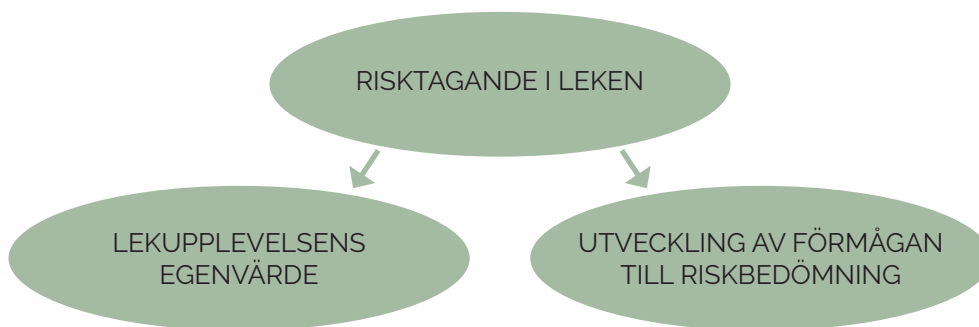
Från och med 1 år börjar barnet ta risker, dock inte visat att det är medvetet om det, men riskerna är så pass små att det objektivt sett inte är risker. Det kan handla om att barnet åker rutschkana mycket långsamt, vilket inte medför någon fara, men att barnet upplever viss fart och skulle kunna stöta i någon eller något. Denna upplevelse ger samma känslomässiga effekt som när ett äldre barn tar större risker (Kleppe 2018).

Det är märkligt att barn tar risker över huvud taget med tanke på att det både kan leda till jobbiga känslor och till skador, men en anledning till barns vilja att ta risker kan vara just för att känna känslor och att det kan finnas ett driv i att leta upp nya upplevelser av känslor (Kleppe 2018). I riskfylld lek kan barn känna sig både rädda och upprymda och det är den kombinationen av upplevelser som gör att barnen söker sig till riskfyllda miljöer. Känslan av att balansera på gränsen mellan positiva och obehagliga känslor, ger barnen de mest intensiva upplevelser av spänning och glädje. I denna upplevelse blir det dock viktigt att det är en jämn balans mellan känslorna av upprymdhet och rädsla, annars är risken att det tippas över och att de bara upplever rädsla (Sandseter 2010). Bland den viktigaste aspekten av riskfylld lek är att den kan få barn att komma över rädslor, om barnen samtidigt upplever positiva känslor och befinner sig i en trygg miljö (Sandseter & Kennair 2011). Harper (2017) menar att barns utveckling innefattar en viss grad av rishtagande. Det som ingår i utvecklingen är att bygga upp en motståndskraft, ett självförtroende, lära sig hantera oro, bygga upp en omdömesförmåga, kunna ta beräknade risker och att det minskar rädsla och fobier, vilket i sin tur kan reducera antalet skador i framtiden (Harper 2017).

En sammanställning av tjugoen artiklar, där studier gjorts om hur riskfylld lek påverkar barns hälsa, visade att barns rishtagande i leken generellt ledde till förbättrad hälsa. Det visade sig att riskfylld lek gav mer fördelar för barnen än vad ett undvikande av riskfylld lek skulle göra. Lek som innebar ”rough and tumble play” [fysisk, bråkig lek] ökade inte barns benägenhet till aggression utan var istället kopplat till en ökad social kompetens för en del av

barnen, framför allt pojkar och populära barn. Lek på höga höjder visade inte på en ökning av frakturer hos barnen. Miljöer som erbjöd risktagande i leken var positivt sammankopplade med social hälsa, kreativitet, mer lektid utomhus och fysisk aktivitet (Brussoni et al. 2015).

Värdet av barns möjligheter till risktagande i lek går att dela in i två kategorier. Den ena delen handlar om lekupplevelsens egenvärde och att den inkluderar ett utforskande och en självständighet. Detta gör att barnen kan uppleva känslor som rädsla, eftertänksamhet, spänning, lustfylldhet och förmågan att bemästra en situation. Den andra delen handlar om nödvändigheten med risktagande i lek för barnets utveckling av förmågan till riskbedömning (Kleppe 2018). Även Brussoni, Olsen, Pike & Sleet (2012) är inne på att det finns två kategorier för värdet med riskfylld lek: Dels att barn har en naturlig benägenhet till riskfylld lek och dels för att skydda barn och hålla dem säkra behöver de få ta och hantera risker.

Figur 5: Värdet av risktagande i leken. Anledningarna till att barn söker upp risker i leken består av i huvudsak två delar: lekupplevelsens egenvärde och utveckling av förmågan till riskbedömning (Kleppe 2018).

I intervjun med Emma Crawley (2019), som är lärare och miljöpsykolog, beskriver hon vikten av att lära sig bedöma risk som central och att det är en av de mest grundläggande förmågor som människan har, men att förmågan tar lång tid att utveckla. När den väl finns där ger den en trygghet för individen (Crawley 2019). I intervjun med Anders Wånge Kjellsson (2019), som arbetar på Naturskolan i Lund, pratar han också vikten av att utveckla sin egen riskbedömningsförmåga. Det är genom erfarenhet som barnet lär sig se och hantera risker medan endast teori kring risker är långt ifrån lika effektivt.

BEGRÄNSADE MÖJLIGHETER TILL RISKTAGANDE LEK

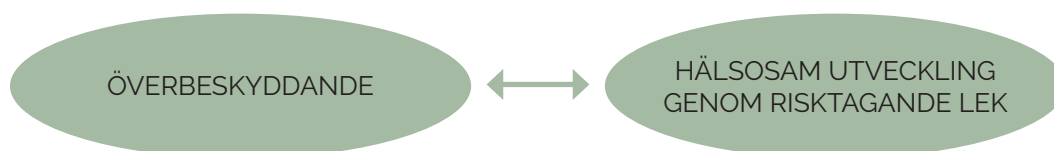
Det som hindrar barns möjlighet till riskfylld lek är samhällstrender och ett överdrivet fokus på säkerhetsaspekter (Brussoni et al. 2012) och Sandseter (2011) menar att om barn avhålls från att ta risker i leken som är lämpliga för deras ålder, så blir det möjligt att framöver se en ökning av psykisk ohälsa och emotionell instabilitet i samhället.

"En potentiell risk är också en potentiell möjlighet till lärande."

(Lunds kommun 2018, s. 8)

En annan potentiell följd av reducerad möjlighet till risktagande är att om barn upplever att de inte stimuleras tillräckligt av de offentliga lekmiljöerna, så som har chans till risktagande i leken, finns det en möjlighet att de söker sig till andra miljöer (Nilsson 1972; Brussoni et al. 2012). I intervjun med Samuelsson (2019), som har arbetat som parklekspersonal i Stockholm, tog hon upp samma problematik och menade att hon har sett att barn som inte hittat utmaningar i den trygga närmiljön letat sig till farligare miljöer, som är farliga på riktigt.

Harper (2017) menar att det är en motsättning mellan förmågan att överbeskydda barn och den hälsosamma utvecklingen som barn får genom risktagande lek utomhus. Han ser det som en pendel mellan de två sidorna och att hans artikel visar på att pendeln den senaste decennierna har svängt så mycket åt hållet mot ett överbeskyddande att det har resulterat i att barns möjlighet till utveckling har minskat (Harper 2017). Även Sandseter (2010) har sett att fokuset på barns säkerhet har ökat och medfört ett överbeskyddande av barnen.

Figur 6: Motsättningen mellan ett överbeskyddande av barn och barns möjligheter till utveckling genom risktagande lek. Pendeln mellan de båda sidorna har de senaste decennierna svängt åt ett överbeskyddande (Sandseter 2010; Harper 2017).

LEKMILJÖER OCH RISKTAGANDE

"Nya uppfostringsmetoder fördömer lekplatser, som bara är sandöknar - där skall finnas sådant, som tilltalar barnets fantasi. Barn skall få rasa, men där skall även finnas sådant som de måste lära sig att akta. Hur skall de annars få respekt för allt det myckna i livet som man får se, men inte röra? En sådan lekplats är också vad vi söka skapa."

(Ulla Bodorff 1944, s. 7
via Plats för lek s. 48)

En lekplats bör ge möjligheter till lek på barnens alla utvecklingsnivåer. Dels att det finns något för alla åldrar men också att miljön är föränderlig för att bidra till nyfikenhet och utforskande. När lekplatsens miljö är för välbekant eller anpassad för yngre barn blir de äldre barnen lätt uttråkade. Om miljön endast är anpassad för äldre barn kommer de yngre misslyckas med det de företar sig, hindras i leken och det finns en risk att de gör sig illa. Det optimala är om miljön kan passa alla åldrar, från småbarn till vuxna (Norén-Björn 1977). Sara Frid (2019), som ansvarar för lekplatser på Malmö Stad, är tar upp samma fråga och poängterar vikten av att utmaningarna på en lekplats borde vara av olika slag för att passa olika åldrar och olika behov.

KATEGORIER FÖR RISKFYLLD LEK

Sandseter (2010) har i sin doktorsavhandling *Scary funny - A qualitative study of risky play among preschool children* undersökt både barnens och personalens förhållande till "risky play". I en av analyserna tog hon fram sex olika kategorier av riskfylld lek. Dessa kategorier är: 1 - höga höjder, 2 - hög fart, 3 - farliga verktyg, 4 - farliga element, 5 - bråkiga leken och 6 - att försvinna/komma vilse (Sandseter 2010). Enligt data visade det sig att en del av kategorierna upplevdes som läskiga och farliga av både barn och personal, så som kategori två och fem. Kategori tre och fyra ansågs farliga av bara personalen. Kategori sex däremot ansågs farlig av bara barnen och det berodde på att de kändes sig ensamma och lämnade och att detta ledde till en skrämmande känsla av rädsla för att komma bort, medan personalen alltid hade ett öga på barnen och kunde stötta dem om de behövde hjälp. Skillnaden i upplevd risk för kategori fyra beror på att när barnen är inne i leken tar de sällan notis om potentiella farliga element och därför inte upplever dem som farliga. Personalen däremot, som observerade leken på avstånd, var bra på att uppmärksamma farliga element och detsamma gällde för kategori tre med farliga verktyg - personalen kunde se riskerna medan barnen bara tyckte att verktygen var spännande, med undantag för ett fåtal barn. Alla dessa risker förhåller sig till verkligheten på olika sätt, ibland är de verkliga objektiva risker medan de ibland bara är upplevda risker. Vad de än är för typ av risk så bidrar de till spännande upplevelser för barnen. (Sandseter 2010)

Kleppe (2018) lägger till två kategorier av riskfylld lek i sin doktorsavhandling. Förutom Sandseters (2010) tidigare definierade sex kategorierna tillför han:

- ”playing with impact” - leka med kollision/effekt - så som att forcera/slå/krascha ett objekt in i ett annat. Han definierar impact som ”the action of one object coming forcibly into contact with another” (Kleppe 2018, s. 70). Denna typ av risk är objektiv och det är tydligt för barnet och andra att barnet kan skada sig, exempelvis om barnet slänger sig mot en vägg eller ner på en matta.

- ”vicarious risk” - Kleppe definierar det som ”watching others playing riskily” (Kleppe 2018, i sammanfattningen), översatt till indirekt risk - att uppleva riskfylld lek genom att titta på andras risktagande i lek. Denna kategori av risk är densamma som att till exempel titta på en actionfilm - den ger en liknande känsla som att själv ta risken.

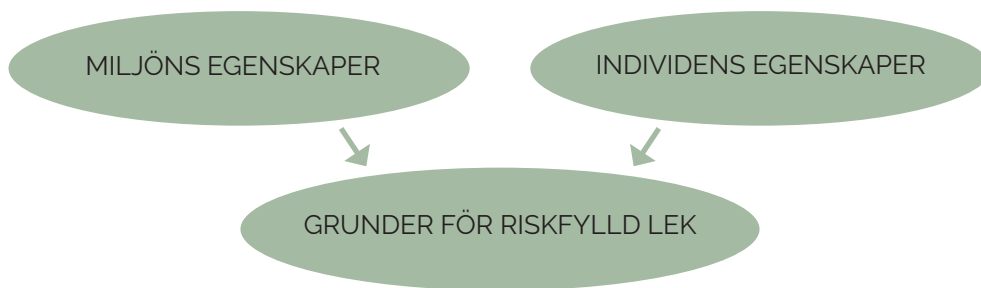
Kategorier för riskfylld lek:

- 1 höga höjder
- 2 hög fart
- 3 farliga verktyg
- 4 farliga element
- 5 bråkiga leken
- 6 att försvinna/komma vilse
- 7 kollision/effekt
- 8 indirekt risk

Figur 7: Sammanställning av kategorier för riskfylld lek, där 1-6 har tagits fram av Sandseter (2010) och 7-8 har kompletterats av Kleppe (2018), baserat på Sandseters kategorier.

I Mårtenssons (2004) doktorsavhandling tar hon upp företeelsen som Kleppe (2018) benämner som vicarious play. Hon har sett gungandet som en stark lekupplevelse och att många av barnen, vid hennes platsbesök på förskolegårdar, sa att gunga var det roligaste på gården. Gungandet tar sig an i två olika former - dels genom att gunga själv och dels genom att iaktta andras gungande. Att se de andra barnens känslor och glädje verkade även vara fascinerande (Mårtensson 2004). ”Det handlar också om att få iaktta andras rörelse under gungandet. En större flicka ligger på rygg med ansiktet uppåt under en gunga som far över henne och som en annan flicka sitter på. Flickan under gungan håller ömsom händer utåt.” (Mårtensson 2004, s. 76)

Utifrån Sandseters (2010) sex kategorier av riskfylld lek, tillsammans med observationer av förskolebarns lek, identifierade hon två olika grunder för riskfylld lek: miljöns egenskaper och individens egenskaper. Båda delarna påverkar hur risk uppfattas objektivt. Risken med att ett barn klättrar högt upp i ett träd beror dels på trädets och omgivningens egenskaper och dels på barnets förmåga (Sandseter 2010). Det är av vikt, menar Frid (2019), att inte hjälpa barnet upp på lekredskap som barnet inte klarar av på egen hand. När en tvååring inte själv når upp till klätternätet så är det inte heller meningar att barnet ska vara där och på så sätt sker en sällning i relation till barnets ålder och kapacitet.

Figur 8: Grunder för riskfylld lek. Miljöns egenskaper och individens egenskaper bidrar tillsammans till hur risken i riskfylld lek uppfattas objektivt (Sandseter 2010).

Sandseter (2010) menar att det är miljöns element som ger potential för möjligheter till risktagande i leken och de påverkar hur barn tar sig an möjligheterna och förverkligar dem. Detta spelar sedan in på hur barn får möjlighet till att förverkliga sin benägenhet för riskfylld lek. Samtidigt så beror barns risktagande i leken på hur de läser av miljön och hur väl de upptäcker möjligheterna till utmaning och riskfylld lek (Sandseter 2010).

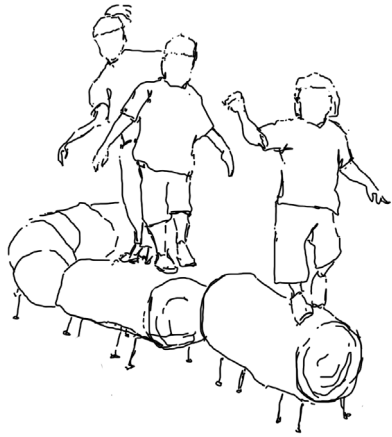

Figur 9: Barns benägenhet till riskfylld lek. Det är inte tillräckligt med en lek miljö, som har element som kan erbjuda riskfylld lek, för att barn ska ta möjligheter till risktagande. En viktig faktor är att barnen själva ser möjligheterna (Sandseter 2010).

Kleppe (2018) har utifrån sina studier av förskolegårdar sammanställt en lista över de olika element som fanns i förskolemiljöerna, vilka aktiviteter dessa element tillhandahöll och under vilken kategori av riskfylld lek aktiviteterna ingick i.

Lekmiljöns element och deras erbjudande av utmaningar		
element:	möjliggör att:	kategori av riskfylld lek:
klättrvänliga objekt	klättra	höga höjder, farliga element
hoppa ned från-vänliga objekt	hoppa ned	höga höjder, farliga element
balansera på-vänliga objekt	balansera	höga höjder, farliga element
platta, jämna och/eller mjuka underlag	cykla, springa, jaga, åka skridskor och skidor, och strida	hög fart, bråkiga leken
sluttningar och rutschkanor	glida, cykla, springa, åka släde eller skidor	hög fart, farliga element
gungvänliga objekt	gunga	hög fart, höga höjder, farliga element
lösa föremål (inkl. pinnar, hammare, spadar)	kasta, slå, fäktas	bråkiga leken
farliga verktyg	tälja, såga, binda, hugga med yxa	farliga verktyg
madrasser, doffor, kuddar, mjuka underlag och väggar	ramla på, krascha i	kollision/effekt, bråkiga leken
fönster mot utomhusområdet eller tillbinga tid och dela plats med äldre barn	observera/interagera med äldre barn	indirekt risk

Figur 10: Lekmiljöns element och deras erbjudande av utmaningar. En sammanställning av Kleppe (2018) utifrån studier av förskolegårdar. Sammanställningen visar elementen, vad de erbjuder och vad för typ av riskfylld lek som det kan erbjuda. Listan skulle kunna användas vid planering för varierad lekmiljö. Analysverktyget *Element som erbjuder utmaningar i lekmiljön* som är framtaget under arbetet med uppsatsen är baserat på denna sammanställning.

Lekplatsen

Med en kunskap kring barns behov av utmaningar och risktagande i leken från tidigare kapitel kompletterar detta kapitel med kunskap om lekplatsen, med fokus på säkerhet. Vad är en lekplats? Hur ser frågorna kring säkerhet ut? Vem har ansvaret för lekplatsen och säkerheten?

VAD ÄR EN LEKPLATS OCH HUR FÖRHÅLLER VI OSS TILL DEN?

En lekplats är ett ”avgränsat område med utrustning för lek” (Nationalencyklopedin 2019-08-14) och de började anläggas i slutet av 1800-talet. Lekplatsernas uppkomst hade flera orsaker, så som att synen på barn förändrades, deras behov av lek utomhus uppmärksammades och lekplatserna blev ett sätt att skydda parkerna från barnens slitage (Jansson & Klintborg Ahlklo 2016).

De svenska lekplatserna var kända långt utanför landets gränser i mitten av 1900-talet och lekmiljöerna sågs som förebilder, framför allt fick parklekarna och bygglekplatserna stor uppmärksamhet. Andra lekmiljöer som gav inspiration var lekskulpturerna och plaskdamarna, vilka idag är en del av det svenska kulturarvet (Jansson 2016a).

Under 1960- och 1970-talen infördes normer för lekplatserna för att säkerställa att de anlades och de styrde framför allt miljöernas storlek, placering i relation till bebyggelse och vad de skulle innehålla (Jansson & Klintborg Ahlklo 2016). Detta ledde dock fram till torftiga miljöer med liten variation sinsemellan (Jansson 2016a). Under denna tid fanns en svensk statlig myndighet, Lekmiljörådet som senare blev Barnmiljörådet, som hade ansvar för barns lekmiljöer och såg på dessa med ett barnperspektiv och en större öppenhet kring säkerhetsfrågor. Under 1990-talet omformades Barnmiljörådet till Barnombudsmannen och i och med det försvann deras ansvar för lekmiljöerna (Beckman 2018).

Lekplatserna blir färre men däremot större. En utveckling mot nya koncept av lekplatser sker och temalekplatser och naturlekplatser har blivit vanliga inslag i flera kommuner. Samtidigt finns den traditionella lekplatsen kvar, med prefabricerade lekredskap och nu med gummi-asfalt som underlag. Frågan om marken är aktuell, städerna förtätas och barnens ytor för lek minskar. ”Lekplatsernas utveckling speglar samhällets och stadens utveckling, och inte minst synen på barn och barndom.” (Jansson & Klintborg Ahlklo 2016, s. 6)

LEKPLATSENS SÄKERHET

HISTORIA

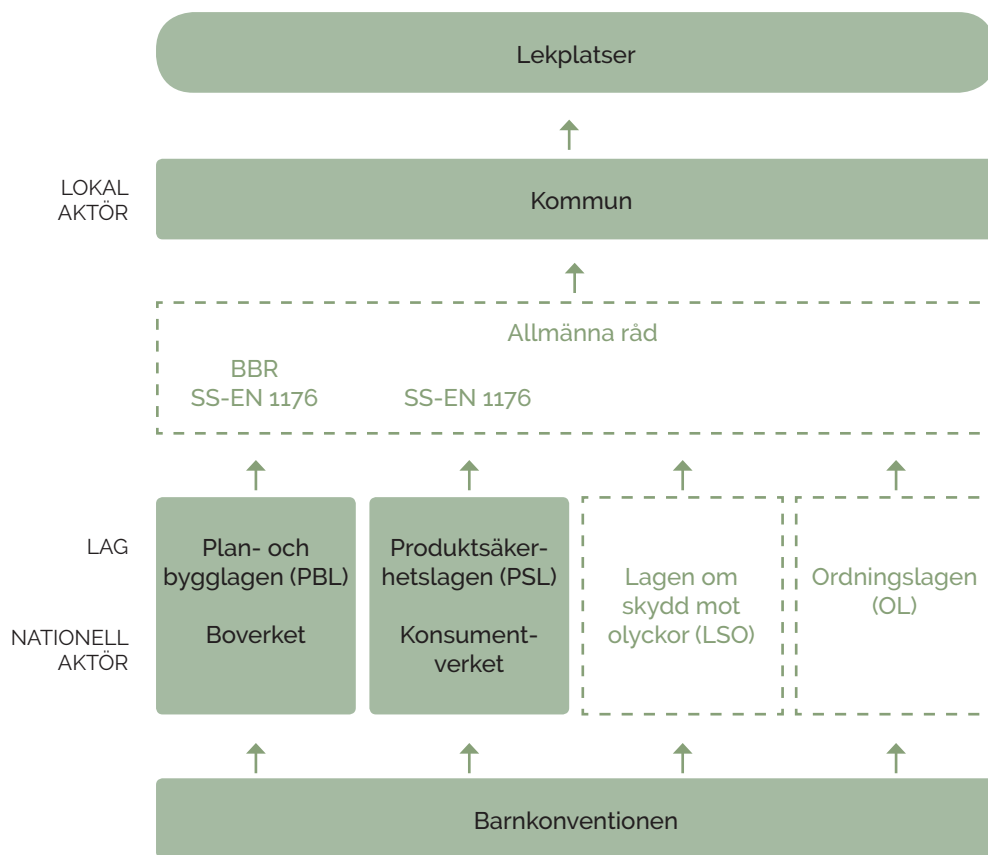
Under 1970-talet började lekplatser uppmärksammas ur säkerhetssynpunkt. Statliga utredningar genomfördes och fokuset låg på lekplatsernas lekvärde och säkerhet (Lenninger & Olsson 2006). Barnsäkerhetsbestämmelser som stod i de svenska byggreglerna infördes 1973, så fokuset på barns säkerhet på lekplatser är inget nytt. Det fanns klara rekommendationer och normer över hur lekplatser skulle utformas, så som placering, storlek och innehåll. Dessa rekommendationer försvann i samband med att PBL (Plan- och bygglagen) infördes 1987 och med dem försvann även mycket kunskap om utemiljöer för barn, eftersom den fanns i litteraturen för normerna. I och med att PBL uppstod blev det otydligt för vad som gällde för lekplatsernas utformning och det som då återstod av rekommendationerna var ”tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse”. Detta gjorde att det som finns sedan dess bara är luddiga riktlinjer (Jansson, Bucht & Bodelius 2016).

Grunden för svensk standard för lekredskap (SS-EN 1176) lades 1988 då CEN (västeuropeiska standardiseringsorganen) satte ihop gruppen ”Playground equipments” som arbetade fram förslag för nya europeiska standarder (EN). Fokuset låg på att förebygga olyckor och de använde sig av redan kända risker för att utveckla och ta fram det nya materialet. Sverige hade vid den här tiden inte några egna standarder för lekredskap, men samtidigt som europeiska standarder togs fram lade även det svenska standardiseringsorganet Byggstandardiseringsen fram förslag för en svensk standard för lekredskap. De som var ansvariga för den nya nationella standarden var representanter bland annat från Svenska Kommunförbundet, Konsumentverket, Barnmiljörådet och från tillverkare och importörer för lekredskap. Den nya standarden antogs 1989 och fick namnet SS 991010-17 (Sveriges Kommuner och Landsting 2009). När de europeiska standarderna EN 1176-1/7 och EN 1177 antogs 1998 ersatte Sverige sin tidigare standard med de nya europeiska (Sveriges Kommuner och Landsting 2009).

Dagens fokus på barns säkerhet i lekmiljöer är inget nytt men när standarden (SS-EN 1176) trädde i kraft 1999 marknadsfördes den stort, vilket gjorde att den fick stor inverkan och standarden lade även större fokus på markägarens eventuella ansvar vid olycka (Jansson, Bucht & Bodelius 2016). Det som finns idag kring utformning av lekmiljöer är otydliga riktlinjer och detta i kombination med en stark tro på standarderna gör att kommuner och fastighetsbolag har svårt att veta vad de ska göra. Som en följd av detta har vissa kommuner utvecklat egna riktlinjer att förhålla sig efter, vilket gör att riktlinjerna skiljer sig mycket beroende på vart i landet man är. Andra faktorer som bidragit till otydlighet och olika riktlinjer har varit barns förändrade vardag, kraven på tillgänglighet och förvaltningens förutsättningar ekonomiskt (Jansson, Bucht & Bodelius 2016).

LAGAR OCH RIKTLINJER SOM PÅVERKAR LEKPLATSEN 2019

Lekplatsens säkerhet regleras efter ett flertal lagar och riktlinjer. Barnkonventionen lägger grunden för alla lagar som rör barn och de olika myndigheterna jobbar sedan utifrån den. Exempelvis har PBL lagar medan Boverket har tagit fram allmänna råd för dessa som ett stöd i hur lagarna kan följas. Det är vidare kommunens ansvar att tolka lagarna och föreskrifterna och se till att de beaktas, både inom kommunens verksamhet och inom privat verksamhet (Boverket 2015). Se figur 11 för översikt.

Figur 11: Figuren över hur lagar, råd och aktörer för lekplatser hänger samman är inspirerad av Boverkets figur (Boverket 2015, s. 47). Denna visar barnkonventionen som lägger grunden för inställningen till barns rättigheter, och PBL och PSL har huvudlagarna men även att LSO och OL har betydelse. Kommunen som lokal aktör måste förhålla sig till dessa lagar och att det i sin tur påverkar lekplatserna.

Barnkonventionen

Barnkonventionen är FN:s konvention om barns rättigheter med bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn. I november 1989 antogs barnkonventionen av FN:s generalförsamling och trädde i kraft året efter. Nu har nästan alla länder skrivit under konventionen och i och med det förbundit sig till att följa reglerna. Konventionen består av 54 artiklar och fyra av den utgör grundläggande principer som alltid ska följas vid frågor kring barn (UNICEF 2009).

Barnkonventionen - de fyra grundläggande principerna (UNICEF 2009):

Artikel 2 *Alla barn har samma rättigheter och lika värde.*

Artikel 3 *Barnets bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barn.*

Artikeln 6 *Alla barn har rätt till liv och utveckling.*

Artikel 12 *Alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad.*

Den artikel som är mest relevant i arbetet kring barns lek (UNICEF 2009):

Artikel 31 *Varje barn har rätt till lek, vila och fritid.*

Artikel 31 mer utförlig:

- Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder och rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.

- Konventionsstaterna ska respektera och främja barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet och ska uppmuntra tillhanda-hållandet av lämpliga och lika möjligheter till kulturell och konstnärlig verksamhet samt till rekreations- och fritidsverksamhet.

Det är barnkonventionen som utgör underlaget för hur lagar och riktlinjer som rör barns lek och lekplatser utformas (Boverket 2015). Den 1 januari 2020 blir barnkonventionen svensk lag. Detta röstades igenom av Sveriges Riksdag i juni 2018 och i och med det kommer barnkonventionen även att påverka andra lagar så att de anpassad efter de föreskrifter som står i konventionen. Samtidigt kommer en satsning göras för att stärka kunskapen kring barnkonventionen för att ge den mer genomslagskraft (UNICEF Sverige u.å.).

Plan- och bygglagen (PBL)

Plan- och bygglagen infördes 1987 (Jansson, Bucht & Bodelius 2016) och i den (SFS 2010:900) finns regler för utemiljön, som bland annat kräver tillgång till friyta för lek- och utevistelse och att lekplatser och deras fasta redskap underhålls för att minimera risken för skador. Tillsynsmyndighet för säkerhet på lekplatser inom en kommun är kommunens byggnadsnämnd (Konsumentverket 2016).

Lagar om säkerhet på lekplatser, ur Plan- och bygglagen (SFS 2010:900).

2010:900, 8 kap. 9§ punkt 6: *Tomten ska ordnas så att risken för olycksfall begränsas.*

2010:900, 8 kap. 15§: *En tomt ska hållas i vårdat skick och skötas så att risken för olycksfall begränsas och betydande olägenheter för omgivningen och för trafiken inte uppkommer.*

...

Lekplatser och fasta anordningar på lekplatser ska underhållas så att risken för olycksfall begränsas.

Boverkets byggregler (BBR)

Boverkets byggregler innehåller allmänna råd och föreskrifter om hur lagarna i PBL ska tillämpas. BBR har bland annat regler kring personsäkerhet och krav på barnsäkerhet, skydd mot sammanstötning, klämning och skärskador, brännskador och olyckor på tomter (Boverket 2017). Vid nybyggnation, nyanläggning eller om en lekplats ska ändras gäller Boverkets byggregler (Konsumentverket 2016).

(BFS 2011:6) avsnitt 8:93: *Skydd mot olyckor vid fasta lekredskap på tomter*
Fasta lekredskap ska anordnas så att risken för personskador begränsas. Underlaget till gungor, klätterställningar och dylika lekredskap ska vara stötdämpande och i övrigt så utformat att risken för personskador vid en olycka begränsas.

Allmänt råd

Exempel på hur fasta lekredskap kan utformas finns i SS-EN 1176-1 och SS-EN 1176-7. Exempel på stötdämpande underlag och provningsmetoder för stötdämpande underlag finns i SS-EN 1177.

Produktsäkerhetslagen (PSL)

Produktsäkerhetslagen (SFS 2004:451) ställer krav på att varor och tjänster som näringsidkare tillhandahåller konsumenter ska vara säkra och det gäller även för varor inom offentlig verksamhet, t. ex. kommuner som tillhandahåller lekredskap på en lekplats. Det är Konsumentverket som är tillsynsmyndighet över PSL och de utför kontroller av varor så att de uppfyller säkerhetskraven (SFS 2004:451). Sedan 2005 utgör svensk standard (SS-EN 1176,1177) den grund som PSL baserar sina bedömningar på (Lenninger & Olsson 2006).

Svenska standarder för lekplatser (SS-EN 1176, 1177)

Svenska standarder för lekredskap och stötdämpande underlag (SS-EN 1176, 1177) har tagits fram utifrån europastandarder för minimikrav på säkerhet. Dessa standarder används vid kontroll av lekredskaps säkerhet och om inte standarderna följs måste annan dokumentation kunna visa på produkternas säkerhet, enligt PSL. Om det finns krav på att produkten ska vara utformad efter svensk standard, t. ex. genom upphandling eller hänvisning i föreskrift eller lag, måste produkten godkännas utifrån den (Konsumentverket 2016). ”En standard är formellt frivillig att följa, men både BBR och PSL hänvisar till standarden och då ingår den som underlag” (Boverket 2015, s. 44) och de ”används vid bedömning av om en produkt är säker enligt kraven i PBL och PSL.” (Konsumentverket 2016) De lekplatser som byggdes innan dessa standarder trädde i kraft 1998 (Sveriges Kommuner och Landsting 2009), berörs inte av dem, om de når upp till tidigare riktlinjer för lekplatser utformning (Lenninger &

Olsson 2006). Standarden SS-EN 1176-1:2017 är ”tillämplig för redskap och utrustning som installerats som lekredskap för barn även om de inte har tillverkats för detta ändamål, men gäller inte de produkter som definieras som leksaker [...]” (SIS 2018, s. 18)

Standardens (SS-EN 1176) mål är att förhindra de värsta sorter av skador, så som de som leder till permanenta skador eller dödsfall. Att standarden minskar antalet mindre skador ses positivt, men det är omöjligt att undvika alla typer av skador med tanke på att barnen söker sig till riskerna, vilka bidrar till att utveckla barnen socialt, psykiskt och fysiskt. ”Möjlighet

SS-EN 1176 - Lekredskap och stötdämpande underlag:

SS-EN 1176-1:2017 - Lekredskap och ytbeläggning - Del 1: *Allmänna säkerhetskrav och provningsmetoder*

SS-EN 1176-2:2017 - Lekredskap och ytbeläggning - Del 2: *Gungor - Kompletterande säkerhetskrav och provningsmetoder*

SS-EN 1176-3:2017 - Lekredskap och ytbeläggning - Del 3: *Kompletterande särskilda säkerhetskrav och provningsmetoder för rutschkanor*

SS-EN 1176-4:2017 - Lekredskap och ytbeläggning - Del 4: *Linbanor - Kompletterande säkerhetskrav och provningsmetoder*

SS-EN 1176-5:2008 - Lekredskap och stötdämpande underlag - Del 5: *Karuseller - Kompletterande säkerhetskrav och provningsmetoder*

SS-EN 1176-6:2017 - Lekredskap och ytbeläggning - Del 6: *Vippgungor - Kompletterande säkerhetskrav och provningsmetoder*

SS-EN 1176-7:2008 - Lekredskap och stötdämpande underlag - Del 7: *Vägledning för montering, besiktning, underhåll och drift*

SS-EN 1176-10:2008 - Lekredskap och stötdämpande underlag - Del 10: *Helt inneslutna lekredskap - Kompletterande säkerhetskrav och provningsmetoder*

SS-EN 1176-11:2014 - Lekredskap och stötdämpande underlag - Del 11: *Tredimensionella nätkonstruktioner - Kompletterande säkerhetskrav och provningsmetoder*

SS-EN 1177 - Stötdämpande underlag för lekplatsens ytbeläggning:

SS-EN 1177:2018 - Stötdämpande ytbeläggning för lekplatsen - *Bestämning av kritisk fallhöjd*

till lek ska ge barnen en chans att utsätta sig för acceptabla risker som en del av en stimulerande, utmanande och kontrollerad lärmiljö.” (SIS 2018, s. 17) Det som standarderna ska motverka är främst strypning och skador mot huvudet och vridningar i leder. Därför har standarderna angivit passande mått på öppningar som inte ska medföra att barnen fastnar och de anger även mått för att motverka fall från höga höjder och framför allt att inte fallen ska ske på fasta föremål. När standarderna utvecklades togs det hänsyn till barns storlek, hur de leker och även till vilka typer av olyckor som kan ske på lekplatser. ”Det övergripande syftet med standardisering av lekredskap är att minimera riskerna att barn ska förolyckas eller få bestående skador vid lek. Samtidigt ska inte barnens lekar begränsas i onödan.” (SIS, s. 5)

Det de svenska standarderna (SS-EN 1176, 1177) har gjort är att lägga fokuset på lekredskap och lekplatser, men även på underhållet av av dem. De kräver årlig besiktning och att det under året även sker underhåll med jämna mellanrum (Lenninger & Olsson 2006).

PROBLEMATIK KRING STANDARDER FÖR LEKPLATSREDSKAP

Säkerhet är en bra anledning till att ha standarder för lekredskap och det är självklart att produkterna ska tillverkas av bra material och att designen inte ska orsaka klämda fingrar eller utrustning som kollapsar. Idén är att standarder hjälper till att eliminera risker, men det finns fler aspekter som standarderna bidrar till (Lenninger & Olsson 2006; Gill 2013). Möjligheter till risktagande i lekmiljön kan bidra till barnets utveckling (Brussoni et al. 2012; Sandseter 2010; Lunds kommun 2018; Nebelong 2019) och därav blir det viktigt med ett balanserat förhållningssätt mellan risker och fördelar för barnet, vilket saknas i standarderna (Lenninger & Olsson 2006; Gill 2013). Detta gör att om en standard har följts på en lekplats så är det inte samma sak som att lekplatsen är en roligt lekmiljö (Lenninger & Olsson 2006). Det finns en utbredd okunskap om vad standarderna står för vilket har medfört att många lekplatser har lagts ner och redskap har plockats bort. Standarden bör ses som ett hjälpmedel för att hålla lekredskap säkra men det är samtidigt viktigt att titta på lekvärdet för barn (Socialdepartementet 2003).

Lagen om skydd mot olyckor (LSO)

Lagen om skydd mot olyckor (SFS 2003:778) säger att kommuner är skyldiga att skapa skydd mot olyckor och förebygga bränder. Det inkluderar ett handlingsprogram där risker beskrivs och hur det förebyggande arbetet ska utföras (Boverket 2015).

Ordningslagen (OL)

Ordningslagen (SFS 1993:1617) innehåller föreskrifter om ordning och säkerhet vid allmänna sammankomster och offentliga tillställningar, men även bland annat för vissa anläggningar och verksamheter. Säkerhetsanordningar krävs vid anläggningar med bassänger, brunnar och liknande och utförandet beror på anläggningens plats och egenskaper. När säkerhetsanordningen finns för att skydda barn läggs särskild vikt vid den (Boverket 2015).

VEM HAR ANSVAR FÖR LEKPLATSEN?

Den som i första hand är ansvarig för lekplatserna är markägaren, som oftast är en kommun eller ett fastighetsbolag (Boverket 2018). Lekplatserna bör årligen besiktigas av en person som kan standarderna (SS-EN 1176, 1177) för lekredskap, en besiktningsman, och om det är en miljö som ofta förändras bör kontroller av den göras oftare för att minimera risker. En nyanlagd lekplats bör besiktigas med relevanta delar av standarden i fokus (Boverket 2015). Vissa är skeptiska till utbildningen till besiktningsmän och menar att undervisningen inte visar på möjligheterna i den öppenhet för att tolka standarden, som påstås finnas. Detta gör det svårare för besiktningsmän att bedöma lekredskap som avviker och går utanför det vanliga utbudet (Lenninger & Olsson 2006).

Det är inte bara de köpta lekredskapen som innefattas av standarden (SS-EN 1176) utan även lekredskap som exempelvis föräldrar har byggt ingår. Boverket lyfter fram att det är positivt med engagemang men att det bör göras i samförstånd med förvaltaren. Föräldrarna kan istället bidra med andra aspekter så som med lösa material, växter och andra aktiviteter (Boverket 2015).

Sveriges Kommuner och Landsting (2009) benämner de svenska standarderna (SS-EN 1176, 1177) för lekredskap som ”säkerhetskrav”, medan Boverket (2015) menar att det är möjligt och positivt om verksamheter och kommuner själva utvecklar riktlinjer för hur de arbetar med barns utemiljö, genom det kan de ta större hänsyn till barnets utveckling och deras behov av lek och kalkylerat risktagande. ”Förekomsten av riktlinjer gör det lättare att styrka att kommunen eller skolhuvudmannen gjort vad som anses möjligt och rimligt för att förhindra olyckor.” (Boverket 2015, s. 123)

Anders Wänge Kjellsson (2019) som är verksamhetschef på Naturskolan i Lund beskriver denna möjlighet att verksamheten på egen hand tar fram ett dokument över hur de jobbar med säkerhetsfrågor i utemiljön. Genom kontakt med jurister, för att ta reda på vad som gäller i frågan kring krav på standarderna (SS-EN 1176, 1177), har det visat sig att så länge verksamheten har en klar policy och dokumentation över hur och varför de utformar utemiljön så som de gör, så ska det fungera. Då är det osannolikt med rättsliga efterspel om en olyckshändelse trots allt skulle inträffa. Policyn kan vara formulerad i form av ”så här utformar vi utemiljön därför att...”. På så sätt går det att lägga större fokus på barnet vid utformning av lek miljöer. I de fall som hittills har skett i samband med olyckor i skolans och förskolors utemiljöer så har samtliga av dem blivit friade. Dock har inget juridiskt ”stenhårt” fall där det står mellan en sådan policy och avvikelser från standarden prövats, menar Wänge Kjellsson. Det är på ett sätt bra eftersom det betyder att ingen har blivit så allvarligt skadad, men samtidigt är det då ingen som riktigt vet hur ett sådant fall skulle fortskrida. Det juridiska är inte fullt testat (Wänge Kjellsson 2019).

Boverket (2015) menar att ansvaret för lekplatser inte bara handlar om säkerhet och platsens underhåll utan att det även innefattar lekvärdet för barn och de hänvisar till Barnkonventionen artikel 31 som betonar barns rätt till lek. Boverket belyser att frågan kring barns lek miljöer är komplex. De menar att det är förvaltaren som ska se till att miljön både är säker och bidrar till barns utveckling och att ”ge barnen möjlighet att ta kalkylerade risker, även om det kan leda till skrubbsår, blåmärken och en stukad fot” (Boverket 2015, s. 122).

RISK-BENEFIT ASSESSMENT

Risk-benefit assessment är framtaget för dem som är involverade i planering och utformning av barns lekmiljöer, så som lekplatser, parker, skolor och förskolor. Det är ett utvärderingsverktyg skapat för att kunna möjliggöra en balans mellan säkerhet, risk och utmaningar i förhållande och respekt till barnets lek. Utemiljön kan på så sätt stimulera och utmana barnet och ge möjligheten att ta kalkylerbara risker, vilket lär barnet att själv analysera potentiella risker som kan uppstå i andra miljöer. Risk-Benefit Assessment är framtagen av David Ball, Tim Gill och Bernard Spiegel för Play Safety Forum i Storbritannien (Play Safety Forum 2014) med stöd av myndigheten Heath and Safety Executive (Heath and Safety Executive 2012). Den bygger på ett beskrivande av fördelar och nackdelar istället för att skapa en analys med hjälp av poängsättning. Utvärderingen kan göras i olika skeden; av designern, av fastighetsägaren, efter installation och som uppföljning. Den består av två delar - generella faktorer som gäller för all Risk-Benefit Assessment och en kompletterande del som behandlar eventuella behov av djupare kunskap och expertis (Play Safety Forum 2014).

Beckman (2018) menar att risk-benefit assessment, balanserad riskbedömning på svenska, är en bra metod för att skapa mer stimulerande lekmiljöer för barn. För att kunna använda metoden behövs (Beckman 2018, s. 39):

- ”Utbildning i och förståelse för balanserade riskbedömningar (kallas risk/benefit på engelska).”
- ”Utbildning och förståelse för teknisk riskbedömning utifrån standarder för lekredskap.”
- ”Styrdokument som anger att balanserade riskbedömningar ska tillämpas och syftet med detta.”
- ”Dokumentation av riskbedömningar som gjorts och av skador som uppstått och som man har kännedom om.”

HITTA BALANSEN

Hitta balansen bygger på den metod som utvecklats i Storbritannien, Risk-benefit assessment. Antingen tittar man, genom Hitta balansen, på förhållningssätt i verksamheten eller på fysiska objekt i miljön (Crawley 2019) och tar fram en balanserad riskbedömning (Crawley 2017). En lista med positiva aspekter tas fram tillsammans med eventuella risker och sen görs en bedömning av om de riskerna möjligtvis lär barnen något. Om de gör det flyttas de över till sidan med positiva aspekter (Crawley 2019). Det blir ett verktyg för kommunikation för att olika förvaltningar tillsammans ska kunna skapa en så bra utemiljö för barnen som möjligt - med lärande, utveckling och hälsa i fokus. Metoden har använts på förskolegården Sångtrasten i Karlstad med gott resultat (Crawley 2017).

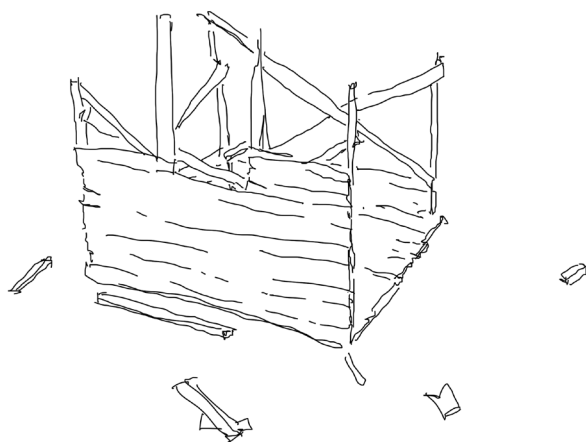
OLYCKOR PÅ LEKPLATSEN

Det är mycket ovanligt med allvarliga olyckor på lekplatser (Sandseter & Kennair 2011) och i Storbritannien var antalet dödsolyckor på lekplatser tre till fyra stycken under perioden mellan 1986 och 1999, vilket är ungefär en dödsolycka var tredje år (Ball 2002). De olyckor som sker är ofta sådana som barn har råkat ut för i leken i alla tider, även innan lekplatsernas tid, och de ger mycket sällan permanenta skador. Dessa typer av skador kan vara blåmärken, benbrott eller hjärnskakningar (Sandseter & Kennair 2011). De vanligaste platserna för olyckor kopplade till lekredskap är offentliga lekplatser, skolor, parker och andra offentliga platser, så som restauranger (Ball 2002).

Antalet olyckor, för barn 0-17 år, som sker på svenska lekplatser och skolgårdar och som barnen behöver uppsöka akutmottagning för är ungefär 19 000 per år. Av dessa sker 36 % på lekplatser. Det vanligaste är någon form av fallolycka, 62 %, antingen på samma nivå eller från höjd. Efter fallolyckor är kollisioner av olika slag vanligaste orsaken till olyckor. Fasta föremål står för över 50 % av orsakerna till olyckor på lekplatser och de kan vara i form av lekredskap, träd eller staket. De övriga olyckorna beror antingen på lösa föremål som har tagits med till lekplatsen eller på andra barn. På skolgårdar är dock största bidragande orsaken till olyckor underlaget och där står fasta lekredskap för 20 % av olyckorna (Konsumentverket 2008).

Vid granskning av statistik kring lekplatsolyckor finns det många olika aspekter att förhålla sig till. Aspekterna är dels vilken nivå av skada som är intressant (dödsfall, sjukhusbesök, lättare skada som inte kräver vård etc) och dels vilka orsaker till skada som ska räknas med (fasta lekredskap, generell lekplatslek, all typ av orsak etc). Att titta på skadestatistik för lekredskap kan vara missvisande. Exempelvis så sker det dubbelt så många olyckor relaterade till redskap på lekplatser än på skolgårdar i Storbritannien och problemet i den statistiken är att skolgårdarna sällan har många lekredskap. Detta får det att se ut som om det sker fler olyckor på lekplatserna trots att många olyckor även sker på skolgårdarna, fast av andra orsaker än av redskap. Detta gör det också svårt att titta på antalet skador på lekplatser utan fasta, väldefinierade redskap - för vad ska inkluderas i statistiken? Kan olyckor i samband med fotboll eller slagsmål räknas in? En stor del av olyckorna som sker på lekplatser har ingenting med fasta lekredskap att göra. Många föremål som orsakar olyckor har tagits med till lekplatsen, så som barnvagnar och bollar (Ball 2002).

Den 3 juli 2019 skadades ett fyraårigt barn allvarligt på en lekplats i Lund. Olyckan skedde i en rutschkana som saknade flera skruvar mellan plåten och sargen vilket skapade en glipa där barnets finger fastnade och slets av. Det är oklart hur sprickan uppstått. Senaste kontrollen av lekredskapet skedde knappt två månader tidigare och uppfyllde då standarden (SS-EN 1176) (Lunds kommun 2019).

Bygglekplatsen

Med kunskap om barns behov av utmaningar, lekplatser och säkerhetskrav från tidigare kapitel så tittar detta kapitel vidare på bygglekplatser. Vad är en bygglekplats och hur fungerar den? Fokuset ligger på bygglekplatsernas utmaningar och möjligheter, både för dem själva och för barnen.

HISTORIA

Världens första bygglekplats skapades av landskapsarkitekten C. Th. Sørensen, med pedagogen John Bertelsen, som ledare, i Emdrup, Danmark mitt under andra världskriget 1943 (Hagemann 2006). Tankarna kring denna typ av lekplats uppkom dock tidigare och redan 1931 publicerades dem i C. Th. Sørensens bok *Parkpolitik i Sogn og Købstad*. Idén handlade om att barnen skulle få möjlighet att leka med ”skrammel” [skrot på danska] och konceptet fick därför heta Skrammellegeplads. Där skulle exempelvis finnas skrotade bilar, brädor, tegel och lådor och ytan skulle vara generös (Nilsson 1972). I Sørensens bok beskriver han tankarna kring hur bygglekplatsen skulle vara (*Parkpolitik i Sogn og Købstad 1931*, via Hagemann 2006 u.å.):

”Måske kunne vi forsøge at indrette en slags skrammellegeplads på et passende og ret stort areal, hvor børnene får lov at udnytte gamle biler, papkasser, kvas og andre slags ting. Det er muligt, der måtte opsyn til, både for at forhindre alt for slemme udslag af ufordragelighed og for at afbøde mulighederne for at børnene kommer til skade. Rimeligvis er et sådant opsyn dog ikke nødvendigt.”

(*Parkpolitik i Sogn og Købstad 1931*,
via Hagemann 2006)

I ett brev till Lady Allen of Hurtwood, landskapsarkitekt som med inspiration från den danska skrammellegepladsen skapade det liknande konceptet *adventure playground* i England (Lenninger & Olsson 2006) [se avsnittet *Adventure playgrounds* i kapitlet *Bygglekplatsen* sid 61], skriver C. Th. Sørensen:

”When contemplating an adventure playground it is opportune to warn against too much supervision and too many arrangements for the children. It is my opinion that children ought to be free and by themselves to the greatest possible extent. A certain supervision and guidance will, of course, be necessary but I am firmly convinced that one ought to be exceedingly careful when interfering in the lives and activities of children. The object must be to give the children of the city substitute for the rich possibilities for play which children in the country possess.”

C. Th. Sørensen
(Allen of Hurtwood 1968, s. 55)

Bygglekplatsen som har många år på nacken har självklart till viss del förändrats, framför allt i utförande, sedan den uppkom 1943. Det som inte har förändrats är idéerna bakom konceptet och de ursprungliga värderingarna [så som tankarna kring personalens roll som Sørensen tar upp i citatet ovan], vilket Rasmussen (2013) menar är fascinerande med tanke på att den fysiska miljön har förändrats och likaså tiden.

I SVERIGE

Arvid Bengtsson var stadsträdgårdsmästare i Helsingborg under andra världskriget och hade hört rykten om en lekplats i Köpenhamn där barnen lekte med skräp och skrot. Han var frustrerad över den ordning som rådde i hans egen stad. Där fanns många förbudsskyltar som uteslöt barnen från parkerna och hindrade deras lek. Efter kriget åkte han över sundet och blev än mer inspirerad, men det tog många år innan han vågade införa en bygglekplats i Helsingborg. Stadens första bygglekplats hade introducerats av barnen, med Arvid ovetandes, tills den dag han upptäckte den i ett bostadsområde och då gjorde den till en officiell bygglekplats, år 1959. Två viktiga delar hade Bengtsson förstått av Skrammellegepladsen i Köpenhamn och det var att platsen måste vara insynsskyddad och ha en fin inramning för att inte störa omgivningen med all röra och att bygglekplatsen behöver en anställd ledare (Lenninger & Olsson 2006).

"Många boende i området uppfattade röran som en ren provokation. Vissa menade att verksamheten var samhällsfarlig och undrade var det ska sluta 'om barn tillåts leva ut sina lustar bland ohygieniskt gammalt skräp - och som svin rota i jorden.' "

Arvid Bengtsson
(Lenninger & Olsson 2006, s. 81)

1946 startade den första svenska bygglekplatsen i Norrköping (Nilsson 1972) vilken hade en yta på ca 10.000 kvm och som tog emot runt 90 barn per dag (Schultze Henriksen 2006). Strax därefter kom de till Stockholm som fick sin första bygglek 1947 på Södermalm. Byggleken fick stanna endast några år i staden för att komma tillbaka igen först på 1970-talet. (Nilsson 1972). Det fanns även bygglekplatser i bland annat Lund, Hälsingborg, Västerås, Karlstad, Göteborg, Halmstad, Örebro, Sundsvall och Landskrona (Nilsson 1969) och detta var framför allt under 1950-, 1960- och 1970-talen. Bygglekplatsernas verksamhet fungerade bra och de var mycket omtyckta av barnen (Jansson & Klintborg Ahlklö 2016). Ett liknande lekplatskoncept till bygglekplatsen är parkleken. Parkleken är på samma sätt bemannad men har, till skillnad mot bygglekplatsen, utrymme för ett brett spektrum av olika typer av lek och aktiviteter. Delar av parkleken kan vara avsatta för bygglek (Lenninger & Olsson 2006).

BYGGLEKPLATSER/PARKLEKAR SOM INNEFATTAR BYGGLEK I SVERIGE 2019:
(Det kan finnas fler, vilket då inte har framkommit under arbetet med uppsatsen.)

- Kronoparkens parklek, Karlstad
- Rudsleken, Karlstad (parklek) (Sjöstedt 2019)
- Parkleken Karmen, Karlstad (Sjöstedt 2019)
- Guldängens bygglek, Malmö
- Biskopsgården bygglekplats, Göteborg (Göteborgs Stad u.å.)
- Rålsambshovs parklek, Stockholm (Samuelsson 2019)

PARKLEKARNA I SVERIGE

Den första parkleken uppkom 1936 då två kvinnor började driva verksamhet för barn i parkerna Björns Trädgård och Observatorielunden i Stockholm. Inom verksamheten ville de inspirera till lek och kreativitet (Lenninger & Olsson 2006) och dessutom hålla barnen borta från de trafikerade vägarna (Samuelsson 2019). Deras koncept blev framgångsrikt vilket gjorde att det togs över av kommunal regi strax därefter och organisationen kom att heta Parkleksbyrån. Med tiden utvecklades parkleken till att bli samlingsplatser för barnen och deras föräldrar året runt och även kvällstid - kaffeservering tillkom, byggnader för öppen förskola, bollplaner, plaskdammar och teater kunde också anordnas (Lenninger & Olsson 2006).

Idag finns 47 parklekar i Stockholm (Stockholms stad u.å.) [av dessa är det oklart hur många som är kombinerade med bygglek]. Stockholm hade som mest 45 parklekar som var kombinerade med bygglek och de varade fram till 1990-talet (Samuelsson 2019).

Det har varit svårt att få fram information om det finns fler parklekar på andra platser än de som finns i Stockholm.

HUR FUNGERAR BYGGLEKPLATSEN?

BYGGLEKPLATSENS MILJÖ

Byggleken som plats, eller adventure playground som Allen of Hurtwood (1968) skriver om, skapas av barnen beroende på deras behov. En viss del material och redskap behövs dock och bistås då från organisationen eller kommunen som driver byggleken. Platsens storlek för adventure playground bör, enligt Allen of Hurtwood, inte vara mindre än 1000 kvm medan en ytan över 6000 kvm antagligen är för stor för att kunna hålla koll på som ledare (Allen of Hurtwood 1968).

Kapitlet tar upp olika komponenter och egenskaper som har betydelse för bygglekplatsens miljö.

VERKTYG

Barnens motorik och kroppens rörelser och muskler utvecklas mycket under de första åren och barnets förmågor beror på var i utvecklingen det befinner sig. Ett litet barns muskler har än inte samordnas så att det kan utföra små rörelser med precision, vilket gör att barnet använder hela armen istället för bara handen vid användandet av verktyg. Detta gör att små barn behöver rejäla verktyg för att kunna använda dem eller som Norén-Björn (1977, s. 43) skriver ”Ju mindre barnet är desto tyngre behöver hammaren vara...” (Norén-Björn 1977). Även Svensson (2019), som har arbetat på parklekar i Karlstad, tar upp vikten av stora verktyg och menar att det är en säkerhetsaspekt. Verktygen behöver vara riktiga eftersom en liten hammare är för lätt vilket gör att det inte går att slå i spiken och du behöver ta i hur mycket som helst men det hjälper ändå inte. Det är lika med korta sågar, de fungerar inte, fortsätter Svensson, och det blir då större risk att barnen gör illa sig när de tar i utan att få resultat. Sjöstedt (2019), som jobbar på Kronoparkens parklek, pratar om vikten att låta barnen få försöka om och om igen tills de lär sig att exempelvis slå i en spik och att det gäller att uppmuntra dem till att försöka igen.

Enligt Svensson (2019) är det viktigt med mycket material och många verktyg på byggleken för att förebygga konkurrens. Om det finns för få hammare kan konflikter och stress uppstå, samtidigt får barnen samsas och dela på det som finns om de är många barn på plats. Han menar att det finns en poäng i det för att lära sig samarbeta och ta hänsyn, så det blir en fråga om balans. ”Harmoni i säkerhetsarbetet är oerhört viktigt” tillägger han (Svensson 2019). Samtidigt poängterar han att personalen är viktigare än långa eller korta hammare ur säkerhetssynpunkt, just med tanke på deras roll att se över situationen och se om barnet är erfaren med verktyget eller inte. Sen kan barnet slå sig på tummen, men det går över. ”Har man slagit sig på tummen en gång så håller man bort den sen” (Svensson 2019).

LÖST MATERIAL

Löst material har potentialen att passa för flera åldrar och barnen kan använda det utefter sin utvecklingsnivå. ”Ett schackspel utnyttjas på olika sätt av barn i olika åldrar. 2-åringen flyttar om och låtsasleker med pjäserna, 4-åringen kanske sorterar efter någon princip som han hittat på, 8-åringen lär sig spela schack efter enkla regler osv.” (Norén-Björn 1977, s. 45)

Det finns stor potential i att använda återvunnet material på lekplatser. Genom att använda återvunnet material i leken, så som kabelrullar, rör, stockar, tegelstenar och däck [däck bör idag inte användas på lekplatser på grund av deras innehåll av hälsofarliga ämnen (Boverket 2015)], ger det utrymme för fantasi och materialen kan få nya användningsområden. Detta gör att barnen blir mer medvetna om materialen och får ”ett skapande förhållande till tingen omkring sig”, motsatsen skulle leda till ”passiva konsumenter”. Redan på 1970-talet uttryckte Norén-Björn en oro kring att lekplatserna blir allt för torftiga och att ”utarmningen i våra lekmiljöer idag kan få förödande konsekvenser... framför allt i morgondagens samhälle.” (Norén-Björn 1977, s. 184)

ELD

Tre av de sju personer som jag intervjuat i studien har beskrivit eldens plats på byggleken som viktigt (Crawley 2019; Svensson 2019; Samuelsson 2019). Även Nilsson (1972) tar upp det positiva med att barnen får komma i kontakt med eld, genom att elda så lär sig barn hur elden betar sig och det är en viktig kunskap för att undvika framtida olyckor. Både Svensson (2019) och Samuelsson (2019) som jobbat på bygglekar i större delen av sitt arbetsliv menar att det är fascinerande att peta med en pinne i elden och att barnen älskar det. Enligt Svensson är det ”en av de elementära saker vi har” och syftar på vatten, eld, jord och luft. Båda två lyfter även fram eldandet som viktigt ur ett pedagogiskt perspektiv och Samuelsson säger ”Kasta på pinnar och visa vad som händer, visa på att ’så här farligt är det om du kommer för nära med dina täckjacka, så bara ’switch!’”. Då lägger man en täckjacka på elden så får de se att ’så snabbt går det’ så att de får lära sig att ha respekt men ändå vara med”. Av erfarenhet har hon sett att det finns en utmaning i att komma nära elden och lära sig hantera den (Samuelsson 2019). På Kronoparkens bygglek återanvänds mycket av virket från tidigare kojbyggen, men det som inte går att använda igen läggs på elden och på så sätt går mycket runt och det behövs ved, menar Sjöstedt (2019).

VATTEN

Vatten kan också vara en del av byggleken genom att låta det rinna och att barnen får följa det, säger Samuelsson (2019). Svensson (2019) menar att vattnet, liksom elden, är ett material som är viktigt att lära känna men att barn sällan har varit i kontakt med det tidigare och inte vet hur det fungerar.

ÖPPEN ELLER SLUTEN BYGGLEKPLATS?

Det finns delade meningar om en bygglek bör vara öppen, inte ha något stängsel och vara möjlig att nå efter att personalen har gått hem, eller stängd och låst. I Karlstad har bygglekarna alltid varit inhägnade med högt staket på grund av säkerhetsaspekten, det har varit en markering att personalen behövs om man ska vistas på byggleken (Svensson 2019). I Stockholm har det varit annorlunda och där har de länge varit emot att stänga in byggleken eftersom Samuelsson (2019) menar att kvalitén med en öppen bygglek ligger i att barnen kan komma tillbaka på kvällen med sina föräldrar och bygga vidare på kojan tillsammans med dem. Hon lyfter fram den kontakt mellan barn och förälder, som kojbygget kan bidra, som betydelsefull. Hon har sett att byggandet har väckt frågor hos barnet, som de tagit upp med förälder och på så vis startat ett utbyte dem emellan.

Standarden (SS-EN 1176) säger att en äventyrslekplats är inhägnad men har inte definierat hur (SIS 2018) [för kopplingen mellan äventyrslekplats och bygglekplats, se avsnittet Säkerhet, lagar och riktlinjer för bygglekplatser i kapitlet Bygglekplatsen sid 57]. Det har gett Karlstad och Stockholm utrymme för olika tolkningar för deras byggleksområden och Rålambshovs parklek, med bygglek, i Stockholm har en inhägnad men som mest har varit i form av en markering och som varit lätt att kliva över (Samuelsson 2019). Det fungerade bra med de öppna platserna fram till att man såg att bygglek var farligt, menar Samuelsson, och hon kan tänka sig att ett införande av stängsel skulle vara okej om det skulle medföra att staden kan ha fler bygglekar. ”Okej, hägna in det så barnen kan få bygga, få skapa sitt eget och känna den där känslan och stoltheten över att ha skapat något som syns” (Samuelsson 2019). På Guldängens bygglek i Malmö är det pinnar med ett rep mellan som markerar områdets gräns. Syftet är att visa hur långt byggleken får sträcka sig efter markavtalet, men de har inga restriktioner om inhägnad på grund av säkerhetsaspekter menar Stiber (2019), som jobbar på Guldängens bygglek.

Att ha ett högt staket runt lekmiljö kan ha både för- och nackdelar. Genom ett omgivande plank, som inte går att se ut ifrån, förvandlas platsen till en egen lite värld utan störande moment från omgivningen. Det gör plasten trygg och de vuxna kan låta barnen vara friare i leken. Staketet gör platsen till deras. Det negativa kan vara att plasten blir för isolerad och tappar kontakten med verkligheten (Lenninger & Olsson 2006). Barn föredrar att inte vara fullt sedda utifrån utan istället få leka i deras egna värld. En hög mur hindrar dessutom de förbipasserande vuxna från att se kaoset som pågår på insidan och muren kan även motverka att ljud inifrån sprider sig ut (Allen of Hurtwood 1968 och Nilsson 1969). Den höga muren kan istället skapa nyfikenhet genom att de förbipasserande bara ser röken från elden och känner doften av grillad korv (Allen of Hurtwood 1968).

DEN BEMANNADE LEKPLATSEN

Lekplatsens personal

Staempfli (2009) menar att de bemannade lekplatserna ger barnen möjligheter att ta kontroll över deras egna upplevelser i leken. Hon liknar personalen på den bemannade lekplatsen vid en byggnadsställning och på engelska används ordet scaffolding [som betyder just byggnadsställning] för att syfta på rollen som personalen har - de gör det möjligt för barnen att kunna bygga på ett säkert sätt (Staempfli 2009). När barn upplever att de är trygga får de utrymme att vara nyfikna och testa nya saker - utmaningar (Lenninger & Olsson 2006). Personalens inställning och arbetssätt påverkar i hur hög grad de blir betydande för barnen. Det handlar om hur de hanterar saker och ting, hur mycket ansvar de ger barnen, hur mycket barnen övervakas och på vilket sätt de kan stödja barnen i deras kreativa processer. Om de har förmågan att göra detta på ett bra sätt blir bemanningen en stödjande funktion i barnens lek (Wänge Kjellsson 2019).

Inspiration för bemanning av lekplatser kan hämtas från personalen på adventure playgrounds i England. De är utbildade till playworkers och har en filosofi som borde lyftas i högre grad (Beckman 2018). [Se avsnittet Adventure playgrounds i kapitlet Bygglekplatsen sid 61] Både

Samuelsson (2019), Stiber (2019) och Sjöstedt (2019), som alla tre har jobbat eller jobbar med bygglek, lyfter vikten av personalen som ett stöd för uppmuntran till lek och kreativitet. De fungerar som "igångsättare" (Samuelsson 2019) av leken och finns där för att inspirera barnen till att fortsätta försöka så att de inte ger upp när de möter på motstånd i byggandet. Samtidigt som det är viktigt med engagemang i barnens lek så måste man ha klart för sig att det är barnen som bestämmer om de vill leka eller inte, menar Samuelsson. En annan viktig aspekt av personalen är närvaron av en vuxen. Det finns många barn som har få vuxenkontakter och dessa kontakter är viktiga för barnen för att det ska finnas vuxna som "ser dem" och någon att prata med om de behöver stöd (Samuelsson 2019; Nebelong 2019).

En viktig egenskap hos bygglekspersonal är lyhördhet och att de kan bemöta barnen (Samuelsson 2019; Svensson 2019). "Det gäller att kunna bemöta barnen och se vad de hittar på själva. De kan komma in och säga 'Har du någon liten konstig burk?' Då får jag gå och se om jag har någon liten konstig burk som duger. Vi har en låda med bra-att-ha-saker." (Samuelsson 2019) Det är viktigt med bra personal som har rätt egenskaper och dessutom är häändig, men att det är svårt att hitta det och det finns inte någon utbildning för yrket i Sverige (Allen of Hurtwood 1968; Svensson 2019). Ledaren på bygglekplatsen måste kunna tillåta en rörig miljö, se barnen och framför allt de som kanske inte blir sedda annars, ha tålmod och vara varm i bemötandet. Det är viktigt att barnen kan lita på sin ledare till fullo och att ledaren finns där som ett stöd om det skulle behövas (Allen of Hurtwood 1968). Ledaren får även en viktig roll i form av pedagog (Samuelsson 2019; Stiber 2019) - att visa hur barnen kan bygga om de behöver hjälp men också att säga ifrån om barnen betar sig illa och ge dem en tankeställare (Samuelsson 2019).

Byggleken som mötesplats

Bygglekplatser fungerar som en mötesplats, inte bara för barnen som leker där utan även för hela samhället genom att de skapar en miljö där folk kan mötas (Staempfli 2009). Sjöstedt (2019), Stiber (2019) och Svensson (2019) har erfarenheter av att byggleken är viktigt ur en social aspekt. Både Sjöstedt och Svensson har sett att folk kommer till Kronoparkens bygglek bara för att prata och att det blir en viktigt samlingspunkt i området och på Guldängens bygglek möts de boende i området när de sitter och grillar, enligt Stiber.

I Köpenhamn har två bemannade lekplatser [ej bygglekplatser] nyligen öppnat i utsatta områden i utkanten av staden. Anledningen är att dessa lekplatser skapar sociala mötesplatser där barnen leker och föräldrarna möts över etnicitetsgränserna (Nebelong 2019).

Stiber (2019) har sett en förändring i området sedan Guldängens bygglek startade för ett par år sedan. Innan den kom var parken tom och användes endast av alkisar och hundar och deras äger, vilket var anledningen till att få andra vistades där. Inte ens förskolan bredvid ville använda parkens stora ytor på grund av att den inte kändes säker, menar hon. Nu när byggleken finns har de boende i området börjat ta för sig mer av ytan och hon har sett att de gärna sitter intill byggleken när de solar, har picknick eller gör yoga. Det Stiber lyfter fram som särskilt intressant är att de just vill vistas så nära byggleken trots att det finns gott om plats. Hon ser det som att byggleken har "tryggt" platsen och skapat en annan puls i området än innan.

På Kronoparkens bygglek finns det gott om olika verktyg bland annat för att laga cyklar. De är viktiga, inte bara för verksamhetens egna cyklar, utan även för de boende i området. Genom att personalen har och kan hantera verktygen blir byggleken ett stöd för de som behöver hjälp med att exempelvis laga sin cykel, då det finns många som inte har specialverktyg hemma, menar Svensson. Detta skapar en trygghet i området och en positiv inställning till byggleken, vilket gör att de boende i området stödjer verksamheten om något skulle hända (Svensson 2019).

BYGGLEKPLATSENS KARAKTÄRSDRAG

"Byggleken ger på ett helt annat sätt än färdiga lekredskap utlopp för konstruktivt skapande, den ger upphov till samarbete och till många inläringstillfällen. Barnen får dessutom ofta en nära kontakt med ledaren. Byggleken har olika skepnad i olika skeden av sin uppbyggnad. I början står kojbygget i centrum. Så småningom står alltfler kojor och redskapsliknande formationer färdiga och då används byggleken mer som ett ställe att vara på, leka kull eller bara umgås "

(Norén-Björn 1977, s. 204)

Bygglekplatsen har många fördelar för barnen i deras lek, men fördelarna glöms ofta bort och fokuset på negativa aspekter tar ofta över. Dessa aspekter är att platsen kan se stökig och attraktiv ut, ur vuxnas syn, och att det finns en risk för olyckor och en rädsla för ansvar vid dessa olyckor (Staempfli 2009).

Bygglekplatser är platser som gynnar barns utveckling genom att de får grundläggande erfarenheter inom exempelvis hur de själva fungerar och likaså miljön runtom dem, de stärker deras självständighet och barn får tillfällen till att testa deras egna förmågor och undersöka positivt risktagande. Dessa lekplatser utgår från barns naturliga sätt för inläring och deras behov av att utforska och de blir framför allt viktiga för barn som bor i den täta staden (Staempfli 2009). De blir även viktiga för barn som exempelvis inte är speciellt intresserade av böcker men är mer praktiskt orienterade. På bygglekplatsen kan de få lov att vara aktiva och lära sig använda verktyg och bygga. De upplever att de utvecklas och klarar av något när de lär sig genom praktisk erfarenhet i byggleken. Det är helt enkelt "learning by doing"-principen, vilken ger en direkt aha-upplevelse (Nebelong 2019). I Crawleys roll som lärare hade hon under en period hand om en pojke med autism. För pojken var det svårt att vara på skolan, så istället tillbringade de mycket tid på en bygglekplats. Där hade han möjlighet att odla men framför allt att elda och göra egna pannkakor, vilket var något han älskade (Crawley 2019).

"Children need a place to call their own."

(Staempfli 2009, s. 277)

Barn har ett behov av skapande aktiviteter, av att kunna påverka sin omgivning och bygglekplatserna erbjuder en plats där de kan bestämma själva och gestalta sin omgivning efter egen fantasi (Rasmussen 2013 och Nilsson 1972). Kojan [som kan byggas på bygglekplatsen] blir en viktig plats för barnet där det kan skapa sin egen frizon och en egen värld, efter egen kontroll och förmåga. De får utforska och även utmana sig och testa sina idéer. När de får känna att de klarar av att bygga och skapa stärks deras självförtroende (Lenninger & Olsson 2006). Barnen behöver ofta samarbeta och resonemanget de för mellan varandra, om hur de ska lösa problem, är positivt. Även deras egna problemlösningsprocess är utvecklande, exempelvis ”Hur ser en häst ut, kan man bygga en häst?” ”Ja men, det är klart att man kan. Du får räkna ut hur en häst ser ut, fyra ben och ett huvud. Hur får man till det?” (Samuelsson 2019).

Allen of Hurtwood (u.å.) utvecklade en adventure playground för handikappade barn och menade att den blev viktigt för många av dem för att kunna lära sig att skilja på verklighet och fantasi. De handikappade barnen var så överbeskyddade av vuxna i omgivningen att de sällan fick testa saker på egen hand och se vad de klarade av. Lekplatsen skapade en möjlighet för barnen att ta risker och att lära sig dem och på så sätt utvecklas och förstå verkligheten. När de handikappade barnen, som hade svåra fysiska förutsättningar, tog sig an utmaningar med hela sitt hjärta, gav de sig sällan förrän de klarat dem - och det gjorde de. När de klarat dessa utmaningar byggde det upp ett enormt självförtroende hos barnen, vilket Allen of Hurtwood menar var fascinerande att betrakta (Allen of Hurtwood u.å.). Detsamma gäller för små barn utan fysiska handikapp, bara de får hålla på och testa så lär de sig till slut. Både Guldängens bygglek och Kronoparkens byggleksområde har haft besök av små barn som har lärt sig bemästra verktygen (Stiber 2019; Sjöstedt 2019). ”Vi har stammisar som är två år, en som kom hit varje dag i somras och borrade. Han drog hit sin mamma eller pappa för han måste borra. Så den här människan som nått och jämt kan gå kan nu dra i skruvar med en skruvdragare.” (Stiber 2019)

Stiber (2019), Sjöstedt (2019) och Svensson (2019) menar alla att det borde finnas fler bygglekplatser idag än vad det gör. Stiber (2019) tar upp aspekten med klimatförändringarna som viktigt och att bygglekplatsen kan fungera som ett uteklassrum där barnen kan lära sig om hållbarhet och hållbar utveckling. Sjöstedt (2019) lyfter vikten av att barnen har möjligheten till att vara ute och röra på sig, träna sin motorik och utveckla sin kreativitet. Svensson (2019) anser att det borde finnas en bygglekplats i vartenda bostadsområde i hela landet.

Rasmussen (2013) har sammanställt fem kategorier som beskriver vad som gör att bygglekplatsen sticker ut i förhållande till andra lekplatskoncept.

BYGGLEKPLATSENS KARAKTÄRSDRAG (RASMUSSEN 2013):

- 1 - Stedets historie og saerlige karakter - Platsens historia och speciella karaktär
- 2 - Børnenes sted og stedets vaerdier - Barnens plats och platsens värderingar
- 3 - Ildsjaelens bidrag og betydning - Eldsjälens bidrag och betydelse
- 4 - Materialitetens paedagogik og stedets ånd - Materialens pedagogik och platsens själ
- 5 - Omgivelsernes opbakning - Omgivningens stöd

SÄKERHET, LAGAR OCH RIKTLINJER PÅ BYGGLEKPLATSER

Se avsnittet Riktlinjer och lagar som påverkar lekplatsen 2019 i kapitlet Lekplatsen sid 38, för kunskap kring säkerhet, lagar och riktlinjer för lekplatser.

Det finns ingen svensk standard som gäller för bygglekplatser (Qvennerstedt 2004). Begreppet bygglekplats nämns inte i svensk standard (SS-EN 1176) men det finns ett stycke som behandlar äventyrslekplatser (SIS 2018) och detta stycke skulle vara möjligt att applicera på bygglekplatser:

"Den [SS-EN 1176-1:2017] är inte tillämplig på äventyrslekplatser, med undantag för produkter som tillverkats som lekredskap och marknadsförs som detta. [...] Äventyrslekplatser är inhägnade, avstängningsbara lekplatser som drivs med personal i enlighet med de pedagogiska principerna att stimulera barnens utveckling. Dessa har ofta egentillverkade redskap."

(SIS 2018, s. 18)

Om det finns oro kring säkerheten av barnens egna byggda konstruktioner så kan standardens (SS-EN 1176) måttredskap användas som en del i byggandet. Barnen kan själva få använda redskapen när de bygger för att undvika öppningar och mått som kan bidra till livsfara (Qvennerstedt 2004).

Frågar är hur farliga bygglekplatser verkligen är? Denna typ av lekplats är radikal i diskussionen kring säkerhet och risktagande i barns lek (Gill 2018). Allen of Hurtwood (1968) och Nilsson (1972) menar att det sker fler olyckor på vanliga lekplatser än på bygglekplatser, trots att de vanliga lekplatserna har lekredskap som ska vara säkra. Detta beror på att barnen räknar med att dessa lekplatser ska vara säkra medan de inte räknar med det på bygglekplatsen. Detta gör att de är försiktigare på byggleken till skillnad mot när det väl uppkommer faror på vanliga lekplatsen, så ser barnen dem sällan (Nilsson 1972; Nebelong 2019). Lekplatser med ojämna underlag och exempelvis olika mått mellan stenar som barn kan hoppa emellan, är säkrare än den "säkra" [traditionella] lekplatsen. Då barnet själv måste vara observant med sina sinnen och väga avstånd hela tiden så blir det mer närvarande på platsen, till skillnad om alla måtten är jämna. Då kan det skapas en förutsägbarhet som blir farlig för barnet - eftersom det inte är lika uppmärksamt på miljön och eventuella risker (Nebelong 2019).

"Barnens miljö ska inte vara så säker som möjligt, den ska vara så säker som det behövs."

(International School Grounds Alliance 2017)

Vid lek med byggnadsmaterial så ändras säkerhetsfokuset från den fysiska platsen till hanteringen av materialet. Lekplatsens utformning har mindre betydelse utan det viktiga blir kommunikationen mellan barn och vuxen. Det blir den vuxnes roll att lära barnet hantera

materialet, försöka få det att förstå vad som kan vara farligt och att övervinna farorna. För att lära sig förstå hur saker fungerar måste barnet få vara med i processen för att se och uppleva det som händer och där kan den vuxne se till att processen är säker (Norén-Björn 1977). Elden är ett exempel på en sådan typ av process: ”Att elda är farligt om man inte vidtar de åtgärder i form av eldplats, material, tidpunkt etc som är nödvändiga. Då man däremot lärt sig detta kan elden bli en lydig och konstruktiv tjänare. Man kan elda skräp, värma sig, laga mat eller till och med bränna lerkrukor och smida med hjälp av elden.” (Norén-Björn (1977, s.166) Det är vuxnas skyldighet att se till att barnen är säkra i leken. Personalen på bygglekplatsen har till uppgift att läsa av barnens förmåga och se hur erfarna de är av olika aktiviteter, exempelvis om de har hanterat verktyg tidigare eller om de har motorik nog för att klättra upp för kojan på ett säkert sätt. Om inte, kan personalen behöva komma in som ett stöd. Konstruktionsmässigt kan barnen även behöva stöd ibland för att kojorna exempelvis ska hålla och då är en dialog bra ”Du kan inte bygga såhär för det kommer aldrig att hålla, ser du det?” [...] ’Oj, jag ser det. Det håller inte’ ” (Svensson 2019).

SÄKERHET OCH RUTINER PÅ GULDÄNGENS BYGGLEK OCH KRONOPARKENS PARKLEK

På Guldängens bygglek har de inga säkerhetsregler att förhålla sig till (Stiber 2019) och likaså på Kronoparkens byggleksområde. På Kronoparkens parkleksområde kontrolleras utemiljön varje år utefter lekredskapsstandarderna (SS-EN 1176, 1177), men byggleken är undantagen dessa kontroller (Sjöstedt 2019).

De säkerhetskontroller som görs på dessa platser utförs av personalen och på båda platserna görs dagligen kontroller av det som barnen har byggt. Om något inte håller säkerhetsmässigt kan det kompletteras med fler spikar eller skruvar eller en extra regel. Observation är bland det viktigaste för personalen, för att kunna låta barnen vara fria i leken men samtidigt trygga (Stiber 2019; Sjöstedt 2019).

OLYCKOR PÅ BYGGLEKPLATSER

Det sker färre olyckor på bygglekplatser än på vanliga lekplatser på grund av att barnen är mer uppmärksamma på eventuella faror på bygglekplatsen (Allen of Hurtwood 1968; Nilsson 1972). Ingen av intervjupersonerna som arbetar eller har arbetat på bygglekplatser har varit med om en olycka av allvarligare slag (Stiber 2019; Sjöstedt 2019; Svensson 2019; Samuelsson 2019). De olyckor som kan ske är att någon har slagit sig på tummen med hammaren eller sågat sig lite så det kommit blod, men det är sådant som fort går över och läker (Sjöstedt 2019; Svensson 2019). För Sjöstedt (2019), som har jobbat på byggleken på Kronoparken i många år, har en spik i foten varit den allvarligaste olyckan som hon har varit med om. Både Sjöstedt (2019) och Samuelsson (2019) har varit med om att ett barn har ramlat ner från en klätterställning och brutit armen, men båda gångerna var det inte på bygglekplatsen utan på parkleken utanför.

På Guldängens bygglek har de en olycksfallsförsäkring som försäkrar de barn som vistas där, i fall att något skulle hända men än så länge har den inte använts (Stiber 2019).

OMGIVNINGENS ORO

På Kronoparkens byggleksområde finns en tendens till att föräldrarna är mer oroliga idag än tidigare, trots att de allra flesta brukar slappna av när de väl förstår hur verksamheten fungerar. Om barnen är små behöver föräldrarna vara delaktiga och då blir det en säker miljö för barnen (Sjöstedt 2019). På Guldängens bygglek kommer föräldrarna ofta med en inställning att de ska ha kul tillsammans med sitt barn och är därför sällan oroliga (Stiber 2019).

BYGGLEKPLATSER I VÄRLDEN

Bygglekplatser finns i länder världen över och Danmark, Tyskland och Japan är föregångsländer med en levande kultur av bygglekplatser (Jansson 2016b). Nyligen [otyddigt om det gäller 2019, inget år angivet på källan] fanns upp emot tusen bygglekplatser i Europa och de flesta av dem i länder som Tyskland, Danmark, Schweiz, Nederländerna, Frankrike och England (Sutton u.å.). Antalet bygglekplatser i USA har under de senaste åren minskat beroende på att de har tappat det ekonomiska stödet men även delvis på att många har tappat rätten till marken som de legat på (Sutton u.å.).

DANMARK

Danmarks kulturministerie offentliggjorde 2006 ett dokument som går under namnet Kulturkanon. Den kan liknas vid en lista över 108 betydande verk för landets kultur och ses som en introduktion till danskt kulturarv. Det finns olika kategorier inom kanonen och en av dem är Børnekultur och ett av de verk som blev valt under kategorin var Byggelegepladsen (Kulturministeriet 2006). Trots att Danmark har en stark tradition av bygglekplatser så är det ändå inte självklart att de bevaras. Flera av dem har varit nära att stängas ner och deras varande beror på politikerna och ekonomin. Bygglekplatserna drivs av kommunen och ofta så fungerar verksamheten som en fritidsklubb - barnen får stå på väntelista för att få plats och sedan betala en regelbunden avgift (Nebelong 2019).

JAPAN

Japan har tagit till sig bygglekplatsen och det finns ungefär tvåhundra bygglekplatser i landet (Jansson 2016b). I en intervju, gjord av Brandt & Lindström Petersen (2018) med byggleksledaren Masako Irie på Toyama play park i Tokyo, berättar Irie om varför hon tror att bygglekplatser fungerar så väl i Japan. Hon menar att en stor del av framgången beror på det japanska samhällets inställning till att arbeta ideellt och att det i det offentliga rummet är vanligt med ”community ownership”. En annan faktor är enligt henne den låga brottsligheten och en tredje är att japanska barn är vana att ta eget ansvar. Inställningen till riskfylld lek är öppen och hon menar att det är viktigt att barnen lär sig ta egna beslut för att på så vis utvecklas. Ansvar, om någon olycka skulle ske, ligger på barnen och föräldrarna. Irie menar att befolkningen i tidig ålder får ta ansvar och att det är viktigt att få känna en frihet över sina egna beslut, men att det är naturligt att besluten inte alltid blir rätt. Det är genom att misslyckas som barnen lär sig att fatta bättre beslut och genom det utvecklas dem. På bygglekplatsen Toyama play park som Irie jobbar på tror de på vikten av att vuxna bara är närvarande på platsen, utan att de lägger sig i barnens lek. Detta gör att barnen själva får ta beslut och ansvar och Irie sammanfattar idén kring det som ”don’t act, just watch” (Brandt & Lindström Petersen 2018).

På de japanska bygglekplatserna förklaras att personalen inte tar något ansvar om det sker en olycka, menar byggleksledaren Irie. Det enda som personalen kan göra är att se till att materialen på platsen är okej, så som att inga spikar sticker ut från kojorna och att repen till gungorna är i bra skick, men annars kan de inte göra mer än att vara närvarande på bygglekplatsen. Hon menar att det hör till livet att få skrubbsår och att ramla och att de olyckor som kan ske på bygglekplatsen i lika hög grad kan ske i hemmet (Brandt & Lindström Petersen 2018).

På de asfalterade skolgårdarna i Tokyo så är en av favoritlekarna att gnugga händerna mot gummi-asfalten för att sedan gnida in smutsen i ansiktet och på lekplatserna sitter det ofta skyltar uppe över alla de saker som barnen inte får göra där. I kontrast till detta finns Tokyos bygglekplatser. Där är det fritt fram för barnen att smutsa ner sig och de får skapa miljön utifrån deras egen fantasi (Olsson 2010).

ADVENTURE PLAYGROUNDS

"Adventure playgrounds are places where children of all ages can develop their ideas of play. Most young people, at one time or another, have a deep urge to experiment with earth, fire, water and timber, to work with real tools without fear of undue criticism or censure. In these playgrounds their love of freedom to take calculated risks is recognized and can be enjoyed under tolerant and sympathetic guidance."

(Lady Allen of Hurtwood 1968, s. 55)

Lady Allen of Hurtwood (1897-1976) var landskapsarkitekt i Storbritannien och jobbade hårt för barnens rätt till bra lekmiljöer under 1950- och 60-talen. Hon var emot de prefabricerade lekredskapen och såg stadens planering som barnfientlig. Av inspiration från den danska skrammellegeplatsen och av parklekarna i Skandinavien skapade hon adventure playgrounds i England (Lenninger & Olsson 2006). Detta var strax efter andra världskriget och de områden som hon då föreslog till denna typ av lekplats var sönderbombade platser i London (Schultze Henriksen 2006). Dessa lekplatser var till för att barnen skulle få utmaningar och leken skulle till viss del vara farlig. Det ansågs bättre att ge barnen möjligheter att få utmaningar och ta risker inom de kontrollerade former som adventure playgrounds erbjöd, än att de skulle söka upp de riktigt farliga platserna som fanns övrigt i staden (Lenninger & Olsson 2006).

De adventure playgrounds som startades upp i Storbritannien drevs av oberoende föräldragrupper och andra grupper i närområdet. De anlades på öde mark som ofta väntade på att utvecklas till något annat, vilket gjorde att lekplatserna för det mesta hade en livslängd på fem till tio år. Det var inte alltid som platserna blev lyckade, vilket i de flesta fall berodde på för låga ekonomiska resurser (Allen of Hurtwood 1968).

Det finns olika idéer kring vad en adventure playground är och innefattar. Ordet adventure syftar på barnets upplevelse och det äventyr som sker inom barnet under leken. Platsen för denna typ av lekplats uppfattas som ostrukturerad, är kreativ och ligger utomhus. Platsen tillåter barnen att bygga kojor eller strukturer, är inhägnad och så kallade playworkers arbetar

på lekplatsen. På en adventure playground kan det även finnas möjlighet till att ta hand om djur, odla och laga mat över öppen eld. USA och Kanada har traditionellt inte haft många adventure playgrounds och det beror till stor del på oro kring säkerhet och kulturens syn på risk (Staempfli 2009).

PLAYWORKERS

Det var på adventure playgrounds som yrket som playworker uppstod. Personalen på denna typ av lekplats behövdes för att ta hand om platsen, samla material och för att argumentera för barnens möjlighet till lek (Wilson 2010). Rollen som playworker är att observera, reflektera och analysera leken och genom det utveckla platsen och möjligheterna för lek. Det innefattar ett omhändertagande av platsen och det kräver ett helhetstänkande för att förstå vad som är viktigt för barnets lek (Alliance for Childhood 2010). En playworker lägger sig inte i leken, styr upp den eller startar aktiviteter (Wilson 2010).

Playworkers finns på flera utbildningsnivåer i England, ända upp till masternivå (Alliance for Childhood 2010) och vid Leeds Beckett University går det att studera till playworker på kandidatutbildningen BA (Hons) Childhood Development and Playwork (Leeds Beckett University 2019). Det är ett respekterat yrke och det skiljer sig från lärare, terapeuter och socionomer men har samtidigt inslag från alla av dem (Alliance for Childhood 2010).

VARFÖR HAR ANTALET BYGGLEKPLATSER I SVERIGE MINSKAT DE SENASTE DECENNIERNA?

Antalet bygglekplatser har minskat sedan 1980- och 1990-talen (Lenninger & Olsson 2006; Svensson 2019; Samuelsson 2019). Från att ha funnits i många städer under 1960- och 1970-talen (Nilsson 1969) finns det bara ett fåtal kvar idag. Det finns många olika svar på frågan varför de är så få idag. I detta kapitel har olika perspektiv på den frågan samlats och sammanställts, både om varför bygglekplatserna lades ner men också om varför det kan vara svårt att uppföra nya.

POTENTIELLA ANLEDNINGAR TILL MINSKAT ANTAL BYGGLEKPLATSER I SVERIGE 2019:

- Omstrukturering av skola, barnomsorg och fritidsverksamhet (Lenninger & Olsson 2006; Svensson 2019; Crawley 2019)
- Okunskap om bygglekens värden (Frid 2019; Sjöstedt 2019; Svensson 2019; Samuelsson 2019)
- Införandet av svensk standard för lekredskap (SS-EN 1176) (Samuelsson 2019)
- Ökad oro kring säkerhet (Crawley 2019; Samuelsson 2019)
- Svårigheter att hitta rätt personal (Svensson 2019; Samuelsson 2019)
- Ekonomi (Frid 2019) (Stiber 2019) (Samuelsson 2019) (Sjöstedt 2019; Svensson 2019)
- Annat samhälle än förr - andra rutiner hos barnen (Sjöstedt 2019; Crawley 2019)
- Rädsla för sabotage (Norén-Björn 1977; Wånge Kjellsson 2019)
- Stökig miljö (Schultze Henriksen 2006; Olsson 2010; Wånge 2019)
- Minskat engagemang hos personal och barn (Markhenke 2010; Sjöstedt 2019)
- Minskad tro på barnens kompetens (Jansson 2016b)
- Lågt intresse hos politiker (Frid 2019)

OMSTRUKTURERING

Under 1980- och 90-talen omstrukturerades skolan och barnomsorgen och de slogs ihop till att ha skolan som huvudman, vilket gjorde att besparingar gjordes på de verksamheter som kommunen inte var skyldiga att tillhandahålla, däribland bygglekplatserna (Lenninger & Olsson 2006 och Crawley 2019). Även Svensson (2019) kände av att något hände under 1980-talet och att det då blev andra prioriteringar. På 1970-talet var cheferna insatta i byggleksverksamheten och kunde då argumentera för den och hålla en bra ekonomi. Senare blev cheferna utbytta och de nya hade inte samma kunskap (Svensson 2019).

OKUNSKAP

Det som varit en stor anledning till att Karlstad har kunnat behålla sina park- och bygglekar har varit goda relationer med deras politiker. Flera av politikerna lekte själva på park- och bygglekar som barn och förstår nu värdet av dem (Svensson 2019). Samtidigt så finns det ett problem med okunskap om vad park- och bygglekar kräver, även i Karlstad. Sjöstedt har upplevt att kommunen har försökt genomföra besparingar och därigenom velat flytta verksamheten vilket skulle ha minskat ytorna utomhus drastiskt. Det är just utemiljön som är kvalitén i verksamheten (Sjöstedt 2019). Att lek utomhus, och framför allt bygglek, har hälsovinster för barn har personal på förskola kunskap om, men den kunskapen saknas i skolan och hos myndigheter som Skolverket, menar Crawley (2019).

STANDARDERNA (SS-EN 1176, 1177) FÖR LEKREDSKAP

Under en kort period lades de allra flesta av Stockholm bygglekar ner vilket Samuelsson (2019) menar skedde på grund av att ”de sa att EU-normen måste gälla”. I och med att svensk standard för lekredskap (SS-EN 1176) infördes, vilken parkingenjörerna aldrig hänvisade till, sade de bara att verksamheterna var farliga och att de skulle tas bort. Samuelsson med personal försökte förstå problemet i standarden, men den sa bara att barnen fick bygga hur de ville så länge platsen var inhägnad. Hon menar att anledningen till att det finns ytterst få bygglekar kvar idag beror på den felaktiga kunskapen om att standarden skulle gälla för bygglekplatser. Så länge barnen bygger själva är det inget problem, men om vuxna skulle bygga klassas det som lekredskap och faller då under standarden (Samuelsson 2019).

ÖKAD ORO KRING SÄKERHET

Ökad oro kring utmaningar, risk och ansvar kan vara en anledning till att många bygglekplatser lagts ner, trots att de oftast var inhägnade vilket borde ha gjort att det inte var ett problem (Crawley 2019). Sjöstedt (2019) på Kronoparkens parklek hör oftare idag än tidigare att föräldrar kommer in på området och beklagar sig över att saker är farliga.

PERSONAL

Att ha kompetent och rätt personal är viktigt för bygglekplatsen. Det räcker inte att vara fritidspedagog, personen måste också ha en känsla för hantverk (Svensson 2019) och vara engagerad (Samuelsson 2019) vilket gör det komplicerat att hitta bra personal (Svensson 2019; Samuelsson 2019).

EKONOMI

En parklek kostar ca 2 miljoner per år (Samuelsson 2019). Att bygglekarna skulle ha lagts ner på grund av att det varit för dyra kan inte stämma, anser Stiber (2019). Guldängens bygglek skulle kunna drivas i många år med två anställda, av samma pengar som det kan kosta att anlägga en ny lekplats, anser hon. Fokuset hamnar på kostnaden för personal men anläggningskostnaden är väldigt liten vilket gör den billigare totalt än en vanlig lekplats. Dessutom har Guldängen ingen extra kostnad för skötsel, så som det är på en traditionell lekplats, eftersom personalen tar hand om platsen. Skötselkostnaden är annars hög. Guldängen kostar ungefär 1,5 miljoner per år och innefattar kostnader för material, verktyg, växter och personal inräknat (Stiber 2019). Bygglekplatsernas verksamheter är trots allt sårbara i besparingstider (Svensson 2019).

ETT ANNAT SAMHÄLLET IDAG

Ett perspektiv på en anledning till att bygglekar inte fungerar på samma sätt idag som förr är att barnen idag inte är ute själva på samma sätt och det är i skolan som de får sin omsorg. Genom att skolan skulle kopplas till bygglekarna så skulle det möjligtvis gå att få dit barnen (Crawley 2019). Sjöstedt tyckte sig se ett större driv bland barnen tidigare medan många idag vill att kojorna ska vara klar redan innan de börjat bygga (Sjöstedt 2019).

ORDNING

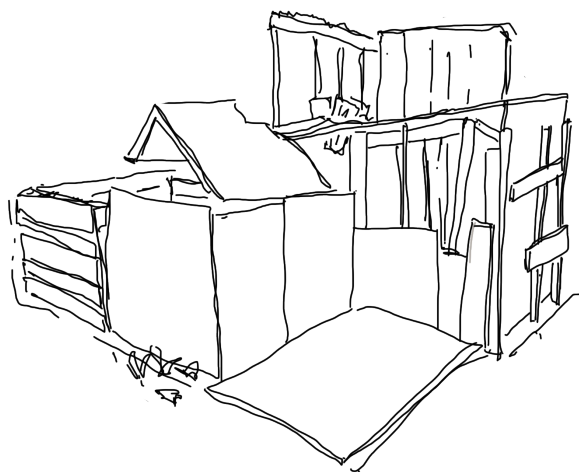
Ett anledning till att det kan vara svårt att bedriva bygglek kan vara på grund av att de ser för stökiga ut (Olsson 2010; Wånge Kjellsson 2019). Det kaosartade får inte ta plats i staden. Idealet i den offentliga stadsmiljön är designade och städade ytor, medan barnens värld är det upp- och nedvända. Det är inte bara i nutid i Sverige som det skulle kunna finnas problem med att vuxna tycker att bygglekplatserna ser för stökiga och smutsiga ut. Även tidigt, när skrammellekplatsen var ett nytt fenomen på 1940-talet, mötte den motstånd från vuxna som tyckte att den inte var fin nog och en del föräldrar uppskattade inte att barnen fick smutsa ner sig (Schultze Henriksen 2006). Det kan också finnas en rädsla för sabotage som skapar ett motstånd mot bygglekar (Norén-Björn 1977; Wånge Kjellsson 2019).

MINSKAT ENGAGEMANG OCH TRO PÅ BARNET

Att någon vuxen tar initiativ och vägleder och visar möjligheter för barnen är A och O. Ett minskat engagemang från parklekspersonalen kan vara anledningen till att barnen är mindre aktiva nuförtiden i byggleken (Markhenke 2010). För att byggleken ska fungera krävs en inställning, från både föräldrar och personal såsom det verkar vara i Japan (Brandt & Lindström Petersen 2018), om ”att barn både anses vara kompetenta och kapabla och får lov att smuts ner sig” (Jansson 2016b, s. 167).

LÅGT INTRESSE HOS POLITIKER

Frid (2019) som jobbar på Malmö stad menar att de från planeringshåll har en ambition att satsa på bygglek. Problemet ligger i att få politikerna med och ett av de stora argumenten emot är att de måste vara bemannade. Hon tror själv inte att det gör dem dyrare än någon annan lekplats, det som behövs är att bygga upp kunskap för att få fram bra argument för att bedriva bygglek och en kalkyl för vad det skulle kosta. I och med att Barnkonventionen blir lag nästa år menar hon att det kan underlätta för att jobba för barnens platser i staden (Frid 2019).

Två svenska bygglekplatser

Platsbesök har genomförts på två svenska bygglekplatser för att få en inblick i hur verksamheten kan drivas och hur bygglekplatser kan vara utformade.

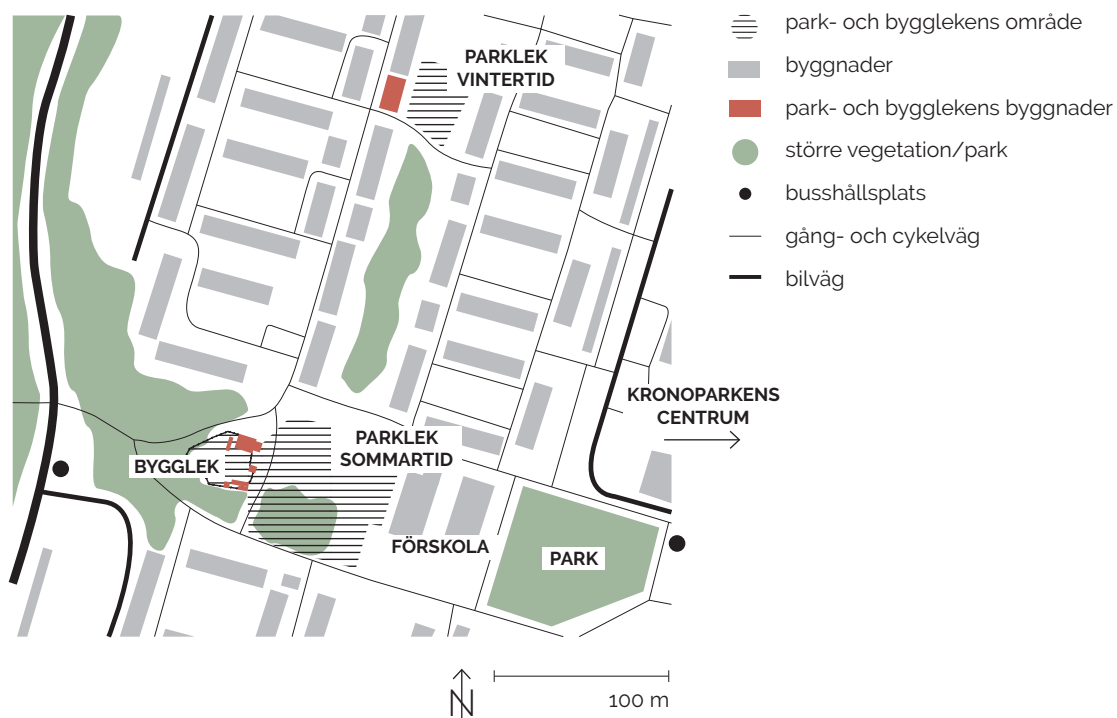
Besöken gjorde hos Kronoparkens parklek, där det finns ett område med bygglek, i Karlstad och Guldängens bygglek i Malmö.

KRONOPARKENS PARKLEK

Materialet i detta kapitel bygger på information från platsbesöket och intervjun med Jenny Sjöstedt (2019) om inget annat anges. Vid platsbesöket på Kronoparkens parklek lades fokuset på det inhägnade området som innehåller bygglek, i denna uppsats kallat byggleksområdet.

Besöksdatum: 2019-01-28

Kronoparkens parklek är belägen i bostadsområdet Kronoparken i Karlstad, har funnits sedan 1974 och drivs i kommunal regi. Verksamheten har öppet året runt måndag till lördag och är då bemannade. Under sommarhalvåret, ungefär från påsklovet till höstlovet, håller verksamheten till utomhus i en miljö där det finns stora ytor för olika aktiviteter som bollsporter, skridskor, åka linbana etc. På en separat del av parkleken ligger byggleksområdet inhägnat av högt stängsel och staket. Under vinterhalvåret håller verksamheten till inomhus i en större lokal tvåhundra meter norr om byggleken.

Figur 12: Orienteringsplan för Kronoparkens parklek. Verksamheten finns på två ställen i bostadsområdet Kronoparken. Planen är baserad på kartmaterial från <https://www.google.com/maps/place/Kronoparken,+Karlstad> [2019-08-13].

Figur 13: Plan över Kronoparkens byggleksområde. Området är inhägnat och har plats för bygglek, odling, snickring, höns, eldstad etc. Objekt på planen har en ungefärlig placering. Planen är baserad på kartmaterial från Karlstad kommun och <https://kartor.eniro.se/?c=59.387867,13.509407&z=12>. [2019-03-20].

BYGGLEKSOMRÅDET

Inne på byggleksområdet tar bygglek upp en stor del av ytan och här är det grus som markmaterial. Det finns plats för 10-12 kojor och för de som vill bygga något mindre finns snickarbord. Kojorna byggs på iordningställda plattformar. Norr om byggleken finns en gräsyta med en odlingar och höngård. När verksamheten är öppen går hönsen lösa inne på området. Under tak är det möjligt att elda och här finns skydd från regn. Materialet som används i byggleken införskaffas på en brädgård som Karlstad kommun har avtal med. Området är bara tillgängligt när det finns personal på plats och de är då två som jobbar och turas om att hålla uppsyn över byggleken.

BARNEN

Kronoparken har en målgrupp på 6-12 år men det är öppet för alla åldrar. Att komma ensam till byggleken är aktuellt först när barnen är 6 år eller äldre och om yngre vill delta ska föräldrar vara med. Under sommartid tar parkleken, bygglek inräknat, emot 40-200 barn per dag och under vinterhalvåret kommer ca 20-80 barn per dag.

- Bild 1: Entrén till byggleksområdet
- Bild 2: Kojor i byggleken
- Bild 3: Snickarbord framför huvudbyggnaden
- Bild 4: Gräsmatta med odlingar
- Bild 5: Höns bor på området

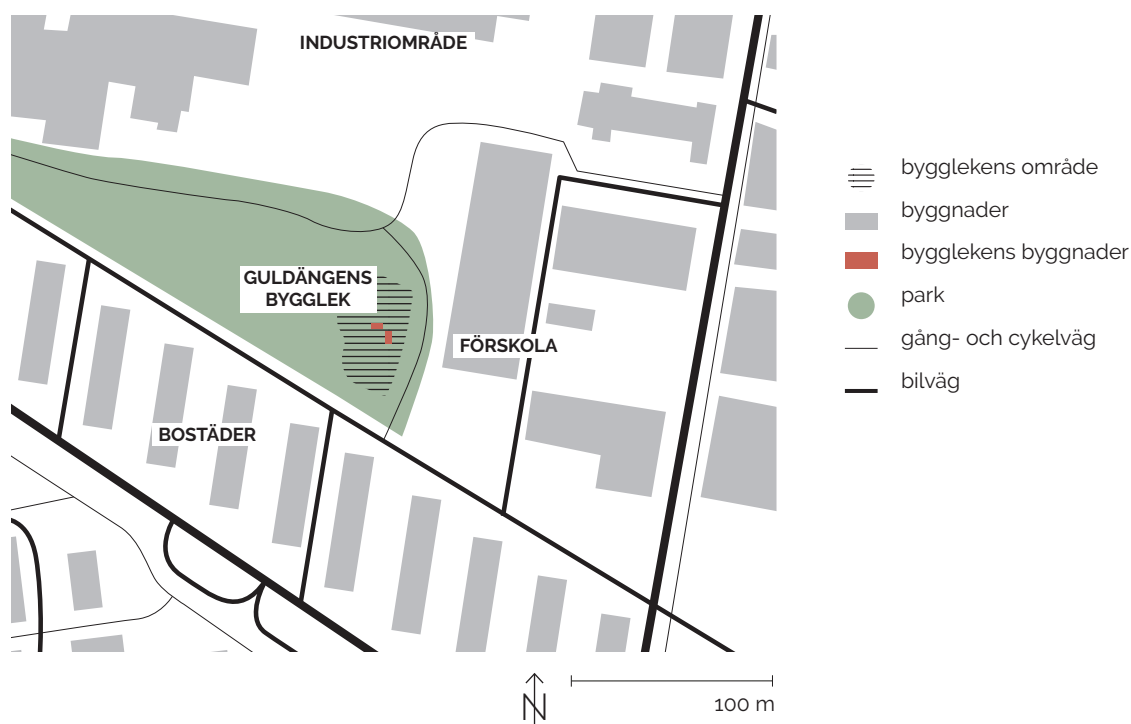
Bild 6-g: Kojbygge sommartid. Foto: Jenny Sjöstedt (med tillstånd 2019-08-28)

GULDÄNGENS BYGGLEK

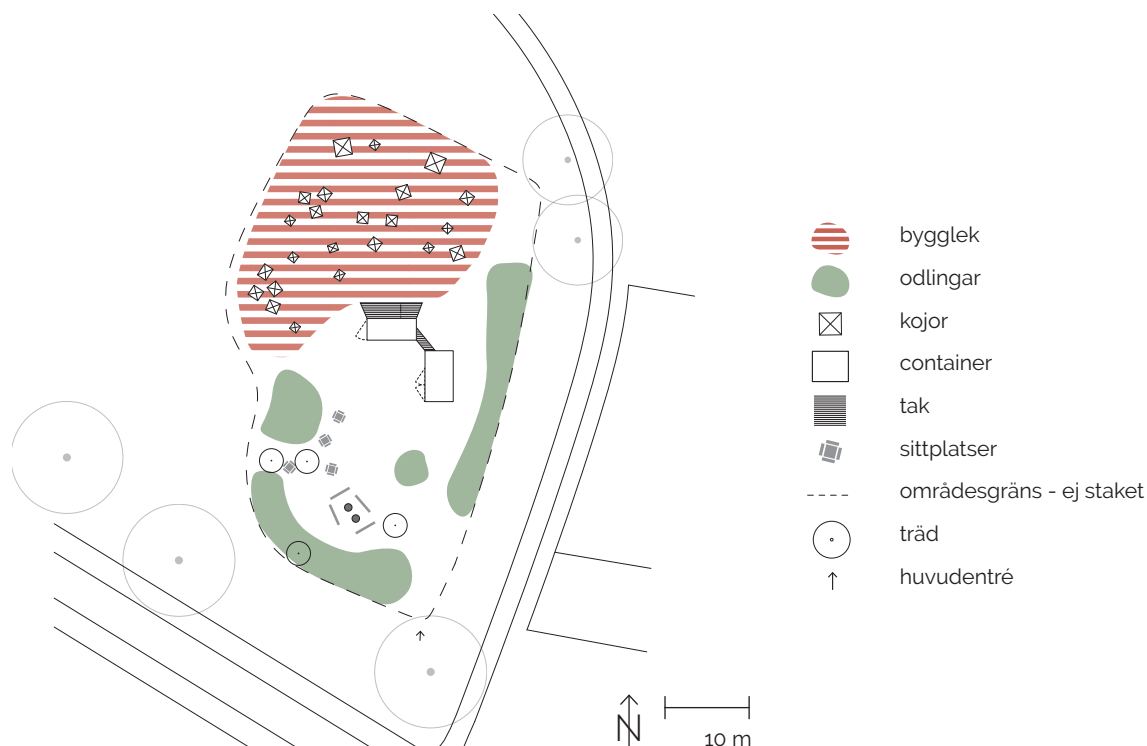
Materialet i detta kapitel bygger på information från platsbesöket och intervjun med Stiber (2019) om inget annat anges.

Besöksdatum: 2019-02-13

Guldängens bygglek ligger i Uddeholmsparken i Sofielund, Malmö och är den enda bemanade lekplatsen i staden (Växtväcket 2019). Den har funnits två-tre år och är öppen från vår till höst. Under terminerna är det förskolor som besöker platsen och under sommaren är byggleken öppen för allmänheten. Verksamheten drivs av föreningen Växtväcket som även har haft liknande projekt runt om i staden. Guldängens bygglek kostar ungefär 1,5 miljoner per år och drivs med pengar från Allmänna Arvsfonden. Stödet därifrån räcker dock bara ett år till [sagt i februari 2019] och de verkar behöva lägga ner verksamheten när de pengarna är slut.

Figur 14: *Orienteringsplan för Guldängens bygglek.* Guldängens bygglek är belägen i en park mellan bostäder och ett industriområde. Från att parken tidigare var näst intill oanvänd används den idag av både de boende i området och av förskolan. Guldängens verksamhet har "tryggt" området (Stiber 2019). Planen är baserad på kartmaterial från <https://kartor.eniro.se/?c=55.584242,13.023010&z=17&l=aerial> [2019-08-30].

Figur 15: Plan över Guldängens bygglek. Området är öppet, utan inhägnad, med kojbyggen och odlingslådor utspridda över platsen. Placering och antal av kojor är utsatta på ett ungefär. Planen är baserad på kartmaterial från Växtväcket och <https://kartor.eniro.se/?c=55.600560,13.006096&z=12> [2019-03-20].

PLATSEN

Mitt på området står det två containrar som fungerar som verkstäder och förråd och de är sammanlänkade med ett tak emellan dem. Uppe på taket, som är omgärdat av ett staket, finns odlingslådor och bikupor. De två eldstäderna är omringade av bänkar och enklare ”bord med stolar” finns både här och där. Området har många odlingslådor och i en hel del av lådorna sitter skyltar med information om vad det är som odlas i där.

Bygget i byggleken är utspritt över nästan hela området. Byggena är ”enkla” med en stor dos fantasi, kreativitet och färg. Allt tyder på att det är barnen som bestämmer här. En del av materialet är återvunnet och det kommer till stor del från kommunens gatukontor som kommer förbi byggleken med saker som de inte behöver längre, så som stockar, kabelbindor och cykelhjul. Pallkragarna som används till odlingslådorna köps in från en pallkrageindustri. Lastpallar är vanliga som bas till kojor.

BARNEN

Då byggleken tar emot förskolor är det mest grupper med barn på 5-6 år och då fungerar byggande aktivitet bra. Om det kommer yngre barn så fungerar odlingsaktiviteter bättre. Under eftermiddagarna, efter att skolan har slutat, kommer barn i lågstadieåldern. Personalen jobbar pedagogiskt med odling och bin och skapar en förståelse för ekosystem och hur saker och ting hänger ihop. Bygglekplatsen blir en form av uteklassrum för alla Malmös barn där de lära sig genom upplevelser och erfarenheter.

Bild 10: Containrarna med utrymme på taken.
 Bild 11: Mycket av det byggda är målat i glada färger.
 Bild 12: Byggleken med materialförvaring under tak.
 Bild 13: Två eldstäder med sittplatser runt.
 Bild 14: Det finns många olika sittplatser på området.

Bild 15: Kojbygge.
 Bild 16: Odlingslåda.

Bild 17: Odlingar och sittplatser.
 Bild 18: Odlingsslådor.
 Bild 19: Kojbygge.

Bild 20: Koja byggd av cykelhjul.
 Bild 21: Områdesgräns.
 Bild 22: Odlingsslådor och eldstäder.

ANALYSRESULTAT AV BYGGLEKARNA

Olika analyser har genomförts över Kronoparkens bygglek och Guldängens bygglek för att se om de valda analysmetoderna säger något om miljöernas kvalitéer för barnets lek. Analysmetoderna som använts är: lekvärdesfaktorn, utemiljövärde, OPEC och element som erbjuder utmaningar i lekmiljön. Valet av flera metoder skulle kunna ge en rättvisare bild. För detaljerad beskrivning av metod och utförande av de tre första analyserna, se bilaga 1-3.

LEKVÄRDESAKTORN, UTEMILJÖVÄRDE & OPEC

Sammanställning av analyserna lekvärdesfaktor, utemiljövärde och OPEC

Kronoparken: +0,5, +1, 1,7

Guldängen: -0,5, -1, 1,3

Poängintervall: -6 till +6 1-3

Resultaten från analyserna lekvärdesfaktor, utemiljövärde och OPEC påminner om varandras och det går att se ett mönster i att Kronoparken har fått högre poäng på alla tre metoderna. Höga poäng tyder på en hög lekkvalité på platsen (Malmö Stad u.å.; Mårtensson 2013; Utemiljövärde 2018). Enligt lekvärdesfaktorn är resultat från +3 poäng och uppåt en bra nivå (Malmö Stad u.å.), dock är varken Kronoparken eller Guldängen i närheten av det resultatet.

Sammanfattning av resultatet

Båda bygglekarna fick låga poäng i alla tre analyserna vilket enligt dem tyder på låg lekkvalité. Dock är ingen av analyserna ämnade för just bygglekplatser, vilket kan innebära att platserna har goda lekkvalitéer trots de låga resultaten.

ELEMENT SOM ERBJUDER UTMANINGAR I LEKMILJÖN

Analysmetoden element som erbjuder utmaningar i lekmiljön har jag tagit fram utifrån Kleppes (2018) sammanställning över lekmiljöns element som erbjuder barn utmaningar i leken. Se Platsanalys i avsnittet Metod sid 18.

Analysen element som erbjuder utmaningar i lekmiljön visar att Kronoparkens bygglek och Guldängens bygglek är relativt lika varandra i erbjudandet av element för utmaningar. Skillnaderna är att Kronoparken inte har någon platt, jämn och mjuk yta medan Guldängen har det och Guldängen saknar element för att kunna kana (sluttningar eller rutschkanor).

Sammanställning av resultat

Kronoparken: 6,5 av 10 element

Guldängen: 6 av 10 element

Alternativen ”Liten tillgång” räknas i sammanställningen som 0,5 element.

LEKVÄRDEFAKTORN

	KRONOPARKENS BYGGLEKSOMRÅDE	GULDÄNGENS BYGGLEK
1 - Friyta	-1	0
2 - Zonering av gården	+0,5	0
3 - Tillgänglighet	0	0
4 - Vegetation och topografi	0	-1
5 - Integrering av lekutrustning i landskapet	0	-0,5
6 - Möjlighet till förståelse av sin omvärld	+1	+1

UTEMILJÖVÄRDE

	KRONOPARKENS BYGGLEKSOMRÅDE	GULDÄNGENS BYGGLEK
1 - Friyta	-1	-1
2 - Topografi	+1	0
3 - Vegetation och skugga	0	-1
4 - Mångfald av landskap (inkluderande landskap - Tillgänglighet)	0	0
5 - Zonering	+1	0
6 - Föränderlighet	0	+1

OPEC - OUTDOOR PLAY ENVIRONMENT CATEGORIES

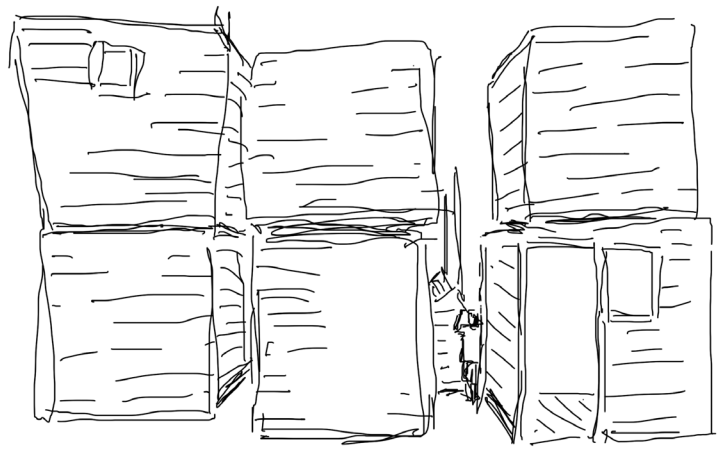
	KRONOPARKENS BYGGLEKSOMRÅDE	GULDÄNGENS BYGGLEK
A - Utomhusarea	1	1
B - Andelen yta med buskar, träd och kuperad terräng	2	1
C - Integration mellan vegetation, öppna ytor och lekytor	2	2
OPEC-värde	1,7	1,3

ELEMENT SOM ERBJUDER UTMANINGAR I LEKMILJÖN

	KRONOPARKENS BYGGLEKSOMRÅDE	GULDÄNGENS BYGGLEK
klättrvänliga objekt	✓	✓
hoppa ned från-vänliga objekt	✓	✓
balansera på-vänliga objekt	✓	✓
platta, jämna och/eller mjuka underlag		✓
sluttningar och rutschkanor	✓	
gungvänliga objekt		
lösa föremål (inkl. pinnar, hammare, spadar)	✓	✓
farliga verktyg	✓	✓
madrasser, doffor, kuddar och mjuka underlag och väggar		
fönster mot utomhusområdet eller tillbringa tid och dela plats med äldre barn	✓	✓

✓ = Ja, finns tillgängligt
✓ = Liten tillgång
 = Nej, ingen tillgång

Figur 16: Resultat av analysverktyg. De fyra analysverktygen som använts i studien och deras resultat.

Bygglekplatsens utmaningar och möjligheter

En sammanställning av positiva och negativa aspekter som kan påverka och/eller gynna bygglekplatser.

Utifrån det material som har samlats ihop och uppkommit i uppsatsen har en sammanställning uppförts med positiva och negativa aspekter av och för bygglekplatsen. Det handlar dels om de utmaningar som bygglekplatser kan stå inför och dels om de möjligheter som bygglekplatsen kan ha och ge. I detta kapitel handlar utmaningar om de svårigheter som kan finnas med att bedriva en bygglek, både faktorer utifrån men även inom verksamheten. Utmaningar som handlar om barns lek och har liknande betydelse som risktagande är något positivt som byggleken kan bidra med och därför ligger denna aspekt under bygglekens möjligheter.

Utmaningar

SÄKERHET

- Oklara säkerhetskrav (Jansson, Bucht & Bodelius 2016)
- En uppfattning att standarden (SS-EN 1176) gäller för bygglekplatser (Samuelsson 2019)

EKONOMI

- Vad kostar en bygglek? Behöver förtydligas om möjligt (Stiber 2019; Frid 2019)
- En tro att bemanning gör det dyrare än traditionella lekplatser (Stiber 2019)
- Bygglekplatsen har i vissa fall skolan som huvudman och får då lite utrymme ekonomiskt (Lenninger & Olsson 2006; Crawley 2019)
- Om bygglekplatsen är fristående i form av en förening kan det vara svårt att få ekonomiskt stöd (Stiber 2019)

OKUNSKAP

- En uppfattning att standarden (SS-EN 1176) gäller för bygglekplatser - okunskap hos markägare (Samuelsson 2019)
- Okunskap om bygglekplatsens fördelar (Sjöstedt 2019; Crawley 2019)
- Okunskap om barns utveckling och hälsa (Crawley 2019)
- En minskad tro på barnets egen förmåga (Jansson 2016b)
- Okunskap om kostnaden för en bygglekplats (Stiber 2019; Frid 2019; Samuelsson 2019)
- Begränsande olycksstatistik (Ball 2002)

PERSONAL

- Att hitta bra personal - med rätt erfarenhet, inställning och förmåga att läsa av barnen (Allen of Hurtwood 1968; Wånge Kjellsson 2019; Svensson 2019)
- Finns ingen utbildning för bygglekspersonal (Allen of Hurtwood 1968; Beckman 2018; Svensson 2019)

ORO

- Det finns en inställning att "bygglek är farligt" (Samuelsson 2019)
- Finns en risk för olyckor (Staempfli 2009)
- Rädsla för ansvar (Staempfli 2009; Crawley 2019)
- Omgivningens och föräldrars oro (Sjöstedt 2019)
- Motsättning mot att tillåta barn att smutsa ner sig (Schultze Henriksen 2006)
- Ett överbeskyddande av barn (Harper 2017)

ÖVRIGT

- Den kan se stökig och oattraktiv ut, störa stadsbilden (Schultze Henriksen 2006; Olsson 2010; Wånge Kjellsson 2019)
- Svensk standard (SS-EN 1176) skriver att "Äventyrslekplatser är inhägnade, avstängningsbara lekplatser [...]" (SIS 2018, s. 18). [applicerbart på bygglekplatser]
- Ett annat samhälle idag - barnen är inte ute själva i lika hög grad som förr (Crawley 2019)
- Politik - att få politikerna att våga satsa på bygglekplatser (Frid 2019; Svensson 2019)

Möjligheter

FLER ANVÄNDNINGSMÖJLIGHETER

- Kan skapa en mötesplats i området, för hela samhället (Staempfli 2009; Sjöstedt 2019; Stiber 2019; Svensson 2019; Nebelong 2019)
- Kan föra samman människor från olika bakgrunder (Nebelong 2019)
- Kan "trygga" en plats som tidigare upplevts otrygg (Stiber 2019)
- Kan fungera som uteklassrum - undervisa om hållbarhet och hållbar utveckling genom praktik (Stiber 2019)

EKONOMI

- Lägre anläggningskostnader - låg anläggningskostnad (Stiber 2019)

- Lägre/ingen skötselkostnad - personalen tar hand om platsen (Stiber 2019)

SÄKERHET

- I svensk standard (SS-EN 1176) nämns inte begreppet bygglekplatser (SIS 2018)

- Svensk standard (SS-EN 1176) säger att äventyrslekplatser inte omfattas av standarden så länge de inte har lekredskap som har tillverkats i syfte att vara lekredskap och marknadsförts som det (SIS 2018).

- Vid oro för säkerhet kan standardens (SS-EN 1176) måttredskap användas för kontroll av miljön (Qvenerstedt 2004)

- Färre olyckor än på traditionella lekplatser (Allen of Hurtwood 1968; Nilsson 1972; Sjöstedt 2019; Samuelsson 2019)

ÖVRIGT

- Potential att använda återvunnet material (Norén-Björn 1977; Stiber 2019)

- Inhägnad - kan stänga av mot "stöket" (Allen of Hurtwood 1968; Nilsson 1972)

- Barnkonventionen blir lag 2020 (UNICEF Sverige u.å.) vilket kan lägga större vikt vid barns rättigheter till lek (Frid 2019)

MÖJLIGHETER FÖR BARN

Möjligheten till utmaningar

- Möjligheter till utmaningar (Allen of Hurtwood u.å.; Staempfli 2009)

- Möjligheter att testa sina förmågor (Allen of Hurtwood u.å.; Staempfli 2009)

- Ta risker under kontrollerade och säkra former (Lenninger & Olsson 2006; Sandseter & Kennair 2011)

- Ger barnet en trygg plats för risktagande, så det inte söker upp verkligt farliga miljöer (Lenninger & Olsson 2006; Samuelsson 2019)

- Bygga upp förmåga till riskbedömning och på så sätt kunna se eventuella risker utanför lekplatsen (Voce 2008; Brussoni et al. 2012; Harper 2017; Crawley 2019)

- Att upptäcka att det klarar av saker på egen hand (Allen of Hurtwood u.å.; Nebelong 2019)

Att komma i kontakt med material

- Skapa medvetenhet kring material och hållbarhetstänkande (Norén-Björn 1977; Stiber 2019)

- Lära sig hantera material, så som eld och vatten (Nilsson 1972; Crawley 2019; Svensson 2019; Samuelsson 2019)

Att använda kroppen

- Träna motorik (Norén-Björn 1977; Sjöstedt 2019)

- Att hitta en plats där de får vara aktiva (Nebelong 2019; Sjöstedt 2019)

- Utgår från barns naturliga sätt för inläring (Staempfli 2009)

Kontakt med vuxna

- Bemannad med personal - kan ge stöd, trygghet, frihet att testa utmaningar och motivation (Allen of Hurtwood 1968; Lenninger & Olsson 2006; Staempfli 2009; Wänge Kjellsson 2019, Sjöstedt 2019; Stiber 2019; Samuelsson 2019; Svensson 2019)

- Bemannad med personal - det finns någon som ser barnet (Samuelsson 2019; Nebelong 2019)

Att vara kreativ

- Få utlopp för kreativitet och fantasi (Nilsson 1972; Rasmussen 2013; Sjöstedt 2019)

- Testa sina idéer (Lenninger & Olsson 2006)

- Problemlösning (Samuelsson 2019)

- Skapa något eget (Lenninger & Olsson 2006)

- Påverka omgivningen (Nilsson 1972; Rasmussen 2013)

- En frizon i staden (Lenninger & Olsson 2006)

- Att hitta en plats där de kan hålla på på egen hand (Nilsson 1972; Lenninger & Olsson 2006; Rasmussen 2013)

Möjligheten att vara sig själv

- Att hitta något att vara bra på (Nebelong 2019)

- Bestämma själv (Nilsson 1972; Rasmussen 2013)

- Känna stolthet (Allen of Hurtwood u.å.)

- Stärker självständighet och självförtroende (Allen of Hurtwood u.å.; Lenninger & Olsson 2006; Harper 2017)

Övrigt

- Samarbete med andra barn (Samuelsson 2019; Svensson 2019)

- Löst material passar flera åldrar och olika utvecklingsnivåer (Norén-Björn 1977)

Diskussion

Går det att tillgodose barns behov av utmaningar utan att bryta mot kraven på säkerhet på bygglekplatsen?

Introduktion

Denna studie har undersökt barns behov av utmaningar och risktagande, och med detta behov bekräftat, hur det tar sig uttryck. Studien har tittat på vad det är i lekmiljöer som kan erbjuda barn utmaningar och vilka säkerhetsregler som gäller, för att försöka få ett grepp om hur dessa - utmaningarna och reglerna - förhåller sig till varandra. Med detta som en grund har uppsatsen kompletteras med en kunskapsöversikt om bygglekplatser. Hur tar relationen mellan utmaningar och säkerhetsregler sig uttryck på bygglekplatsen? Det visade sig att det inte är samma förutsättning som gäller där jämfört med den traditionella lekplatsen. Bygglekplatsen ingår inte under den standard (SS-EN 1176) som gäller för lekredskap (SIS 2018), vilket kan ha sina fördelar när det handlar om att tillgodose barns behov av utmaningar och risktagande.

Vad har lek och lekplatser för betydelse för barnets utveckling?

BARNES BEHOV AV UTMANINGAR I LEKEN

Har barn behov av utmaningar och risktagande i leken och i så fall varför? Utifrån litteraturen som tas upp i avsnittet Barn risktagande i leken, se sid 27, så är svaret ja. Risktagande är en viktig del av barns utveckling (Sandseter 2010; Brussoni et al. 2012) och barn har ett starkt driv efter att leta upp utmaningar och risker i sin miljö (Stephenson 2003; Sandseter 2010). Det finns två anledningar till att barn tar risker i leken. Lekupplevelsens egenvärde och utveckling av förmågan till riskbedömning. Lekupplevelsens egenvärde handlar om nyfikenhet, självständighet och den känslomässiga upplevelse av rädsla och upprymdhet, i kombination, som kan uppstå i riskfyllda miljöer. Den andra delen handlar om att utveckla egenskaper och tillskansa sig kunskap (Kleppe 2018). Det som utvecklas hos barnet vid risktagande i leken är en större motståndskraft och ett reducerande av oro och rädsor, ett ökat självförtroende och en förbättrad förmåga till riskbedömning. Detta leder i sin tur till en större förmåga att identifiera faror och undvika skador i framtiden (Voce 2008; Sandseter & Kennair 2011; Harper 2017).

VAD ÄR DET I LEKMILJÖN SOM KAN ERBJUDA BARNET MÖJLIGHETER TILL RISKTAGANDE?

Svaret är inte så enkelt då det beror på barnets utvecklingsnivå och förmåga. Det finns två komponenter som lägger grunden för riskfylld lek och en av dem är just barnets egenskaper, medan den andra är miljöns egenskaper (Sandseter 2010). Här går det att koppla till figur 4 (se sid 22) som visar de tre delarna som arbetet med studien bygger på: platsen, aktiviteten och individen. Barnets egenskaper är detsamma som individen, och miljöns egenskaper är detsamma som platsen. Tillsammans lägger de grunden för riskfylld lek - aktiviteten.

En bra utgångspunkt för att erbjuda möjligheter till risktagande är att utforma lekmiljöer för alla åldrar så att varje barn kan hitta utmaningar lämpliga efter deras egna förmågor (Norén-Björn 1977). Utifrån Sandseter (2010) och Kleppes (2018) kategorier av riskfylld lek, ser platsens egenskaper, för att erbjuda risktagande i leken, inte ut att behöva bygga på avancerade fysiska objekt utan istället på vad objekten ger för möjligheter. Dessa möjligheter är

breda och kan då skapas med små medel. Kategorierna av riskfylld lek är: höga höjder, hög fart, farliga verktyg, farliga element, bråkiga leken, att försvinna/komma vilse, kollision/effekt och indirekt risk (Sandseter 2010; Kleppe 2018). Höga höjder går att uppleva så fort det finns något högt att klättra upp på och hög fart kan fås genom att springa eller cykla fort över en stor yta. Att bråka, kollidera eller se någon annan ta risker, kräver inga speciella egenskaper av miljön. Farliga element och verktyg eller möjligheten att komma vilse kräver dock mer av miljön. Detta visar att lekmiljön kan vara relativt enkel men ändå erbjuda barnet möjligheter till risktagande. Förutom att lägga fokus på möjligheter är det relevant att skapa en lekmiljö som har lekvärden för lekens skull. Dessa kan vara att det finns en föränderlighet i miljön, att den går att påverka och utforska och väcker nyfikenhet (Norén-Björn 1977).

DELSLUTSATS

Att just lekplatser skulle ha en viss betydelse för barns utveckling är inget som framgår utifrån det material som undersökningen fått fram. Lek har stor betydelse, vilket diskuterats ovan, men platsen ser inte ut att vara av lika stor vikt, så länge det finns möjligheter till lek och risktagande. Dock är det viktigt med en plats för barnen som de kan känna är deras och där de kan få utrymme (Lenninger & Olsson 2006). Därigenom kan lekplatsen få betydelse för barnets utveckling.

Säkerhet på lekplatser

Innan arbetet med uppsatsen började och litteraturstudien genomfördes hade jag en tro att de säkerhetsregler som finns för lekplatser är tydligare och skarpare än vad de visade sig vara. De lagar som råder är PBL (Plan- och bygglagen) och PSL (Produktsäkerhetslagen). PBL har som krav att risken för skador ska minimeras - tomten ska ordnas och lekplatser och deras redskap ska underhållas så att risken för olycksfall begränsas (SFS 2010:900). Det PSL har som krav är att lekredskap ska vara säkra (SFS 2004:451). Vidare hänvisar både PBL och PSL till allmänna råd - vilka inte är krav i sig.

Det ser ut att finnas en okunskap kring vilka krav som finns på lekplatser och olika aktörer och personer har olika åsikter i frågan. Trots en genomgång av litteratur om säkerhet och regelverk och intervjuer med personer som arbetar med frågor om barns säkerhet på lekplatsen så har jag fortfarande en otydlig bild. Det är otydligt vilka säkerhetskrav som råder och i hur stor utsträckning de allmänna råden, som standarden (SS-EN 1176), kan ta plats och sätta krav på lekplatser.

Den stora uppmärksamheten som standarden (SS-EN 1176) får är enligt en del problematisk (Socialdepartementet 2003; Lenninger & Olsson 2006; Gill 2013; Samuelsson 2019), även om det till stor del är relevant med tanke på att dess mål är att minska risken för allvarliga olyckor (Lenninger & Olsson 2006; Gill 2013). Det ser ut att finnas en övertro till standarden och att ett fokus på barns behov därigenom missas (Socialdepartementet 2003). Den okunskap som finns kring kraven för lekplatser ser ut att leda till en osäkerhet i ansvarsfrågan. Ingen vill ta på sig ansvaret om en olycka skulle ske eftersom det inte ser ut att finnas en specifik mall för vad som skulle gälla vid ett eventuellt rättsfall. Kan detta vara en anledning till att det är svårt att få politiker att våga satsa på bygglekplatser?

Vad har bygglekplatser för utmaningar och möjligheter i en svensk kontext på 2000-talet?

Bygglekplatser har många utmaningar och det verkar vara just dessa utmaningar som har bidragit till att det finns så få bygglekplatser i Sverige 2019 i relation till antalet några decennier tillbaka. I sammanställningen av bygglekplatsens utmaningar och möjligheter har faktorerna för dessa delats upp i kategorier, se figur 17.

UTMANINGAR	MÖJLIGHETER
- Säkerhet	- Säkerhet
- Ekonomi	- Ekonomi
- Okunskap	- Möjligheter för barn
- Personal	- Fler användningsområden
- Oro	- Övrigt
- Övrigt	

Figur 17: Kategorier av utmaningar och möjligheter för bygglekplatser. Figuren visar vilka olika kategorier det finns av utmaningar och möjligheter. Under kategorierna finns flera faktorer, se kapitlet Bygglekplatsens utmaningar och möjligheter sid 79.

Bygglekplatsers *möjligheter för barn* är många och de sträcker sig över ett brett spektrum. De stora kategorierna är möjligheten till utmaningar, komma i kontakt med material, använda kroppen, kontakt med vuxna, att vara kreativ och möjligheten att vara sig själv. Se kapitlet Bygglekplatsens utmaningar och möjligheter sid 79. Genom att titta på hur möjligheterna för barnet hänger ihop och influerar varandra har jag försökt se om det finns något mönster eller om de har något gemensamt. Det de allra flesta ser ut att leda fram till är en ökad självständighet och ett bättre självförtroende hos barn.

RESONEMANG UTIFRÅN MÖJLIGHETER FÖR BARN PÅ BYGGLEKPLATSER:

Personalen på bygglekplatsen ser barnet och håller uppsyn, vilket ger möjlighet till säkert risktagande och därigenom möjlighet att testa sina förmågor. Detta kan i sin tur leda till förbättrad motorik, problemlösningsförmåga och riskbedömning. Ökad motorik kan leda till ökad självständighet. Förbättrad problemlösningsförmåga gör att de kan upptäcka att de klarar av saker på egen hand. Förbättrad problemlösningsförmåga kan även leda till att barn kan skapa på egen hand. Förbättrad riskbedömningsförmåga gör att de kan undvika verkliga faror. Det möjliggör också att de kan upptäcka att de klarar av saker på egen hand vilket kan öka deras självständighet och självförtroende. När de upptäcker att de klarar av saker kan de hitta något att vara bra på. De kan då skapa på egen hand vilket gör att de tar egna beslut, vilket kan leda till ökad självständighet. Att skapa eget kan även ge stolthet och i sin tur självförtroende. Att hitta något att vara bra på kan göra det lättare att vara sig själv vilket i sin tur kan leda till ökat självförtroende.

Kärnan av de möjligheter som bygglekplatser kan ge barn kan leda till en ökad självständighet och ett bättre självförtroende.

MÖJLIGHETER FÖR BARN:

- *Möjligheter till utmaningar*
- *Möjligheter att testa sina förmågor*
- *Ta risker under kontrollerade och säkra former*
- Ger barnet en trygg plats för risktagande, så det inte söker upp verkligt farliga miljöer
- *Bygga upp förmåga till riskbedömning och på så sätt kunna se eventuella risker utanför lekplatsen*
- *Att upptäcka att det klarar av saker på egen hand*
- Skapa medvetenhet kring material och hållbarhetstänkande
- Lära sig hantera material, så som eld och vatten
- *Träna motorik*
- Att hitta en plats där de får vara aktiva
- Utgår från barns naturliga sätt för inläring
- *Bemannad med personal - kan ge stöd, trygghet, frihet att testa utmaningar och motivation*
- *Bemannad med personal - det finns någon som ser barnet*
- Få utlopp för kreativitet och fantasi
- Testa sina idéer
- *Problemlösning*
- *Skapa något eget*
- Påverka omgivningen
- Att hitta en plats där de kan hålla på på egen hand
- En frizon i staden
- *Att hitta något att vara bra på*
- *Bestämma själv*
- *Känna stolthet*
- *Stärker självständighet och självförtroende*
- Samarbete med andra barn
- Löst material passar flera åldrar och olika utvecklingsnivåer

Figur 18: *Möjligheter för barn, som kan erbjudas på bygglekplatser.* De olika möjligheterna som bygglekplatser kan erbjuda barn. De kursiva har använts i resonemanget bredvid.

EKONOMI

Ett stort argument mot att bygglekplatser är möjliga att driva idag, 2019, är att de är för dyra (Frid 2019; Svensson 2019). Tonvikt läggs just vid kostnaden för personal. Flera av intervju-personerna menar dock att de inte tror att personalkostnaderna är så stora i förhållande till kostnader för andra lekplatser och att detta inte kan vara den egentliga anledningen till att det finns så få bygglekplatser idag (Samuelsson 2019; Stiber 2019; Frid 2019). Guldängens bygglek, som kostar ungefär 1,5 miljoner per år att driva, hade knappt någon anläggningskostnad och har ingen kostnad för skötsel. Förutom att Guldängen är en bygglekplats så fungerar den även som uteklassrum och ger på så sätt Malmös barn en plats där de genom erfarenheter kan lära sig om hållbarhet och hållbar utveckling (Stiber 2019). Går det att inkludera den samhällsekonomiska aspekten i frågan om ekonomin? Skulle det vara möjligt att inkludera alla fördelar som barn får via bygglekplatser i ekonomin? Samuelsson (2019) tog upp just denna faktor när hon pratade om ekonomin för verksamheter som bygglekar och parklekar. Hon är övertygad om att samhället vinner på att bedriva bygglek/parklek eftersom de skapar platser för barn där de kan känna en trygghet och stolthet, och att det i sin tur kan bidra till att färre personer ”hamnar snett” senare i tonåren (Samuelsson 2019). Dessutom kan bygglekplatser berika hela bostadsområdet (Staempfli 2009; Stiber 2019; Svensson 2019; Sjöstedt 2019; Nebelong 2019).

Det skulle vara intressant att ta fram en kalkyl över vad en bygglek skulle kosta i anläggning och drift och jämföra det med vad en traditionell lekplats generellt kostar i anläggning och skötsel och se om det blir skillnader ekonomiskt över tid. Ekonomi för bygglekplatser kan vara en utmaning, om det är så att de är dyrare än traditionella lekplatser på sikt. Det kan också vara en möjlighet om det är så att de är billigare totalt sett eller till och med samhällsekonomiskt lönsamma. Uppsatsen har gett upphov till fler frågor kring ekonomi som inte har rymts inom ramen för detta arbete.

BYGGLEKPLATSENS SÄKERHETSKRAV

Den hypotes jag hade innan och en bit in i arbetet med uppsatsen var att en stor bidragande orsak till varför det finns så få bygglekplatser idag är säkerhetskraven. Den tanken stämde delvis och delvis inte alls. Det finns en tro på många håll att standarderna (SS-EN 1176, 1177) skulle gälla även för bygglekplatser (Samuelsson 2019) men det har visat sig att så är inte fallet. Begreppet bygglekplats nämns inte ens i standarderna (SIS 2018). Begreppet äventyrslekplats nämns dock, vilket är applicerbart på bygglekplatser. Standarderna tillämpas däremot inte på äventyrslekplatserna förutom om de skulle ha prefabricerade lekredskap (ibid.). Detta borde innebära att om en bygglekplats har prefabricerade lekredskap så kan standarderna appliceras på dessa. Dock har jag under arbetet med uppsatsen inte stött på en enda bygglekplats med sådana lekredskap. Med detta sagt menas dock inte att ett fränkoppande av standarderna och ett undvikande av deras grundläggande säkerhetsaspekter bara är positivt. Säkerhetsaspekterna är ändå viktiga eftersom standardernas syfte är att reducera risken för allvarliga olyckor (ibid.).

I standarden (SS-EE 1176) står det att äventyrslekplatser är ”inhägnade, avstängningsbara lekplatser som drivs med personal” (SIS 2018, s. 18). Betyder detta att bygglekplatser ska vara inhägnade och avstängningsbara? Att det skulle vara ett krav är svårt att tro med tanke på att standarderna (SS-EN 1176, 1177) inte är lagar utan allmänna råd (Boverket 2015). I Karlstad har bygglekar alltid hållits inhägnade och avstängningsbara (Svensson 2019), på Rålambshovsparkens parklek i Stockholm är platsen för bygglek ”inhägnad” för att klara kraven men inte avstängningsbar (Samuelsson 2019) och på Guldängens bygglek har de inga krav alls vad gäller inhägnad (Stiber 2019). Det ser inte ut att finnas några specifika säkerhetskrav för bygglekplatser men att verksamheten ska ha personal är dock genomgående. Eftersom säkerhetskraven är otydliga för bygglekplatser finns det utrymme att tolka dem olika. Detta kan vara anledningen till att Guldängens bygglek, Kronoparkens bygglek och Rålambshovs parklek har olika restriktioner vad gäller inhägnad.

Säkerhetsfrågan ser ut att till stor del vara kopplad till aspekterna för oro vilket även är kopplat till okunskap. Inställningen att bygglek skulle vara farligt (Samuelsson 2019) kan kopplas till en bristande tro på barnets förmåga och även en okunskap om hur verksamheten drivs. Personalen är viktig och gör platsen trygg och säker (Allen of Hurtwood 1968; Lenninger & Olsson 2006; Staempfli 2009; Wänge Kjellsson 2019; Stiber 2019; Svensson 2019; Sjöstedt 2019; Samuelsson 2019). Dessutom verkar antalet olyckor på bygglekplatsen vara färre än de på den traditionella lekplatsen (Allen of Hurtwood 1968; Nilsson 1972; Sjöstedt 2019; Samuelsson 2019).

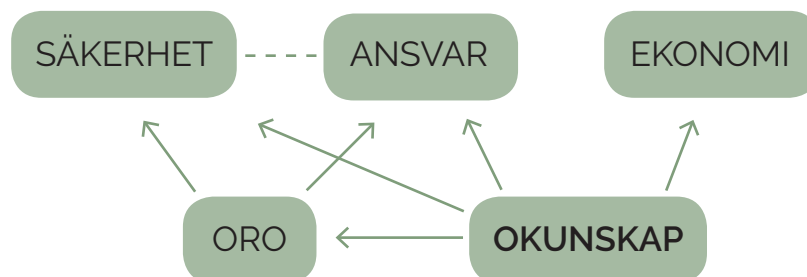
RELATIONEN MELLAN UTMANINGAR OCH MÖJLIGHETER

Flera av de aspekter av möjligheter och utmaningar för bygglekplatser finns med som både en möjlighet och utmaning. Säkerhet och ekonomi kan vara både möjligheter och utmaningar. Det kan dels handla om att de innefattar olika aspekter som både är positiva och negativa. Det kan också finnas olika perspektiv på samma fråga - vilket kan bero på okunskap eller olika intressen. Ett exempel: utmaning - en tro att standarden gäller för bygglekplatser (Samuelsson 2019), möjlighet - standarden gäller inte för bygglekplatser (SIS 2018).

Genom att titta på alla de aspekter som finns som utmaningar eller möjligheter kan det finnas en möjlighet att ”avhjälpa” utmaningar. Genom att hägna in bygglekplatsen så att den endast är tillgänglig då personal är på plats skulle kunna ha den effekt att det minskar oron kring säkerhet och risken för olyckor - med tanke på att personalen har uppsikt. Om inhägnaden dessutom är i form av ett plank, en mur eller liknande så att det förhindrar insyn till byggleken, så tar det bort problemet med att platsen kan se stökig ut och störa stadsbilden. Genom att se på både möjligheter och utmaningar med bygglekplatser skulle det vara möjligt att balansera dem mot varandra och på så sätt se vad som får störst relevans, det positiva eller negativa. Detta i likhet med hur riskbedömningsmetoderna Risk-benefit assessment och Hitta balansen är utformade [se sid 44].

DELSLUTSATS

Utmaningar inom säkerhet, ansvar och ekonomi framträder som anledningar till att det är svårt att bedriva bygglekplatser (Staempfli 2009; Frid 2019; Stiber 2019; Samuelsson 2019; Sjöstedt 2019; Svensson 2019; Crawley 2019). Många av deras faktorer bygger på någon form av okunskap, vilket i sin tur kan leda till oro. Det gör att en kunskapsöversikt över bygglekplatser skulle behöva tas fram där framför allt frågor gällande säkerhet, ansvar och ekonomi får extra fokus.

Figur 19: Utmaningar för bygglekplatser. Frågor inom säkerhet, ansvar och ekonomi framträder som anledningar till att det är svårt att bedriva bygglekplatser 2019. Dessa bygger på okunskap vilket i sin tur kan leda till oro kring säkerhet och ansvar. Säkerhet och ansvar är kopplade till varandra då oron för ansvar beror på säkerhetsaspekter.

Går det att tillgodose barns behov av utmaningar utan att bryta mot kraven på säkerhet på bygglekplatser?

Ja, det snabba svaret på frågan är att det är möjligt. Kraven på säkerhet är få om än obefintliga och på så sätt är de inte ett hinder för barnens behov av utmaningar.

Har barn dessa behov av utmaningar och vilka är de? Risktagande är en viktig del av barns utveckling men det är också betydande för lekens egenvärde. De olika utmaningarna kan delas in i Sandseter (2010) och Kleppes (2018) kategorier av riskfylld lek (se figur 7, sid 31). Hur kan behoven tillgodoses? De kan tillgodoses genom olika element i lekmiljön, se Kleppes (2018) sammanställning av Lekmiljöns element och deras erbjudande av utmaningar, figur 10, sid 33. Bryter de mot kraven? Alla dessa element går att utforma utan att de bryter mot säkerhetskrav för bygglekplatser.

Arbetsprocess och material

PLATSBESÖKEN

Platsbesöken har varit viktiga för arbetet med uppsatsen. De har gett en förståelse för hur två olika bygglekplatser, med olika förutsättningar och miljöer, kan se ut och fungera. De har visat att bygglekens verksamhet kan utformas på olika sätt med olika typer av anläggningar och att dessa kan anpassas efter olika behov av beständighet. Intervjuerna med personal på bygglekplatserna har bidragit till studien i stor utsträckning och platsbesöken har gjort informationen från intervjuerna tydligare. Guldängens verksamhet har en låg anläggningskostnad vilket möjliggör för en mer temporär plats för bygglek medan Kronoparkens verksamhet har funnits på platsen under en längre tid och har byggt upp en mer beständig miljö - som antagligen även har haft en högre anläggningskostnad.

PLATSANALYSERNA

Betyder resultaten från platsanalyserna [se sid 76] att Kronoparkens bygglek har ett större lekvärde än Guldängens? Det finns en problematik i att bedöma lekmiljöer utefter poängsättning där målet är att få så höga poäng som möjligt. Platser är olika och har olika typer av aktiviteter. Vissa är bredare i utbudet medan andra lekmiljöer är smalare i vad de erbjuder för lekmöjligheter. Detta påverkar inte kvalitén på lekvärdet i sig utan det beror på sammanhanget som miljön ingår i. Vid användande av poängräkning är det därför viktigt att ta hänsyn till att poängen kan vara missvisande. Det poängräkning exempelvis kan användas till är för att få en översiktlig bild för att se mönster över en kommuns lekplatsers styrkor och svagheter (Beckman 2018). Detta är något som jag inte var medveten om vid början av arbetet med uppsatsen. Att analysera de platser som besöktes verkade vara relevant och ge kunskap om hur platserna ska värderas. Nu i efterhand visar det sig att poängen knappt bidrar med material.

Diskussionen om att det kan vara problematiskt att poängsätta lekmiljöer går även delvis att applicera på metoden *element som erbjuder utmaningar i lekmiljön*, även om den inte innehåller poäng. Det analysen visar är just vilka element som finns i miljön men den säger

egentligen ingenting om lekvärdet. Dock skulle jag säga att den ändå ger mer intressant material än vad de andra analyserna gör. Den ger en någorlunda god överblick över den fysiska miljön på platsen.

Alla fyra analyserna baserades på platsbesöken som utfördes under vinterhalvåret. Detta kan i stor grad ha påverkat resultaten i analyserna då det kunde vara svårt att se platsernas alla kvalitéer. Vid besöket på Kronoparken täcktes platsen av 30 cm snö och gjorde det svårt att få en korrekt förståelse för miljön. Guldängen, som har mycket odlingar sommartid, fick antagligen en orättvis bedömning i kategorierna för vegetation.

INTERVJUERNA

Intervjuerna har bidragit till uppsatsen med olika perspektiv på frågor som behandlats och framför allt har de gett nya perspektiv i relation till vad som har varit möjligt att finna i litteraturen. De flesta personerna har jobbat praktiskt med barn eller lekmiljöer på ett eller annat sätt, de andra har jobbat med dessa frågor utifrån ett planeringsperspektiv- eller förvaltningsperspektiv. De intervjuer som har bidragit till information om bygglekplatser har varit extra värdefulla då det har varit svårt att hitta litteratur inom området som har varit tillfredsställande för att få en god förståelse för hur byggleksverksamheten fungerar och är utformad.

De personer som intervjuats har intressanta och relevanta erfarenheter för uppsatsen. De flesta av personerna är mycket engagerade i frågor kring barns lek och därav har de också mycket åsikter kring det. Det har emellanåt varit svårt att skilja på åsikter och faktiska erfarenheter.

LITTERATUREN

Den litteratur som använts i uppsatsen är av olika slag. Som en grund har vetenskapliga artiklar och material från forskare använts och sedan kompletterats med andra källor, till stor del från personer med relevant erfarenhet, från myndigheter och lagar. Det kan finnas en risk, lika som hos intervjupersonerna, att vissa källor drivs så mycket av engagemang att källorna till stor del består av åsikter. I urval av källor har ett försök gjorts i att välja källor där personerna bakom har erfarenheter som gör dem relevanta för uppsatsens undersökning.

SLUTSATS OCH VIDARE STUDIER

I relation till frågeställningen *Går det att tillgodose barns behov av utmaningar utan att bryta mot kraven på säkerhet på bygglekplatser?* väcks en ny. Bygglekplatserna kan erbjuda barn de möjligheter till utmaningar som de vill ha och behöver, men är det möjligt för barn att besöka dessa miljöer - är det möjligt att bedriva bygglekplatser i Sverige idag, 2019, och framöver? Några enstaka bygglekplatser finns men exempelvis Guldängen har det svårt med finansieringen (Stiber 2019) och många har stängts ner de senaste decennierna (Lenninger & Olsson 2006; Samuelsson 2019). Det är svårt att svara på frågan. Teoretiskt sett är det fullt möjligt och det finns som sagt exempel. Det problematiska verkar vara att få genom uppförandet av nya bygglekplatser och att skapa en verksamhet som håller över tid.

UNDERLAG SOM BEHÖVS FÖR DE SVENSKA BYGGLEKPLATSERNAS FRAMTID:

- Det behövs på politisk nivå tas fram ett kunskapsunderlag som tar upp frågor om bygglekplatsens värden och säkerhetskrav, för att underlätta för uppförande, planering och drift.
- Det behövs en kalkyl över kostnader för planering, anläggning och drift och för de samhällsekonomiska vinsterna som bygglekplatser kan bidra med. Detta kan sedan ställas i relation till vad en traditionell lekplats kan kosta för att se på eventuella skillnader.
- Om det är möjligt att ta fram ett klagande av ansvarsfrågan för bygglekplatser och vad som skulle hända i ett eventuellt rättsfall skulle det kunna underlätta arbetet med dem.

I och med att bygglekplatskonceptet fungerar i många andra länder så skulle en studie av dem och deras verksamhet i relation till ländernas säkerhetsregleringar och ekonomi vara intressant. Detta skulle kunna verka som inspiration till en utveckling av de svenska bygglekplatserna.

Referenser

INTERVJUPERSONER:

Mer detaljerad information om intervjupersonerna finns i avsnittet Metod: Intervjustudie, se sid 20.

Crawley, Emma (2019). Lärare och miljöpsykolog. Intervju, Alnarp, 2019-01-23

Frid, Sara (2019). Landskapsarkitekt. Intervju, Malmö, 2019-02-06

Nebelong, Helle (2019). Landskapsarkitekt. Intervju, Köpenhamn, 2019-03-29

Samuelsson, Barbro (2019). F.d. parklektspersonal. Intervju, Stockholm, 2019-01-25

Sjöstedt, Jenny (2019). Parklektspersonal. Intervju, Karlstad, 2019-01-28

Stiber, Sara (2019). Bygglektspersonal. Intervju, Malmö, 2019-02-13

Svensson, Bo (2019). F.d. parklektspersonal. Intervju, Karlstad, 2019-01-28

Wånge Kjellsson, Anders (2019). Verksamhetschef på naturskola. Intervju, Lund, 2019-01-21

REFERENSLISTA:

AdBåge, E. (2018). *Gropen*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Allen of Hurtwood, L. (1968). *Planning for play*. London: Thames and Hudson.

Allen of Hurtwood, L. (u.å.) *Archive: Lady Allen Adventure Playground Chelsea, Circa 1970s* [video]. London Play. <https://www.youtube.com/watch?v=1pqMXplAI9Y>

Alliance for Childhood (2010). *Playwork: An Introduction* [video]. http://www.allianceforchildhood.org/playwork_video [2019-03-02]

Alvehus, J. (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: En handbok*. Stockholm: Liber AB.

Ball, D. J. (2002). *Playgrounds - risk, benefits and choices*. London: Middlesex University. http://www.hse.gov.uk/research/crr_pdf/2002/crr02426.pdf [2018-12-05]

Beckman, M. (2018). *Lek på riktigt: Om att sluta bygga lekplatser och börja skapa rikare lekmiljöer*. Örebro kommun: Digifys. <https://www.lund.se/globalassets/naturskolan/grona-skolgardar/lek-pa-riktigt-skrift.pdf> [2019-02-27]

Bergström, M. (1997). *Svarta och vita lekar, kaos och ordning i hjärnan: om det lekande barnet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

BFS 2011:6. *Boverkets byggregler: Skydd mot olyckor vid fasta lekredskap på tomter*, kap 8:93. Karlskrona: Boverket.

Boverket (2015). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Karlskrona: Boverket. <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2015/gor-plats-for-barn-och-unga-bokversion.pdf> [2018-11-27]

Boverket (2017). *Säkerhet vid användning*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/regler-om-byggande/boverkets-byggregler/sakerhet-vid-anvandning/> [2018-11-30]

Boverket (2018). *Regler för lekplatser och lekredskap*. <https://www.boverket.se/sv/byggande/sakerhet/barnsakerhet-och-personsakerhet/lekplatser-och-lekredskap/> [2018-11-07]

Brussoni, M. et al. (2015). What is the relationship between risky outdoor play and health in children? A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 12, ss. 6423-6454. doi: 10.3390/ijerph120606423.

Brussoni, M., Olsen, L. L., Pike, I. & Sleet, D. A. (2012). Risky Play and Children's Safety: Balancing Priorities for Optimal Child Development. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 9, ss. 3134-3148. doi: 10.3390/ijerph9093134.

Brandt, K. & Landström Petersen, T. (2018). *Lek på allvar: Bygglekplatsen i relation till barns lek, utveckling och säkerhet*. Kandidatuppsats, Landskapsarkitektur. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet. <http://stud.epsilon.slu.se> [2018-11-21]

- Crawley, E. (2017). En ny förskolegård i Karlstad. *Emmajord* [webbsida med inlägg], 6 september. <http://www.emmajord.se/category/hitta-balansen/> [2019-08-19]
- Gill, T. (2013). The wobbly bridge revisited, or the problem with playground standards. *Rethinking childhood* [webbsida med inlägg], 29 april. <https://rethinkingchildhood.com/2013/04/29/wobbly-bridge-revisited-playground-standards/#more-3083> [2018-12-04]
- Gill, T. (2018). What is more dangerous, an adventure playground or a conventional playground? *Rethinking childhood*, 19 april. <https://rethinkingchildhood.com/2018/04/19/risk-dangerous-playwork-adventure-conventional-playground/#more-6715> [2019-01-04]
- Gillham, B. (2008). *Forskningsintervjun: tekniker och genomförande*. Lund: Studentlitteratur.
- Göteborgs Stad (u.å.). *Bygglekplatsen i Biskopsgården*. <https://goteborg.se/wps/portal/start/kultur-och-fritid/fritid-och-natur/parker-lekplatser/lekplatser/hitta-lekplatser> [2019-08-22]
- Hagemann, S. (2006). Kanon skrammel. *Børn og unge*, (27). www.boernogunge.dk/internet/boernogunge.nsf/0/BEE13A7011A28455C12571D-2002F3A32?opendocument [2018-11-07]
- Hallemar, D. (2018). Barnen blir aktivister i Emma Adbåges bilderbok. *Expressen*, 19 November. <https://www.expressen.se/kultur/ungkultur/barnen-bli-aktivister-i-emma-adbages-bilderbok> [2019-02-20]
- Harper, N. J. (2017). Outdoor risky play and healthy child development in the shadow of the "risk society": A forest and nature school perspective. *Child and Youth Services*, 38(4), ss. 318-334. doi: 10.1080/0145935X.2017.1412825.
- Health and Safety Executive (2012). *Children's play and leisure: promoting a balanced approach*. <http://www.hse.gov.uk/entertainment/childrens-play-july-2012.pdf> [2019-08-14]
- Henriksson, S. E. & Castenfelt, R. (2009). *Säkra lekplatsen: Olycksförebyggande utformning av lekplatser och lekredskap*. Stockholm: SKL Kommentus.
- International School Grounds Alliance (2017). *Risk in play and learning: Ubud-Höör declaration*. <http://www.internationalschoolgrounds.org/risk> [2019-08-21].
- Jansson, M. (2016a). Lekplatsen är död: länge leve lekplatsen. *Movium*, 22 september. <http://www.movium.slu.se/kronikor?page=8&article=lekplatsen-ar-dod-lange-leve-lekplatsen> [2019-08-14]
- Jansson, M. (2016b). Lekplatser idag och i framtiden: tankar om hållbar utveckling. I Jansson, M & Klintborg Ahlklo, Å. (red.) *Plats för lek: Svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: Svensk byggtjänst, ss. 148-177.
- Jansson, M., Bucht, E. & Bodelius, S. (2016). Fri lek och fasta normer: om lekplatsernas reglering. I Jansson, M. & Klintborg Ahlklo, Å. (red.) *Plats för lek: Svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: Svensk byggtjänst, ss. 72-93.
- Jansson, M. & Klintborg Ahlklo, Å. (red.) (2016). *Plats för lek: Svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: Svensk byggtjänst.
- Kleppe, R. (2018). *One-to-three-year-olds' Risky Play in Early Childhood Education and Care*. Diss. Oslo: Oslo Metropolitan University. <https://oda-hioa.archive.knowledgearc.net/bitstream/handle/10642/5890/A-18-7-manus-Kleppe-1204.pdf?sequence=3&isAllowed=y> [2018-12-18]
- Konsumentverket (2008). *Olyckor på lekplatser och skolgårdar - skadefakta*. <https://www.konsumentverket.se/globalassets/publikationer/produkter-och-tjanster/barnprodukter-och-leksaker/skadefakta-olyckor-pa-lekplatser-och-skolgardar-2008-konsumentverket.pdf> [2018-11-07]
- Konsumentverket (2016). *Regler för lekplatser och lekredskap*. Karlstad: Konsumentverket. <https://www.konsumentverket.se/globalassets/publikationer/produkter-och-tjanster/sport-fritid-och-skyddsutrustning/regler-lekredskap-lekplatser-konsumentverket.pdf> [2018-11-07]
- Kulturministeriet (2006). *Kulturkanonen*. https://kum.dk/uploads/tx_templavoila/KUM_kulturkanonen_OK2.pdf [2019-01-07]
- Leeds Beckett University (2019). *Childhood Development and Playwork*. https://courses.leedsbeckett.ac.uk/childhooddev_playwork/#international-02a441b4-4ba6-4e24-8eb3-70f656879b3b [2019-03-12]
- Lenninger, A. & Olsson, T. (2006). *Lek äger rum: planering för barn och unga*. Stockholm: Formas förlag.

- Lunds kommun (2018). *Utemiljön vid förskolor i Lunds kommun: Råd och riktlinjer*. <https://www.lund.se/globalassets/naturskolan/grona-skolgardar/utemiljo-vid-forskolor-antagen-i-kf-180322.pdf> [2019-03-22]
- Lunds kommun (2019). *Frågor och svar kring lekplatsolyckan i Stadsparken*. <https://www.lund.se/nyheter-och-nyhetsarkiv/2019/fragor-svar-kring-lek-platsolyckan-i-stadsparken/> [2019-08-28]
- Marhenke, Å., Lenninger, A., Olsson, T. & Åkerblom, P. (2000). Risk för lek! *Gröna fakta*, (4). <http://www.movium.slu.se/system/files/news/7623/files/Fakta2000-4.pdf> [2018-11-22]
- Malmö Stad (2011). *Lekvärdesfaktor för förskolegårdar i Malmö: med syfte att nå en hög lekqualitet*. <https://www.lund.se/globalassets/naturskolan/grona-skolgardar/lekvardesfaktor-for-forskolegardar-i-malmo.pdf> [2019-02-18]
- Malmö Stad (2016). *Friytör vid förskolor och skolor: riktlinjer från Stadsbyggnadsnämnden i Malmö*. <https://malmo.se/download/18.4cc94c3815be8cd0d0b1b977/1497247613258/Friytor%2Bvid%2Bförskolor%2Boch%2Bskolor.pdf> [2019-02-18]
- Malmö Stad (u.å.). *Utemiljö vid förskolor i Malmö: ett verktyg för planering, utformning och bygglovgranskning*. <https://docplayer.se/68534665-Utemiljo-vid-forskolor-i-malmo-ett-verktyg-for-planering-utformning-och-bygglovgranskning.html> [2019-02-18]
- Mårtensson, F. (2004). *Landskapet i leken: En studie av utomhuslek på förskolegården*. Diss. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet. <https://pub.epsilon.slu.se/803/1/Fredrika20050405.pdf> [2019-02-07]
- Mårtensson, F. (2013). Vägledande miljödimensioner för barns utomhuslek. *Socialmedicinsk tidskrift*, (4), ss. 502–509. <http://www.socialmedicinsk-tidskrift.se/index.php/smt/article/view/1027> [2019-01-24]
- Nationalencyklopedin (u.å.). *Risk*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/risk> [2019-08-13]
- Nationalencyklopedin (u.å.). *Lekplats*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/lekplats> [2019-08-14]
- Nilsson, N. (1969). *Plats för lek*. Stockholm: Aronzon-Lundin AB.
- Nilsson, N. (1972). *Bygglekens ABC*. Uddevalla: Bohusläningens AB.
- Norén-Björn, E. (1977). *Lek, lekplatser, lekredskap: en utvecklingspsykologisk studie av barns lek på lekplatser*. Stockholm: Lekmiljörådet.
- Norén-Björn, E. (2016). Barn väljer med sina fötter - observera och testa leken. I Jansson, M & Klintborg Ahlklö, Å. (red.) *Plats för lek: Svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: Svensk byggtjänst, ss. 14-33.
- Olsson, T. (2010). Lekens natur. *Gröna fakta*, (7). <http://www.movium.slu.se/system/files/news/7546/files/fakta2010-7.pdf> [2018-12-10]
- Play Safety Forum (2014). *Risk-Benefit Assessment Form*. www.playengland.org.uk/wp-content/uploads/2015/10/psf-risk-benefit-assessment-form-worked-example.pdf [2018-12-03]
- Qvennerstedt, B. (2004). *Dubbelt så bra: hälften så dyrt. Hälften så dyrt: dubbelt så bra*. <http://www.ipa-sweden.org/material/halftendubbelt.pdf> [2019-01-22]
- Rasmussen, K. (2013). Skrammellegepladsen i Emdrup: 70 års jubileum. *Legepladsen* (4), ss. 8-10.
- Sandseter, E. B. H. (2010). *Scary funny - A Qualitative Study of Risky Play Among Preschool Children Title*. Norwegian University of Science and Technology. Diss. Trondheim: Norwegian University of Science and Technology. https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/270413/322544_FULLTEXT02.pdf?sequence=1&isAllowed=y [2018-11-08]
- Sandseter, E. B. H. & Kennair, L. E. O. (2011). Children's Risky Play from an Evolutionary Perspective: The Anti-Phobic Effects of Thrilling Experiences. *Evolutionary Psychology*, 9(2), ss. 257–284. www.ejournal.net [2019-01-11]
- Schultze Henriksen, O. (2006). *Skrammellegepladsen*. <http://www.paedhist.dk/Documents/Skrammellegepladsen.pdf> [2019-03-12]
- SFS 1993:1617. *Ordningsslagen*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SFS 2003:778. *Lagen om skydd mot olyckor*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SFS 2004:451. *Produktsäkerhetslagen*. Stockholm: Finansdepartementet.
- SFS 2010:900. *Plan- och bygglagen*. Stockholm: Finansdepartementet.

Socialdepartementet (2003). *Från barnolycksfall till barns rätt till säkerhet och utveckling* (SOU 2003:127). Stockholm: Socialdepartementet.

Staempfli, M. B. (2009). Reintroducing Adventure Into Children's Outdoor Play Environments. *Environment and behavior*, 41(2), ss. 268-280. https://www.researchgate.net/publication/249624519_Reintroducing_Adventure_Into_Children's_Outdoor_Play_Environments [2018-11-06]

Stephenson, A. (2003). Physical Risk-taking: Dangerous or endangered? *Early Years*, 23(1), ss. 35-43. doi: 10.1080/0957514032000045573

Stockholms Stad (u.å.). *Hitta och jämför lekplatser och parklekar*. <https://www.stockholm.se/-/Jamfor/?enhetstyp=9da341e4bdc64b519563e65dd-c2f7434&slumpfro=1074346468&sekundaraval=Med+personal&ingetsekundartval=0> [2019-08-10]

Sutton, L. (u.å.). *Adventure Playgrounds: a children's world in the city*. <http://adventureplaygrounds.hampshire.edu> [2019-02-25]

Svenska Dagbladet (2018). *En fristad även för blyga och fisiga*, 27 november. <https://www.svd.se/en-fristad-aven-for-blyga-och-fisiga> [2019-02-20]

Swedish Standard Institute (SIS) (2018). *Lekredskap: standardsamling 2: 2018*. (SS-EN 1176, SS-EN 1177). Stockholm: SIS, Swedish Standard Institute.

UNICEF Sverige (2009). *Barnkonventionen*. Stockholm: UNICEF Sverige. <https://unicef.se/rapporter-och-publikationer/barnkonventionen> [2018-11-30]

UNICEF Sverige (u.å.). *Barnkonventionens historia*. Stockholm: UNICEF Sverige. <https://unicef.se/barnkonventionen> [2019-03-11]

Utemiljövärde (2018). *Utemiljövärde: kvalitetssäkra din utemiljö*. <https://www.utemiljovarde.se> [2019-02-18]

Voce, A. (2008). Risky play prepares kids for life. *The Guardian*, 6 August. <https://www.theguardian.com/society/2008/aug/06/children.play>.

Växtväcket (2019). *Guldängen*. <http://www.vaxtvarket.se/guldangen/> [2019-08-11]

Wilson, P. (2010). *The Playwork Primer*. College Park: Alliance for Childhood. http://www.allianceforchildhood.org/sites/allianceforchildhood.org/files/file/PlayworkPrimer_2010.pdf [2019-03-12]

Bilagor

Bilaga 1: Lekvärdesfaktor
- analysverktyg och genomförande av analys

Bilaga 2: Utemiljövärde
- analysverktyg och genomförande av analys

Bilaga 3: OPEC - Outdoor Play Environment Categories
- analysverktyg och genomförande av analys

BILAGA 1: LEKVÄRDESFAKTOR

Malmö stad tog under 2011 fram ett analysverktyg för förskolegårdar - lekvärdesfaktorn. Den kommer ur det miljömål som Malmö stad tog fram i deras Miljöprogram 2009-2010 och det lyder ”Att alla barn ska ha möjlighet att leka utomhus i hälsosamma och inspirerande miljöer.” Flera förvaltningar arbetade fram verktyget som är ”avsedd att användas vid granskning av bygglovsritningar av förskolegårdar inför bygglovsgivning och som ett av underlagen vid framtagande av nya detaljplaner. Syftet är att nå en hög lekkvalitet på förskolegårdarna.” (Malmö Stad 2011, s. 2)

Lekvärdesfaktorn är uppdelad i sju aspekter för förskolegårdens kvalitet och poängsätter dessa. Poängen ligger mellan -1 och +1 och vid behov kan halva poäng ges. Vid sammanställningen av poängen ses ett resultat mellan +3 och +5 som en bra nivå för förskolegårdar (Malmö Stad u.å.).

Malmö stad har som riktlinjer att en förskolegård bör minst ha en yta på 30 m² per barn. Vid den mängden av yta för barnen kan den ge en bra lekkvalitet med god variation utan att utsättas för för högt slitage (Malmö Stad 2011).

Lekvärdesfaktorn är tagen från dokumentet Utemiljö vid förskolor i Malmö - ett verktyg för planering, utformning och bygglovsgranskning (Malmö Stad u.å.).

1. Friyta

30 m² friyta/barn och/eller minimum 2000 m² samlad friyta på förskolegården ska efter strävas för att ge tillräckligt utrymme för barnens lek samt för att inte slitaget på gården ska bli för stort. Slits lekmiljöerna förlorar de väsentligt i lekvärde. Till friytan räknas de ytor som barnen har tillgång till och kan använda vid sin utevistelse. Ytor för exempelvis förrådsbyggnader, bil- och cykelparkering och ytor för leveranser där barnen inte kan vistas, räknas bort.

- +1 Gården är ≥ 30 m²/barn och ≥ 2000 m² totalt.
- 0 Gården är 25-30 m²/barn och ca 2000 m² totalt.
- 1 Gården är ≤ 25 m²/barn och ≤ 2000 m² totalt.

2. Zonering av gården

En gård bör ha tre zoner som barnen kan röra sig fritt mellan, och som erbjuder fler och mer varierade lekmöjligheter efter hand som barnen utvidgar sitt territorium. Närmast huset finns den trygga zonen, längst ut ligger den vilda zonen och däremellan finns den vidlyftiga zonen.

- +1 Gården har egenskaper från alla tre zonerna.
- 0 Gården har egenskaper från två av zonerna.
- 1 Gården upplevs endast som en zon.

3. Tillgänglighet

- +1 Även rörelsehindrade kan ta sig runt förskolebyggnaden och ut på stora delar av gården, till områden i alla förskolegårdens zoner. Markmaterialet möjliggör

att rörelsehindre kan komma intill de flesta av gårdens lekredskap. Ett flertal av lekredskapen är möjliga för rörelsehindre att använda på egen hand. Färgsättning med kontraster ökar orienterbarheter för barn och vuxna med nedsatt syn.

- 0 Rörelsehindre kan röra sig runt byggnaden och utnyttja en större del av gården på egen hand. Det finns exempel på lekredskap som är tillgängliga även för funktionshindrade.
- 1 Rörelsehindre kan inte ta sig runt byggnaden på egen hand. På grund av markens utformning kommer rörelsehindre inte fram till lekredskapen och kan heller inte använda dessa.

4. Vegetation och topografi

- +1 Minst hälften av gården har varierad topografi. Det finns ytor med naturlig vegetation eller planterad varierad vegetation som går att leka i. Det finns platser för lek i såväl soliga lägen som i skugga.
- 0 Gård med enstaka kulle. Den största delen av vegetationen går inte att leka i, men en del av vegetationen är lekbar. Delar av gården ligger i skugga.
- 1 Platt gård med vegetation som inte går att leka i. I stort sett hela gården har samma solförhållanden, den är antingen solbelyst eller ligger i skugga.

5. Integrering av lekutrustning i landskapet

- +1 På ett flertal ställen finns exempel på lekredskap som är integrerade i landskapet. Dessa står således inte inom inramade ytor för lek. Naturliga partier av gårdens landskap kan användas som lekutrustning.
- 0 Det finns lekredskap som är integrerade i landskapet, men de flesta står inom avgränsade områden utan kontakt med det omkringliggande landskapet.
- 1 I princip all lekutrustning står inom inramade lekområden. Landskapet utanför detta erbjuder en torftig lek- miljö.

6. Möjlighet till förståelse av sin omvärld

- +1 Gården förändras under året och det finns olika saker för barnen att göra här under de olika årstiderna. Det finns löst material för barnen att använda och möjlighet för konstruktionslek med exempelvis vatten och sand. Det finns odlingsmöjligheter på gården och någon naturlig/ vild miljö där barnen kan följa kretsloppet.
- 0 Ett flertal naturliga inslag på gården förändras med årstiderna. Delar av gården är möjlig för barnen att undersöka och påverka. Det finns någon form av praktiskt exempel på hur omvärlden fungerar, exempelvis odling.
- 1 Den största delen av gården är hårdgjord och inte möjlig att påverka. Färdiga lekredskap och anvisade lekytor styr leken.

(7. Utsikt över grönska/Samspel mellan ute och inne)

- +1 Både små och stora barn har god utsikt över grönska inifrån förskolebyggnaden. Lågt placerade fönster gör att barnen kan se rakt ut. Utgångar till gården finns från

såväl kapprum, som från verksamhetsrummen. Direktkontakten gör det lätt att flytta ut den pedagogiska verksamheten.

- 0 Barnen kan uppleva grönska inifrån avdelningarna. Direktutgångar finns från kapp rummen till gården.
- 1 Ingen eller nästan ingen grönska upplevs inifrån avdelningarna. Det finns inga direktutgångar till gården utan barnen måste invänta personal för att få tillgång till gården i dess helhet.

Aspekt 7. Utsikt över grönska/Samspel mellan ute och inne är inte relevant för de platser jag analyserar eftersom det hos dem endast är utemiljöerna som används av barnen. Detta gör att jag har valt att ta bort aspekt 7 i analysen.

LEKVÄRDESFAKTOR APPLICERAD PÅ KRONOPARKENS BYGGLEKSOMRÅDE

1 - Friyta: - 1

motivering: Friytan för byggleken är ca 760 kvm vilket är under 2000 kvm. Antal barn som vistas på området varierar stort och i intervju med Jenny Sjöstedt (2019) som jobbar på Kronoparkens parklek anger hon att det en sommardag kan vara mellan 40 till 200 barn på parkleken. Parkleken innefattar dock större område än bara byggleken. Detta gör att jag beräknar antalet kvm/barn att vara under 25 kvm.

2 - Zonering av gården: +0,5

motivering: Närmast ekohuset finns många sittplatser och verkar vara en lugnare yta som antagligen har högre närvaro av vuxna (trygga zonen), bredvid ligger kojbygget där barnen har möjlighet att gå in i leken och använda sin fantasi (vidlyftiga zonen) och längst bort i den kuperade delen finns möjlighet att komma ifrån (vilda zonen). Denna zon kan dock inte ses som vild, endast som delvis undanskymd med en del vegetation. Detta gör att jag anser att gården kan ses som 2,5 zoner, vilket ger 0,5 poäng.

3 - Tillgänglighet: 0

motivering: Bygglekens område är delvis kuperat vilket gör att det inte är tillgängligt för alla, men större delen av gården har ytor som är tillgängliga och vid snickarborden finns möjlighet för alla att delta i snickrandet. Flera av odlingsytorna är upphöjda.

4 - Vegetation och topografi: 0

motivering: På området finns lite vegetation och den största delen av den går inte att leka i. Slutningen bidrar till variation och stora delar av området ligger i skugga av omgivande träd, vilket även ger variation i solförhållanden.

5 - Integrering av lekutrustning i landskapet: 0

motivering: Större delen av odlingen är integrerad i landskapet, men de allra flesta av lekredskapen ligger avskilt från det. Träden som står söder om stängslet omger byggleken och skapar till viss del ett tak, vilket bidrar till rumsligheten. Detta gör att jag anser att 0 poäng är rättvist för platsen.

6 - Möjlighet till förståelse av sin omvärld: +1

motivering: Byggleksområdet har flera möjligheter till förståelse av sin omvärld., så som

kojbyggandet och snickarborden, eldstaden, odlingarna och hönsen som går lösa på området. Jag anser att hönsen bidrar till den ”vilda miljö där barnen kan följa kretsloppet”.

Totalt: +0,5

LEKVÄRDEFAKTOR APPLICERAD PÅ GULDÄNGENS BYGGLEK

1 - Friyta: 0

motivering: Friytan är ca 1670 kvm vilket är under 2000 kvm, men ändå inte långt ifrån. Utanför byggleken finns en park som kan användas av barnen, dock inte av byggleken, vilket gör att friytan kan ses som större än 1670 kvm. Antalet barn på byggleken varierar och under terminerna är det oftast förskolegrupper som kommer på besök. Om 50 barn skulle vistas på byggleken, vilket antagligen är högt räknat, skulle de ha en friyta på ca 33 kvm/barn. Detta gör att jag anser att 0 poäng är rättvist för byggleken.

2 - Zonering av gården: 0

motivering: Området har olika delar så som bygglek, odling, sitta runt elden och även ”terrasser” uppe på taket. Odlingen och sittytorna (även inkluderat taket) kan ses om den trygga zonen medan byggleken kan ses mer som den vidlyftiga zonen. Någon typ av vild zon finns inte.

3 - Tillgänglighet: 0

motivering: Bygglekens område är platt med gräs, vilket skulle kunna vara tillgängligt för de flesta. Taket är inte tillgängligt för de som inte kan klättra på en steg. Det finns inga snickarbord så som det finns på Kronoparkens byggleksområde, men kojorna är låga och antagligen möjliga för rullstolsbundna att delta vid. Alla odlingar är upphöjda. Detta gör att jag anser att 0 poäng är rättvist för byggleken.

4 - Vegetation och topografi: -1

motivering: Hela området är platt förutom taken på containrarna som bildar en terrass. Vegetationen är knappt lekbar förutom enstaka klätterträd och odlingarna. Området är solbelyst i stort sett hela dagen.

5 - Integrering av lekutrustning i landskapet: -0,5

motivering: ”Lekutrustningen” (jag syftar på all typ av utrustning/element) på byggleken är inte integrerad med landskapet eftersom det endast är en stor gräsyta om byggleken ligger på. ”Lekutrustningen” är emellertid inte indelad i specifika inramade områden utan de flyter ihop och skapar inga gränser. Kojbygget finns över större delen av området. Detta gör att jag anser att -0,5 poäng är rättvist.

6 - Möjlighet till förståelse av sin omvärld: +1

motivering: Byggleken har flera aspekter som bidrar till större förståelse av sin omvärld. På taket finns bikupor och de används som en pedagogisk del för förskolegrupperna som besöker byggleken. Det finns många odlingar med stor variation av arter och de används också delvis pedagogiskt. Några större kojor har små bassänger för lek med vatten. Byggleken erbjuder konstruktionslek. Eldstaden ger en förståelse för elden.

Totalt: -0,5

BILAGA 2: UTEMILJÖVÄRDE

Verktyget är framtaget av Karlstad kommun i samarbete med Örebro kommun och det fungerar som ett värderings- och kommunikationsstöd. Syftet med verktyget är att skapa platser för barnen, med barnperspektiv och barnens perspektiv. Fokus läggs på det som är viktigt för barnens utveckling och hälsa (Utemiljövärde 2018).

Verktyget är inspirerat av Malmö Stads verktyg Lekvärdesfaktor och är än så länge inte implementerat i Karlstad kommun, men finns tillgängligt och ska förhoppningsvis på sikt bli använt i större omfattning (Crawley 2019).

Verktyget består av flera delar: Värdering av befintlig utemiljö för grundskola f-6, bygglovsvärde - värdera en landskapsritning eller tomt inför byggnation, värdering av befintlig utemiljö vid förskola och värdering av befintlig utemiljö vid högstadium (Utemiljövärde 2018). Den del som används i detta arbete är: Bygglovsvärde - Värdera en landskapsritning eller tomt inför byggnation. Den används ”för bedömning av kvalitet på landskapsritningar eller kvalitet på tomter i tidiga skeden” (Utemiljövärde 2018).

Analysverktyget är hämtat från: <https://www.utemiljovarde.se/karlstad-kommun/Bygglovs>

1. Friyta

30 m friyta/barn eftersträvas för att ge tillräckligt utrymme för barnens lek samt för att inte slitaget på gården ska bli för stort. Slits lek miljöerna förlorar de väsentligt i lekvärde. Barn behöver möjlighet att få upp hög fart. Det kan man inte på allt för liten yta. Är den däremot för stor finns, åtminstone i staden risk för att det blir många jämnåriga barn på en och samma yta.

- +1 Friytan är minst kommunpolicy m/barn
- 0 Friytan är mindre än kommunpolicy m men som minst 3000m totalt.
- 1 Friytan är under kommunpolicy m/barn och mindre än 3000 m totalt.

2. Topografi

På en bra förskole- och skolgård har stora delar av gården en varierad topografi, både genom markens uppbyggnad och genom byggda element där barnen kan röra sig i höjddled. En varierad topografi bäddar för varierad lek. Kullar, sluttningar, diken, tunnlar, murar, plattformar och trappor stimulerar till att springa, kana, rulla, krypa och hoppa. Topografin bidrar också till gårdens rumslighet och bryter upp stora ytor till mer intressanta och barnvänliga små rum där leken tar fart. Topografin tillsammans med vegetation bygger upp ett landskap som olika lekbaser kan integreras i.

- +1 Mer än hälften av gården består av nivåskillnader (terrasseringar, kullar, svackor) så att gården har varierad topografi. Naturlig topografi och ojämnheter i marken har tagits tillvara eller återskapats och markmaterialet är varierat. Lekbaser är till stor del integrerade i landskapet.

- 0 Mindre än hälften av gården präglas av varierad topografi och gestaltning, majoriteten av lekbaserna står inom avgränsade områden utan kontakt med det omkringliggande landskapet. Det finns endast ett fåtal eller små nivåskillnader.
- 1 Gården är till stor del platt, med ensidiga markmaterial. Lekbaserna står inom ett inramat lek område utan kontakt med buskar eller träd. Det saknas naturliga element som kan användas vid leken och gården är förutbestämd för en särskild typ av lek.

3. Vegetation och Skugga

Rik vegetation är avgörande för att en förskole- och skolgård ska vara funktionell, trivsamt och intressant. Träd och buskar skapar rumslighet och en trevlig atmosfär. De ger skugga och bidrar till årstidsväxlingar och olika sinnesupplevelser genom bland annat blommor, bär och färgglada löv. Rika naturmiljöer och odlingsytor skapar möjlighet för att lära sig hur vår planet fungerar med till exempel de olika kretsloppen och hur vi får mat på bordet. Dessutom bidrar växtligheten med lösa material som blad, kvistar och frön som kan användas i leken.

- +1 Mer än hälften av skolgården har naturkaraktär. Vegetation skapar också rumslighet för många olika aktiviteter. Det finns flera möjligheter för eleverna att lära genom att interagera med naturen och uppleva årstidsväxlingar. Växtvalen är gjorda för att ge pedagogiska mervärden, tåla lek och för att ge sinnliga upplevelser. Det finns många lekbaserna och reträttplatser i såväl soliga lägen som i skugga. Vegetation ger 50% skugga under dagen vid stillasittande lekbaserna, skärmtak kompletterar för beskuggning fram tills etablering av växtskugga.
- 0 Mindre än hälften av gården har naturkaraktär. Varierad vegetationen skapar några olika rumsligheter för olika aktiviteter. Det finns platser för aktiviteter i såväl soliga lägen som i skugga. Vegetation och skärmtak ger skugga vid flera lekbaserna.
- 1 Gården har främst växtlighet av prydnadskaraktär, buskar i rabatter och trimmade gräsmattor, som barnen i liten grad kan interagera med. I stort sett hela gården har samma sol-/skuggförhållanden, där skolgården antingen är solbelyst eller ligger i skugga.

4. Mångfald av platser (inkluderande landskap - Tillgänglighet)

Inkludering innebär att alla barn ska kunna vara inkluderade i aktiviteter i den fysiska miljön oavsett funktionsvariationer. En miljö som är inkluderande tar hänsyn till barnens sinnesstämning och erbjuder en stor mångfald av mötesplatser (lekbaserna), platser för iakttagelse (anhalter) och platser att dra sig undan (reträttplatser) för alla barn, det ger barnen en känsla av kontroll som är viktig för att kunna delta fullt ut.

- +1 Miljön erbjuder ett stort utbud av variation för aktiviteter och är utformad så att barn kan använda lekbaserna på många olika sätt. Detta bjuder in till möten mellan barnen. Det finns också platser där man kan iaktta, anhalter, och platser att dra sig undan, reträttplatser. Gården är anpassad så att alla barn oavsett

funktionsvariationer, med olika hjälpmedel, kan röra sig på egen hand runt huset och mellan zonerna.

- 0 Alla barn kan röra sig runt byggnaden och utnyttja en större del av gården på egen hand. Det finns inkluderande lekbaser för alla barn som bjuder in till möten.
- 1 Något barn kan inte ta sig runt byggnaden på egen hand och heller inte ta del av olika erbjudanden i miljön. De platser som erbjuds segregerar snarare än bjuder in till inkluderande möten. Miljön upplevs som krävande och styrande med starkt avgränsade programmerade aktiviteter, antingen deltar man eller inte.

5. Zonering

En gård bör ha tre zoner som barnen kan röra sig fritt mellan, och som erbjuder fler och mer varierade lekmöjligheter efter hand som barnen utvidgar sitt territorium.

Den trygga zonen domineras av sociala aktiviteter. Här är det lugn och ro med mycket vuxennärvaro. Det är lätt att flytta ut aktiviteter som normalt görs inomhus. Det skapas en mjuk övergång mellan ute och inne. Den trygga zonen känns välkomnande och inreds på ett för verksamheten personligt sätt. Det blir enkelt att starta projekt här för att dekorera platsen tillsammans med barnen.

Till den dynamiska zonen kan barnen röra sig på egen hand från den trygga zonen. Den lockar till rörelse, fysisk aktivitet och utmaningar. Här kan barnet testa sin kropp. Utmana sig. Den dynamiska zonen har ett varierat landskap med kullar och vegetation och gott om lekbaser som barnen möts vid. Den dynamiska zonen har också stora öppna ytor där barnen kan få upp hög fart och där alla barn kan samlas för gemensamma aktiviteter. Den vilda zonen ger barn en känsla av rörelsefrihet och en upplevelse av rymd. Här kan barnen skapa sina egna platser. Sina egna rum. Utan att känna sig övervakade. Här tar barnen ett än större ansvar i leken, men kan enkelt ta sig tillbaka till den dynamiska och trygga zonen vid behov av vuxennärvaro. För att alla barn ska få verklig tillgång till denna plats behöver de också ha några platser dit gruppen går tillsammans. Här kan förskolan ha friluftsbetonade aktiviteter med barnen. Samlingsplatsen är viktig här. I den vilda zonen bjuds naturen in –djur och växtliv. Barnen kan hjälpa till att skapa plats för djuren. Alla tre zoner samspelar med varandra. Det finns inga definierade gränser mellan zonerna. Det är helheten, barnens upplevelse och användning av platsen som spelar roll.

- +1 Gården har egenskaper från alla tre zonerna.
- 0 Gården har egenskaper från två av zonerna.
- 1 Gården upplevs endast som en zon.

6. Föränderlighet

I utemiljön ska barnet ges möjligheter att förstå sin omvärld; gården ska vara flexibel och möjlig att utveckla efter hand. Det mest hållbara sättet att skapa föränderlighet är genom stor variation - mycket växter och naturmark - då finns det en naturlig föränderlighet som skiftar hela året. Det kan också handla om att man skapar utrymme för skapande och projekt. Okodade lekbaser ger barn utrymme för att i sin fantasi skapa föränderlighet.

- +1 Gården förändras under året och det finns olika saker för barnen att göra här under de olika årstiderna. Det finns löst material för barnen att använda och möjlighet för konstruktionslek med vatten och sand. Det finns gott om okodade lekbaser. Det finns odlingsmöjligheter på gården och någon naturlig/vild miljö där barnen kan följa kretsloppet. Det finns utrymme för verksamheten att leda olika projekt för att smycka och förändra gården med tiden.
- 0 Ett flertal naturliga inslag på gården förändras med årstiderna. Delar av gården är möjlig för barnen att undersöka och påverka. Det finns någon form av praktiskt exempel på hur omvärlden fungerar, exempelvis odling.
- 1 Den största delen av gården är hårdgjord och inte möjlig att påverka. Färdiga lekredskap och anvisade lektytor styr leken.

(7. Samspel mellan ute, inne och närmiljön)

Samspelet mellan inomhus- och utomhusmiljön är viktig både för pedagogiken och för barn och elevers upplevelse av förskole- och skolmiljön. Det ska vara lätt att växla mellan aktiviteter inne och ute. De yngsta barnen behöver direkt tillgång till utemiljön för att kunna ta sig ut på egen hand. Lite äldre barn kan klara av en trappa utan att ledas av en vuxen. Miljön finns också i en lokal kontext som behöver analyseras för att skapa sammanhang och möjlighet till samarbete med närområdet.

- +1 Både små och stora barn har god utsikt över grönska inifrån byggnaden. Lågt placerade fönster gör att barnen kan se rakt ut. Utgångar till gården finns från såväl kapprum, som från verksamhetsrummen. Direktkontakten gör det lätt att flytta ut den pedagogiska verksamheten. Gården är satt i ett större sammanhang, denna kontext är tydliggjord för barnen i miljön, genom grindar ut i närområdet och med historiska eller kulturella spår i miljön.
- 0 Barnen kan uppleva grönska inifrån. Direktutgångar finns från kapprummen till gården. Grindar ut i närområdet finns.
- 1 Ingen eller nästan ingen grönska upplevs inifrån. Det finns inga direktutgångar till gården utan barnen måste invänta personal för att få tillgång till gården i dess helhet. Gården är avskärmd från sitt sammanhang med höga staket och grindar

Aspekt 7. Samspel mellan ute, inne och närmiljö är inte relevant för de platser jag analyserar eftersom det hos dem endast är utemiljöerna som används av barnen. Detta gör att jag har valt att ta bort aspekt 7 i analysen.

UTEMILJÖVÄRDE APPLICERAD PÅ KRONOPARKENS BYGGLEKSOMRÅDE

1 - Friyta: -1

motivering: Bygglekens friyta är ca 760 kvm vilket är lågt och långt under 3000 kvm. Någon kommunpolicy i Karlstad finns inte (Crawley 2019) för minsta friyta.

2 - Topografi: +1

motivering: Nivåskillnaderna är stor med tanke på kojorna som ofta är två våningar och slänten ner mot nordvästra hörnet bidrar med topografi. Nivåskillnaderna bidrar till en intressant plats och skapar rumslighet.

3 - Vegetation och skugga: 0

motivering: Det finns lite vegetation inom området men träden runt omkring bidrar med skugga och antagligen till viss del med material. Det finns ett stort tak vid eldstaden som ger skugga och även kojorna bidrar till skugga på platsen. Odlingarna och komposten bidrar till årstidsväxlingar och förståelse för kretslopp, vilket även hönsen gör.

4 - Mångfald av landskap (inkluderande landskap - Tillgänglighet): 0

motivering: Större delen av området är tillgängligt för alla och snickarborden gör det möjligt för alla att delta i konstruktionslek. Det finns aktivare delar så som vid kojbygget och lugnare delar så som vid hönsen och odlingarna. Det finns gott om platser för att sitta ner och eldstaden blir en viktig mötesplats.

5 - Zonering: +1

motivering: Byggleken har egenskaper av alla tre zonerna. Den trygga zonen närmast ekohuset och eldstaden, kanske vi snickarborden, den dynamiska zonen vid kojbygget och det finns egenskaper av den vilda zonen vid hönsen och odlingarna.

6 - Föränderlighet: 0

motivering: Byggleken förändras via de växter och odlingar som finns på området, dock ej vilda. Hönsen bidrar till föränderlighet och kojorna och snickarborden bidrar till konstruktionslek, dock ej konstruktionslek med vatten eller sand. Det finns ingen vild miljö där barnen kan följa kretsloppet, förutom vid komposten. Det finns gott om möjligheter för barnen att påverka miljön.

Totalt: +1

UTEMILJÖVÄRDE APPLICERAD PÅ GULDÄNGENS BYGGLEKPLATS

1 - Friyta: -1

motivering: Bygglekens friyta är ca 1670 kvm. Malmö stad har en ambition med att förskolor ska ha en sammanhängande friyta på minst 2000 kvm och minst 30 kvm/barn (Malmö Stad 2016). Detta gör att friytan inte når upp till kommunens önskemål.

2 - Topografi: 0

motivering: Området är visserligen helt platt bortsett från terrassen på containrarnas tak och har samma markmaterial (gräs) över hela området. Naturliga element så som träd och buskar är få, men det finns gott om odlingar som bidrar till miljön. Lekbaserna är någorlunda integrerade med varandra och står inte inom inramade områden. Variationen i lek är stor tack vare det byggleken erbjuder.

3 - Vegetation och skugga: -1

motivering: Den vegetation som finns på platsen är främst upphöjda odlingar, förutom fyra nyplanterade träd och intilliggande träd. Området är solbelyst största delen av dagen med få möjligheter till skugga.

4 - Mångfald av landskap (inkluderande landskap - Tillgänglighet): 0

motivering: Gården är platt (förutom taken) och gör det möjligt för alla att vara på platsen, även om det endast är gräs som markmaterial. Odlingarna är upphöjda vilket gör att alla kan ta del av dem och kojorna är låga och kan nås av alla. Förutom i kojorna, och ev vid odlingarna, finns det få reträttplatser. Det finns en tydlig samlingspunkt vid eldstäderna som fungerar som mötesplats och möjligtvis även som en plats för iakttagelse.

5 - Zonering: 0

motivering: Byggleken har egenskaper av den trygga zonen och den vilda. Området vid odlingarna och eldstäderna kan ses som en trygga zonen, här finns sittplatser och antagligen en högre grad av vuxennärvaro. Den vilda zonen finns bland kojorna - barnen får skapa sina egna platser, ta ansvar. Den ger även utmaningar som beskrivs under den dynamiska zonen, men jag anser inte att både den vild och den dynamiska zonen finns, snarare att det är en zon med egenskaper av båda.

6 - Föränderlighet: +1

motivering: Byggleken förändras under året via odlingarna som finns på en stor del av området och av den bin som bor på taket, vilket gör att de kan följa kretsloppet. Kompost finns också. Det finns utrymme för kreativitet, skapande och fantasi och platsen i sig upplevs kreativ.

Totalt: -1

BILAGA 3: OPEC - OUTDOOR PLAY ENVIRONMENT CATEGORIES

OPEC är tagen från Vägledande miljödimensionering för barns utomhuslek av Fredrika Mårtensson (2013)

”För att få ett OPEC-mått på en lekmiljö beräknas ett genomsnitt på de tre miljödimensionerna. Utemiljön graderas från 1 - 3 poäng på var och en av dessa och delas därefter med 3. Ingen utemiljö kan få ett lägre värde än ”1” i någon dimension.” (Mårtensson 2013, s. 507)

A. Utomhusarean:

1 poäng	< 1200 m ²
2 poäng	1200-3000 m ²
3 poäng	> 3000 m ²

alternativ

1 poäng	< 2000 m ²
2 poäng	2000-6000 m ²
3 poäng	> 6000 m ²

B. Andelen yta med buskar, träd och kuperad terräng:

1 poäng	lite/icke-existerande
2 poäng	< hälften
3 poäng	≥ hälften

C. Integrationen mellan vegetation, öppna ytor och lekytor:

1 poäng	Ingen integration. Öppna ytor, vegetation och lekytor finns i separata delar av miljön.
2 poäng	Något av följande karakteristiska: a) Det finns träd eller buskar intill lekytorna b) De öppna ytorna ligger mellan lekytorna
3 poäng	Både a) och b) i alternativet för 2 poäng

De två olika alternativen som finns för utomhusarean (A) är framtagna efter olika regioner och deras egna förhållanden. Det första alternativet är för Stockholmregionen medan det andra är för Malmö (Mårtensson 2013). I detta arbete används det andra alternativet (2000-6000 m²) vid platsanalyserna.

OPEC APPLICERAD PÅ KRONOPARKENS BYGGLEKSOMRÅDE

- A - Utomhusarea: 1 poäng
motivering: Friytan är ca 760 kvm, vilket är under 2000 kvm.
- B - Andelen yta med buskar, träd och kuperad terräng: 2 poäng
motivering: Byggleken har endast tre träd och en buske, vilket kan ses som lite vegetation men en betydande del av gården är kuperad och sluttar ner mot nordvästra hörnet av området. Det är även där som vegetationen finns.
- C - Integration mellan vegetation, öppna ytor och lekytor: 2 poäng
motivering: Det mesta av odlingen ligger intill den vegetation som finns och där finns även plats för lek. Byggleken ligger separerad från vegetationen men integrerar väl med övriga ytor på området, så som snickarborden och sittytter. Gården har just inga öppna ytor, utan dessa ligger utanför området. Jag anser att de olika delarna av gården integrerar med varandra vilket gör att jag ger 2 poäng.

Totalt: 5 poäng

OPEC-värde: 1.7

OPEC APPLICERAD PÅ GULDÄNGENS BYGGLEK

- A - Utomhusarea: 1 poäng
motivering: Friytan är ca 1670 kvm, vilket är under 2000 kvm. Utanför området finns dock generöst med friyta, vilket skulle kunna höja till 2 poäng.
- B - Andelen yta med buskar, träd och kuperad terräng: 1 poäng
motivering: Området har fyra nyplanterade träd vilket kan räknas som lite vegetation, men odlingsytorna är stora och bidrar med växtlighet. Vid sidan av området finns även en del träd. Området är helt platt. Detta gör att jag anser att 1 poäng är rättvist.
- C - Integration mellan vegetation, öppna ytor och lekytor: 2 poäng
motivering: Integrationen mellan ytorna är goda. Odling finns på flera platser och omringar området med en öppnare plan i mitten. Byggleksdelen ligger visserligen vid sidan av men ger ändå en sammanhängande plats. Detta gör att jag ger 2 poäng.

Totalt: 4 poäng

OPEC-värde: 1.3

